

3

I

ENTRESIGLO

ENTRESIGLO

MEDDOBJE

LETO I.

ŠT. 3

UREJUJETA: ZORKO SIMČIČ IN RUDA JURČEC

MAKOVA SIMFONIJA (Vladimir Kos)	81
F S TOKOVI IN PROTI TOKOVOM — Zaključek (Mikan Komar)	84
MAJHNE STVARI (Vladimir Kos)	87
AB URBE CONDITA... (Tine Debeljak)	88
LJUBEZENSKE PESMI (Pavel Silenciarij — Anton Brezovnik)	100
SLOVO (Vladimir Polant)	101
NAŠ KRAJ (Vladimir Polant)	102
SREČKO KOSOVEL (Tine Debeljak)	105
V NOVEMBRU (Branko Rozman)	112
ANTON NOVAČAN	
VIA DOLOROSA, VERONIKA, SIMON IZ CIRENE	113
ČAS NA TRIBUNI	
NEKAJ MISLI OB SODOBNI KNJIŽEVNOSTI (Zorko Simčič)	115
ČRKE, BESEDE, MISLI (Ruda Jurčec)	119
ČRTA IN PROSTOR	
NOVA SLOVENSKA CERKEV V TORONTU (France Goršc)	126
FRANCE GORŠE O UMETNOSTI IN O SVOJEM ŽIVLJENJU	131
RAZSTAVA SLOVENSKE POKRAJINE — BUENOS AIRES	132
MEŠTROVIČEVA RAZSTAVA — BUENOS AIRES (M. Marolt)	136
MUŠIČEVA RAZSTAVA V RIMU (Rafko Vodeb)	139
SLOVENCİ NA BIENALI V BENETKAH (Rafko Vodeb)	140
GLEDALIŠČE	
„AZAZEL“ V BUENOS AIRESU (Alojzij Geržnič)	143
GLASBA	
GLASBENO ŽIVLJENJE V BUENOS AIRESU (M. K.)	147
KNJIGE	
VINKO BELIČIČ: POT IZ DOLINE (Branko Rozman)	151
DORÉ OGRIZEK: PARIS-TEL — QU'ON L'AIME (B. L.)	154
IVAN POTRČ NA KMETIH (Vinko Beličič)	155
MARTIN JEVIKAR: VSEBINE SLOVENSКИH LEPOSLOVNIH DEL (A. G.)	156
KRONIKA	157
PRIOLOGE — KIPAR FRANCE GORŠE	
Abraham — Slovenija — Harmonikar — Jesen — Kristus — Marija z Je- zusom — Žalostna Mati Božja — Brezmadežna — Sveti Jožef — Sveta Te- rezika D. J.	
OVITEK JE DELO AKAD. SLIKARICE BARE REMEC	

VLADIMIR KOS

MAKOVA SIMFONIJA

(Opus 1+iks)

I.

Poletje v polju. Morda je opoldne.
Zlate cvetke spijo. Le mak bedi.
In nad ribnikom plava ptič.

V nebesa z modrih zaves
se potaplja mlad oblak,
a bukvam drhti srce,
ker bi rade odšle za njim.

Ljudje, ki dihajo mestne kvadrate,
teh stvari ne slutijo.
Res je:
bukve drhtijo in mak bedi.

Rdeči hrošči se plazijo k bilkam.
Mravlja vlači bruna.
Čebele molijo.
Mak pa bedech gori.

In veter veje, valove plete.
Vodne rože gledajo v svoj obraz.
Da takoj ga pozabijo.

Le mak bedi.
Trepetaje.
Veselo.
S črnimi očmi in z lasmi iz svil.
Prhuta se vrača ptič.

II.

Rdeči hrošči napivajo z medom.
V sinjo tajnost zdrknil je cel oblak.
In na bukve je legel mir.

Le mak bedi.
Le mak gori.
Le mak živi.
In vse se ziblje v spokojnem plesu
z napevom pradavnih dni.

Molitev — zima, vrisk — jesen,
pomlad je moč.
Poletje v polju je sveta strast
za zdravico Sejalcu v čast!

Vriskajte, brazde!
Šumite, drevesa!
Norite, oblaki!
Golčite, nebesa!
Vetrovi, raztrgajte mir sanjajočih!
In luč ugasnite,
da polje v ubogem odelu
še vedno, še vedno
bo strast.

III.

Črna praznina rodi se v tišini,
zarjove
in s kletvijo bukve udari,
in tuli in tuli in ribnik razjari

in bije zlatice
in hrošče in travo in pota
in z dežjem izlije propast! —

Le mak bedi in zakriva oči
in v strganih laseh se nabira kri,
lesketa se in kliče mrak.

O, mrak boji se,
besni
in se peni.
Mak pa sklanja čelo in išče tla.
Na obzorja prihaja luč.

IV.

Potem ni mraka več.
Vse je naenkrat pir neba,
oh, vse je naenkrat mir
in svetlikanje sončnih sveč.

Oblaki, bukve in hrošči živijo
modri cveti gledajo dna vodé,
po zelenih ravneh diši.

Le mak bedi, da konča vragolijo.
V strtem licu plešeta luč in kri.
In nad ribnikom
kroži
ptič.

MILAN KOMAR

S TOKOVI IN PROTI TOKOVOM

(Zaključek)

REALISTIČNO STALIŠČE

Idejno. Vztrajno včlenjanje v časovno dejanstvo nasprotno izpričuje življenjsko filozofijo zdravega realizma, ki pogumno sprejema in izpolnjuje človekovo mesto v kozmosu in v zgodovini ter s tem zavzema pravilno razmerje do transcendentne absolutne Biti. Greh ni, kot smo navajeni misliti v svojem puritanstvu, predvsem neznosen madež na naši čisti duši, ampak je v prvi vrsti rušenje pravega razmerja do transcendentnega Boga, ki nas je poklical in nas vzdržuje v bivanju, nato dezerterstvo z našega mesta v stvarnosti in končno prav zaradi tega madež na naši osebnosti. Kajti stvarno ni nasprotje osebnega, kot bi se morda dalo sklepati iz ustaljenega slovenskega izrazoslovja, niti ni brezosebno samo zato že stvarno, ker je brezosebno. Stik s stvarnostjo ne razkraja osebnosti, ampak jo krepi: zakaj gledati resnici v oči in ljubiti to, kar biva, je lepo in težko, ker pretresa vse strune našega bitja, ki napete do viška zmogljivosti dajejo svoj polni zvok. In prav v tem je bistvo kreposti, ki so jo sholastiki označili kot „ultimum potentiae“, zadnjo stopnjo možnosti. Brez vključenosti v dejanstvo ni kreposti, kot ni duševnega zdravlja.

Etično. Med krepostmi je treba najprej omeniti ponižnost, katere ime sicer zoprno zveni sodobnemu človeku, a jo prav on, dasi nevede, neutrudljivo išče in ceni pod drugimi nazivi, kakor se je to zgodilo Nietzscheju, ki je rohnel proti njej, a ji je izdelal novo podobo s svojim naukom o „amor fati“, to je, o ljubečem in radostnem sprejetju dane usode, brez katerega ni možno nobeno veliko življenje. Ponižnost ne zmanjša človekove osebnosti, ampak jo le zreducira na njene prave mere: napuh namreč ne poveča in ne poviša nikogar, ampak ga, kakor lepo pove že v besedi skrita prisposoba, le napihne. Samo jeder duh vzdrži pritisk obdajajočega dejanstva in se giblje v njem, ne da bi ga strlo; samo duh, ki ni zavit v navlako svoje važnosti, je odprt novim tokovom. In narobe, kdor se zares vključuje v dejanstvo in se iskreno odpira novim tokovom, bo sam po sebi in zelo kmalu spoznal nesmisel in ničevost napuhnjenjskih drž.

Lakomnosti in skoposti se zoperstavlja radodarnost. Prevečkrat jemljemo te lastnosti le v njihovem odnosu do denarja in do tvarnih dobrin, ko vendar gre pri njih za nek celoten slog življenja, ki se lahko kaže na najbolj raznovrstnih področjih. Navedli smo že umsko skopost in grabežljivost, mogli bi opozoriti na versko skopost, kot jo vidimo pri nekaterih pobožnjakih, ki kopičijo molitve in zbirajo dobra dela, a jih pretirana skrb zase in pa življenjska bojazljivost za-

vedeta do farizejskega pomanjkanja ljubezni, usmiljenja in pravice. Krepost je radodarna, ali pa ni krepost. Neko kipeče preobilje, ki se želi razdati, je njen nepogrešljiv znak. Medtem ko se skopuh zmeraj čuti ogroženega in mu nobena varnost ni zadosti, živi radodaren človek pri odprtih durih in mu ni težko tvegati, kadar je treba, ter rad popusti od svojega, če je tako prav: srčna radodarnost je namreč tista, ki mu omogoča tveganje in popuščanje. Pri prilagojevanju novim časom je to zelo важно. Zgodovina pogosto terjaja od nas, kot Napoleon od svojih vojskovodij, da nimamo akademij, da smo kakor neuki, ker nam sicer staro znanje, ki se ga lakomno držimo, zakriva vsak pogled. Držati korak s časovno stvarnostjo je izvrstna vaja v življenjski darežljivosti.

Enako kot radodarnost tudi čistost lahko razumemo v širšem smislu kot nekaj celoten življenjski slog, ki se izogiba iskanja ugodja zaradi ugodja in ne maže stvarnosti s projekcijami lastnih poželjenj, ampak jo motri nedotaknjeno in preprosto, kakršna je. Brez te prvine, ki nam edina more odkriti dejanstvo v njegovi globini, prozornosti in skrivnostnosti in pokazati njegov pravi blesk, ni mogoče vztrajati v duhu resnice in ljubezni. Kadar ne stikamo za novostmi, a se jim tudi ne upiramo, ampak sprejemamo dogodke, kot jih prinaša čas, pa naj so nam všeč ali ne, nam odpada poželjivost kot mrena raz oči, pogled se bistri in v naše bitje se vnaša nova poteza, ki se verjetno ne bo omejila le na včlenjanje v časovno stvarnost.

Psihološko. S psihološkega stališča bo težko dovolj poudariti blagodejen vpliv, ki ga ima živ stik z dejanstvom na človekovo osebnost. Predvsem jo obvaruje notranje razkosanosti in razblinjenosti, ki jih povzroča umikanje v vsakovrstna pribežališča: v sanjarjenje, v razumarstvo, v ožino stroke, v gito, v klan, v neopredeljenost, v Jakobinstvo, v spomine, v načrte in v podobne male svetove, v katerih se človeška muhavost lahko poljubno zvira, ne da bi zadela na težave, kakršne nudi resnični svet in ki človeka proti njegovi volji hitro postavijo na trdna tla ter mu tako omogočijo osebnostno sintezo in enotnost.

Vživljanje v zgodovinsko stvarnost, kot v stvarnost sploh, je odlično sredstvo zoper množične načine življenjske plahosti in šibkosti, ko prisili človeka, da se odpre in stopi iz sebe, da daje in ne le sprejema ter ohranja, da se ne samo pazi, ampak tudi tvega.

Boj za dejanstvo, od katerega nas toliko teženj vleče proč, uporablja veliko sil in je ni napadalnosti, da je ne bi ta napor utrudil ter tako preprečil, da bi si neizrabljena poiskala v obliki puntarstva in razdiralnosti kriv izhod.

ZAKLJUČKI

Stvarnost ne ubija osebnosti. Ko razmišljamo o našem mestu in drži v toku zgodovine, se suče naše razglabljanje okrog treh vidikov: miselne pravilnosti, etične moči in duševnega zdravja, ki niso nič drugega kot trije izrazi celotnostno razvite osebnosti. Ni mogoče spoznavati resnice, živeti krepostno in biti zdrav po duhu brez znatnega napona vsega našega bitja, ki se pri tem razvija in raste. Ko se etično urejamo in popravljamo, ne trebimo svojega osebnostnega bogastva, da ne bi hladni obrazec, ki si ga nalagamo, naletel na odpor, ampak delamo silo le slabim nagnjenjem in se gibljemo v smislu naših najglobljih silnic. Zato je etično življenje strogo osebno in nikakor brezosebno ali odmišljeno. Vsakdo je dober na svoj način in ne da bi iskal nadomestne izvirnosti, je že s tem, da stoji na svojem mestu in da je to, kar je, neprisiljeno pristen ter nikomur enak.

(Prve straže in glavnina. Zato se tudi vsak na svoj način vživlja v zgodovinsko dejstvo. Če smo obsojali beg iz stvarnosti, nismo s tem že predpisovali določenega načina vživljanja vanjo. Narodi in kulturne skupnosti so kot vojska: imajo svoje prednje straže, glavnino in zadnje vrste. Toda že same besede prednje straže mnogi, ki se prištevajo glavnini, ne morejo prenesti. Zdi se, kot da bi že zaradi tega postali zamudniki ali staroverci. Zato v svoji prizadeutosti svare pred razboritejšimi in naprednejšimi ljudmi, ki jih vsekakor ne brez slabe vere hitro proglasijo za zvodnike in heretike. Na drugi strani pa spet avantgardisti radi imajo svoje opravilo za edino zveličavno ter gledajo na glavnino z viška kot na čredo. Potrebno pa je eno in drugo. Res je, da se glavnini priključuje veliko hinavskih, zdoigčassenih in lenih duš, da je tam idealno mesto za lizune, kimavce in ponavljavce, da se tam nesposobnost, poniglavost in potreba po udobnosti laže pretvarjajo in da je tam kariera bolj varna; res pa je tudi, da v prvih vrstah ni vse samo bistrost in predvidevanje, da se med raziskovalce radi natepejo hlastači in glumci, ki svoje male osebne komplikacije projicirajo kot velike lastnosti na platno napredka in borbe proti zaostalosti. Toda katera raba nima svoje zlorabe? Človekovo dejanje ni dobro ali slabo zaradi določene zunanje opredelitve, ampak zaradi skritih namenov in nagibov, iz katerih se je porodilo.

Ni dvoma, da je za izvidništvo potrebna nadarjenost, izobrazba, pogum, toda kdo bo tajil, da vodstvo glavnine ne zahteva tudi nadarjenosti, izobrazbe in poguma, verjetno drugačne, a gotovo ne nižje vrste. Stojimo pred resnim vprašanjem težav, ki jih imajo ljudje, ko se morajo vživeti v različno od svojega, in pa skušnjave, kateri zapadejo, da svoje enačijo z dobrim in različno s slabim. „Kar jim je tujega, je nemoralno,“ je dejal Cankar (Gospa Judit, I). Pravi izvidnik ni hlastač, le prej se upogne zahtevam časa, ker jih prej zazna; ve, da ni nezmotljiv in da lahko zaide. Toda tudi ko se moti, zahaja, išče poti in se vrača, je njegovo delo nenadomestljivo za skupnost; brez njega ni mogoče voditi družbo. A s tem še ni rečeno, da je izvidništvo isto kot vodstvo. Med obema je treba neprestano plesti vezi, ki nenehoma pokajo v napetosti borbe, ki ne mlati v prazno, ampak grize v stvarnost. Vedno na novo upostavljena solidarnost ni lahek, a malovreden sad nekakšne angelske edinosti, kakor jo pridigujejo enostavneži, ki se po drugi strani ne pomišljajo poseči po cinizmu, ampak je nagrada za napor, ko vsakdo zvesto brani svoje, a vendar klone pred razvidnostjo razlogov. Komur je res za dejanstvo v eni točki, ga ne bo odklanjal v drugi.

Modrost je stalna in gibka. Nihče se ne more brez kazni upirati resničnim zahtevam časa. Vse kar je minljivega, mora miniti in kdor bi skušal delati silo času, bi samo povzročil, da bi to, kar skuša na vsak način ohraniti pri življenju, le silovitejše razpadlo. (Prim. Maksim Spoznavalec, Migne 90, 260 C). Obenem pa vemo, kakor je zapisal R. Eucken, da „pravzaprav izginejo le stvari, ki so to zaslužile, medtem ko se bistveno in neminljivo uveljavlja s toliko večjim sijajem in dobi življenje od te usode in od tega nasprotja več resničnosti in svežine.“ (Citirano po A. Guzzo, Philosophie de demain, p. 19).

Kaj pa odpor proti tokovom? Če živimo s časom, živimo s tem, kar nam čas dejanskega, konsistentnega prinaša. Prilagojevanje je prilagojevanje biti biti, nečesa kar je, temu, kar biva. Zato se ni mogoče prilagoditi zmotam, kajti zmote, v kolikor so zmote, so ne-bit. Neresnici kot taki ne odgovarja nobeno dejanstvo. Neresnica je le pomanjkanje resnice. Popolna, vsestranska zmota je nemogoča.

Zmotne struje se morejo obdržati pri življenju le, kolikor se zajedajo na delni resnici, ki jo imajo v sebi in katere se navadno krčevito oklepajo. Iztrgati jim ta del resnice, je morda eden izmed najbolj učinkovitih načinov borbe proti njim. Ko se borimo proti zmoti, moramo torej ostati odprti do resnice, ki je njena jetnica: preko nje se namreč lahko javlja nova stvarnost. Zato se tudi, kadar zastavljamo pot sodobnim zmotam, ne obračamo proti toku zgodovine, ampak se gibljemo z njim. Na zunan pa se zdi naše stališče kakor protislovno: gremo s tokovi in se borimo proti njim. Racionalistična miselnost je navadila današnjega človeka na enostavne izbire: ali preteklost ali bodočnost, ali levica ali desnica, ali napredek ali reakcija. Resnično življenje je preveč bogato in prepleteno, da bi se dalo vivisekcionirati na tak cenen način. Naše zadržanje ni udobno sredinstvo ali lagodna in vzvišena nevtralnost v vprašanjih, ki ne dopuščajo odlašanja!

Iti moramo s časi, boriti se z neresnico ne izza obzidij varnih pribežališč, ampak na področju, kjer se vodi boj in kjer je edino možna zmaga. Če je kakšna nevarnost, ki jo je treba z močnim glasom razklicati, je to beg dobrih iz stvarnosti v umetna okolja. Nasprotno, biti moramo kakor val, ki se poganja naprej, in kakor skala v reki, ki se ne gane in morda prisili valove, da spremenijo smer!

Druga stvar, ki se zdi racionalističnemu opazovalcu protislovna, je naša trdnost v bistvenem in naša gibkost v nebistvenem. Zgodovina za nas ni kot za heglovce le bežen tok, v katerem ni ničesar trdnega, ampak je nastajanje, ki vkljub vsej spremenljivosti spoštuje mnoge stalnice. Večna načela in stalna bistva odkrivamo in odmišljamo iz časnega in spremenljivega dejanstva: niso zgolj umske tvorbe, ampak imajo podlago v stvarnosti. V minljivem in nestalnem dejanstvu najdemo odsvit stalnosti in neminljivosti. Ali ne obstoji prav v tem modrost, ki je najvišja med krepostmi? Njen duh je namreč „enovit“ in „mnogoteren“ in čeprav je „stalen, gotov, varen“, je ona „najbolj gibka med vsemi gibkimi stvarmi“ (Knjiga modrosti, 7-22, 23, 24).

VLADIMIR KOS

MAJHNE STVARI

Kadar velike stvari se odmaknejo v daljo
in tiho postane po sobi in dolgem hodniku,
na steni košuta vzdhrhti.

Ura zbudi se, srebrno veselo zapoje;
kosica na stari preprogi k mladíčem zleti,
še miza in stol sta slovesna.

Majhne stvari se imajo zaljubljeno rade:
na oknu se žarki igrajo —
dokler se ne vrnejo vélike, močne stvari.

AB URBE CONDITA...

IZ ZBIRKE REPORTAŽ, OBRAZOV IN ZGODB „ČRNI KAMNITNIK“

Ab urbe condita... od ustanovitve Rima - so šteli Rimljani svoj čas. Tedaj so Latinci iz pastirjev postali meščani...

Na to sem se spomnil, ko so tiste dni leta 1950 preplavili Črni Kamnitnik letaki in oznanjali velepomembno novost: še ne cele pol ure vstran ob veliki cesti, ki je že zgrajena do tja, (od tja naprej pa je v načrtu „petletke“), je star osamel človek, dedič velikega premoženja, razdelil na parcele svoj divji svet in objavil z velikimi letaki in z zvočno radijsko reklamo, da se tu ustanavlja novo mesto, „Mi Cerrania“ - „Pod grički“ bi rekli mi, pa čeprav ni pravih gričkov nikjer, le naš mekaj metrov vzpeti kamnolom ter v daljn vidni tandilski grebeni... Toda na papirju je bilo napisano in po geometrih zarisano in od uradov potrjeno, da bo po načrtu zgrajeno celo mesto. Slednjemu letaku je bil priložen načrt in natančno si videl: tu bo glavni trg, tu cerkev, nasproti gostilna, tam šola in tam igrišče za „mestno“ otročad... Samo pol ure boš imel do tovarne: tam boš delavec, tu pa župan, kolar, mehanik in trgovec, tudi gostilničar... Ne zamudi sreče! Iz pampe bo vstalo mesto že v par letih. Verjemi, kajti stavba, ki jo je gospodar že postavil sredi praznote, je šola in je gospodarjevo darilo bodočemu mestu! Treba je samo še otrok: Delavci, bodite meščani!

Čez teden dni bo vzklicna prodaja, „remate“.

Avto z zvočnikom vozi po ulicah našega Kamnitnika in trosi propagando in letake. Otroci jih pobirajo in nosijo staršem. Starši zvečer ob elektriki in radijski godbi obračajo letak kakor božične srečke...

Ustanavlja se mesto!

V Črnem Kamnitniku te dni govore samo o tem...

Vraničarjevega Marka, Belokranjca, sem spoznal v pisarni. Prišel je po potrdilo, da je tukaj že dvanaest let delavec, prevoznik cementnih vreč od lijaka do vagona, ali kamijora, kakršen je za odvoz cementa. Tam naj stoji, koliko ima mesečne plače, da dela na akord in da dobi od vsake vreče še posebej 2 centava.

„Pa zakaj vam bo to potrdilo?“

„Da pokličem nevesto iz domovine. Iz Metlike.“

Takšen je bil najin uradni pogovor in potrdilo, od treh predstavnikov in s pečatom potrjeno, je dobil še istega dne. Postopek naprej naj opravi sam.

Po tistem dnevu sem bil večkrat v njegovem „galponu za samce“.

V majhni sobi, namenjeni za dva, je stanoval zdaj sam, kajti brat mu je bil odšel s Partizanko v domovino prav tistega dne, ko so drugi, zapuščajoč isto domovino, prispeli v Argentino in sta se ladji srečali v samem pristanišču. Vsa

soba je natrpana s kovčki in omarami. V enem kotu je postelja, nad njo radio, ki poje vse proste ure (iz te sobe, kakor tudi iz vseh sob vseh ljudi - kakšen vrišč v predvečernih urah!)... Na steni fotografije iz življenja doma: Z viržinko na dan nabora... s šajkačo kot jugoslovanski vojak... z dekletj na obiranju grozdja... Slike staršev in bratov in bratovih otrok in tet... Nato podobe iz tukajšnjega življenja: na „asadu“ Belokranjcev... tam podoba slavnosti ob pobiranju denarja za Tita... („Da, celo mesečno plačo smo darovali tedaj!“)... tam koledarji tukajšnjih trgovin (ženska v kopalni obleki), ki mu pošiljajo živila in vino (na pločniku čaka že prazen zaboj za novo napolnitev!)... ob steno je naslonjeno novo kolo... električni kuhalnik sredi steklenic in skledic, kajti že 12 let si kuha sam... To ropotijo zagrinja z zavesc... spodaj velik kovčeg... dva kovčka natrpana z obleko... Na sredi miza z dvema stoloma... na mizi vino in „grapa“, pa kruh...

„Če vam pošlje naša pisarna eostarovalca, kam ga boste dali?“ sem mu dejal.

„Nikamor! Nimam prostora. Kovčka sta polna oblek. Vse sem si nakupil, da grem domov. Osem oblek. Tri plašče. Eden iz celotne jelenje kože. Nekaj klobukov. Perila. In nekaj orodja, ki ga človek doma vedno potrebuje. Veliko denarja sem dal v to stvar. Pa nisem šel domov, kakor tudi sem si želel in se že prijavil, kot vsi drugi. Saj smo hoteli iti vsi domov, samo čas se je začel tako čudno sukati, da smo ostali tu. Moj brat je šel. Jaz sem obvisel.“

Nisem mu hotel ne odobravati ne osporavati njegovega sklepa, vedel pa je, pri čem sem, če sem od tam pobegnil, kamor je on hotel iti, pa ni šel. Videl pa sem, da ga domov vleče srce. V štirideseto leto gre, gara dan na dan in noč na noč, roke ima vse razpokane („bojim se, da ne bodo dobre za ljubezen...“, pasje življenje je to, čeprav bogato plačano...), denar se mu nabira, srce pa vpije po ljubici življenja, ki jo je pustil doma...

„Kako vse drugače bi bilo, ko bi imel ženo tu. Preselil bi se v družinsko hišo, ona bi urejala domačnost hiše in vrt... jaz bi privriskal domov in čakala bi me topel obed in še toplejša roka... in še kdo morda, ki bi mi že kobacal pri vratih... Tako pa garam tu - ne vem za koga... in pijem...“

Vztraja, da se bo ženil s Slovenko. Zakaj bi si iskal drugo, ko pa ima že izbrano? In zdaj bo prišla sem. On da je poslal že vse dokumente, ima že „libre dessembareo“, doma pa ji bodo tudi šli na roko, saj je ona bila „z njimi“ in je „zanje“... Zdaj je doma že vse obrala in čaka, da bo ugodno rešeno... „Tako lepo mi piše in tako težko čaka... jaz pa še bolj...“

„Rad bi si postavil hišo, še preden pride. Nekaj denarja imam, pa bom kupil lote onkraj ceste in boste videli, kaj bom napravil iz njih!“

„Boste šli na „remate“ za novo mesto Pod gričem?“

„Seveda. Ni daleč. Deset minut s kolesom. Zato sem ga kupil. Še deset... petnajst let bom lahko delal jaz tukaj, potem pa morda moj sin... ali pa bom tam začel kakšno stvar, saj sem bil doma trgovec... Lepo hišico bova imela in denar si bova prihranila... Zato bom iskal lot na oglu ob glavni cesti... Moje dekle je doma v gostilni... Na vse to mislim. In bom kupil.“

Mislil je na svojo novo hišico in na dekle, ki je zdaj že vdova, toda - „prva ljubezen ne zarjavi“. Pokazal mi je njeno zadnje pismo:

„Dragi, vse imam že skoraj urejeno, samo zadnjega potrdila še ne. Pravijo, da so se zdaj odprla vrata v svet in bomo kmalu lahko šli za svojimi... Kako se veselim!...“

Nato je snel s stene sliko in mi jo dal.

„Takale pa je! To so še spomini iz mladosti. Zdaj bom jaz že starejši, pa tudi ona pravi, da ni mlajša. Ampak hišica bo naju oba pomladila!“ Rahlo je šel z roko čez njen obraz, kakor da jo iz dalje boža z raskavo roko... („ki ne bo znala ljubiti“) ... in nato natočil sebi in meni vino.

„V Mi Cerraniji me čaka novo življenje...“ in s polnim kozarcem je začel peti belokranjsko zategnjeno:

„Pod gričkom sva se srečala...“

Še pozno v noč sem poslušal njegove načrte.

Ambrožiča sem spoznal v Lojzetovi krčmi. Je stara kraška korenina izpod Sneznika. Pri šestdesetih je korenjak, ki bo živel še desetletja! S cigaro v ustih in z debelo zlato verižico in uro kot pravi Amerikanec, kakor so se včasih stod vračali na Kras. Sedel je ob „banki“ na visokem barskem stolu in pil pivo. Zraven njega sovaščan Tone. Prišlec zadnjih let. Polovico mlajši. Zidar. Bil je italijanski vojak, pa je ušel k primorskim stražam; od njih k partizanom, bil Titov vojak...

„Kaj še?“

„To, kar smo bili vsi na Krasu: na tej strani Sneznika in onstran na Notranjskem: kontrabantar...“

„To sem bil tudi jaz doma“, je potrdil oča Ambrožič.

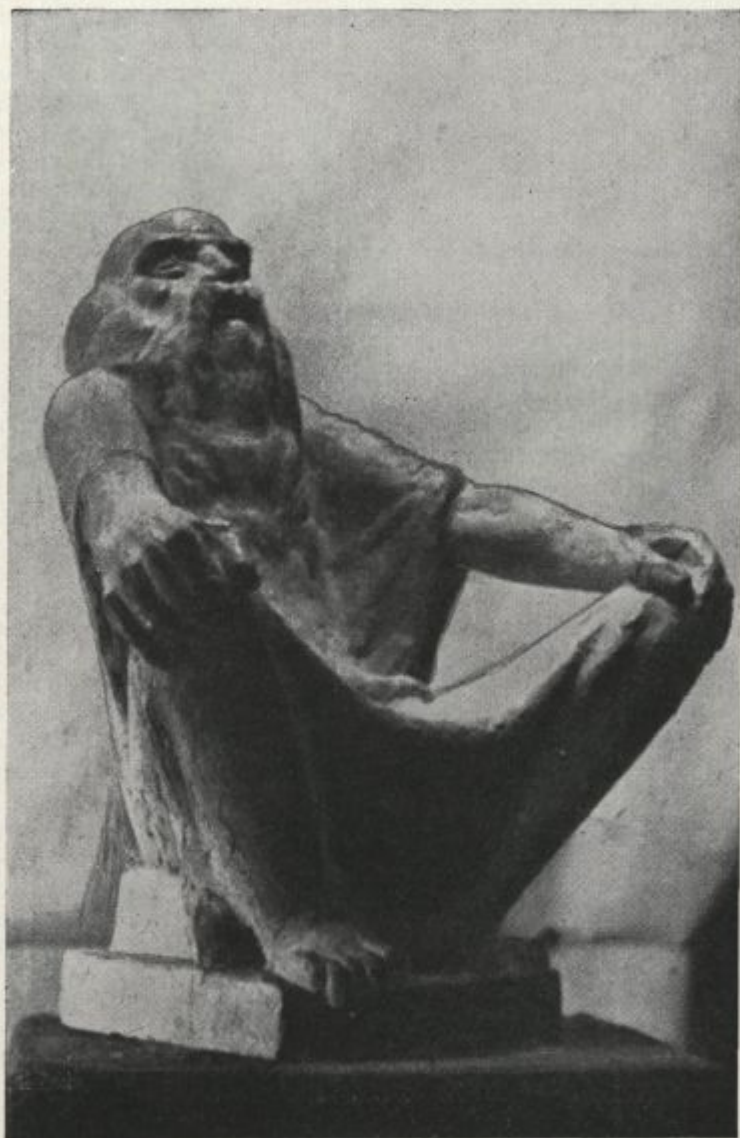
„Mi smo hodili po gozdovih...“, je razlagal spomine stari Ambrožič. „Na Hrvaškem sem kupil konja, pa tudi kravo... pod Gorjanci smo šli v kočevske gozdove in Windischgratzeve smreke. Na Laškem sem govedo prodal za ogrčen dobiček. Lahj so mi prišli na s'ed, za'ezovali so me, dobili pa ne. Nekoč sem ravno klal kravo, ko so udarili name. Pa sem jim dopovedal, da je moja in si je nogo zlomila: zdaj jo bom razprodal sosedom, da ne bom imel tako velike izgube. Verjeli so mi... Postajalo pa mi je vroče. In sem šel v Argentino.“

„Jaz pa sem po vojski prenašal iz Trsta cigarete...“, je razkrival svojo skrivnost Tone, „pa so me dobili. Odvrget sem nahrbtnik in skočil v grmovje... Tovariši so ušli, vame so naperili graničarji puške in šel sem z njimi. Še dobro, da me niso pri priči ubili... Pa sem jim potem ušel in sem zdaj tu, čeprav po velikih ovinkih: čez Italijo, Belgijo in Venezuelo...“

Kraševci med sabo. Zgodba na zgodbo s podnožja Sneznika na obeh straneh, kakršne je priporočal opisovati Levstik: kontrabantarji in uhajalci... Kako malo se je čas spremenil od Krpanovih dni, pa koliko kraj! Ambrožič je imel doma mlin in nekaj posestva, ženo, sina, hčer... Zdaj je že dvajset let tu: tik pred vojsko se je napolnil domov, bil je že na ladji, pa je v Montevideo zvedel za vojsko in se vrnil.

„Boljše tu v kamnolomu, kot pa da bi šel za Lahe v vojsko! Sem prve sit“, je pripomnil in poplaknil spomin. „Pa me je druga bolj udarila.“

Potem je povedal to, kar je potrjeval Tone, ki je vse to videl in bil tam: ko so padli prvi partizanski strelj na laški strani Sneznika, so Lahj požgali tri vasi do tal: Sinje, Dolino in Žreče, njegovo rojstno vas. Pogorela sta mu mlin in hiša; še dobro, da so njegovi ostali živi. Fant - samski, je bil sam v hribih. Punca pa je poročena na drug dom. Mati - žena - je kmalu potem umrla. Do danes njegova hiša še ni postavljena, še manj seveda mlin. Sinu so obljubljali, da bodo iz „vojne odškodnine“ ma „državne stroške“ postavili novo posestvo. „Zdaj je že pet let, pa se mora potepati po tujih hišah in gledati na pogorišče,“ govori Ambrožič. Zato bi rad čimprej odšel od tam - kam? Kako? Oče bi ga z veseljem sprejel v Argentino, toda meja je zaprta zanj in za vse, ki so za njo... Toda

Fr. Gorše: ABRAHAM
(1947, Trst)

oče misli nanj, ve, da bo nekoč prišel trenutek, ko bo sin stopil na barko in sporočil očetu: K tebi grem. Nimam doma, tvojega doma več - bom služil s teboj, kjer si!

„Pa ne bo služil kot jaz, brezdomec, zato sem jaz predolgo garal. Dom mu bom postavil. Ne mlina, pač pa dom, da bo lahko rekel: Prišel sem na očetov dom! Če so ga meni in njemu požgali Lahi doma, tu mu ga postavim, če sem za kaj! In to sem: Dedec, ki še ne misli kmalu pod zemljo. Moči imam še za dva, čeprav tudi leta. Ampak hiša - moja in njegova - bo stala prej kot bo on prišel sem. Če ste za to, pijmo!“

In smo trknili na njegovo hišo, katero bo v Argentini podedoval sin, ki je zdaj še za Železno zaveso... In še ne vemo, kje bo hiša stala...

„Kako da ne! V Mi Cerraniji! To je gotovo. Jutri bo ‚remate‘ in če ne bom kupil najlepših lotov, naj me hudič! Saj gre za sina! Svet doma pa naj dobi hči, ki ima že moža in dom. Fant bo na mojem! To je moj kraševski ponos!“

„Tudi jaz bi se lotil lota“, je počasi izjavil Tone, „čeprav ne vem, za koga bi ga kupil. Še vedno sicer mislim, da bom šel domov: starši so stari, treba bo dati nekemu grunt. Edini sin sem, vedno so mislili name - zdaj smo pa tako: ločeni in ne vemo, kdaj pridemo skup. Če sploh kdaj? In zato - mislim, ali ne bi kazalo kupiti zemlje? Če ne za drugega, vsaj za šparovček. Denar vržen v zemljo, obstane; v nogavici strohni... Nimam punce, ne bom se ženil tu, ne bom ostal tu... pa vendar: z vami bom šel, Ambrožič, pa bomo kupili. Saj pozneje lahko prodam, če hočem.“

„Tudi jaz bom kupil,“ se je v pogovor vmešal birt, ki nam je točil novo steklenico. „Za oddih.“ Pa vem, da je mislil na restavracijo, ne krčmo.

„Sicer pa bo oštarija tudi tam potrebna, kjer bo mesto,“ sem pripomnil in videl sem, da je on to mislil zase, delal račune in nam nalival kozarce...

„In vi?“ so uprli oči vame.

„In jaz?“

Vprašanje brez odgovora.

Ali naj jočem? Zakaj bi kupoval lote, ko imam pa zemljo doma? Nič zato, če je zdaj po drugih zazidana. Vse bom podrl in vzel svoj svet izpod gruča, pa ga prenesel drugam... na Večno pot... kamorkoli... Tisti košček sveta je moj, na njem bom postavil dom in ga zapustil sinu... ga razširil še za doto punčki in dokupil še za drugo... Zakaj bi kupoval?... Ne!... In tudi, kako naj kupim, kako?... Ko so mi še čevlji vsi na kveder, ko se mi hlače trgajo in nimam za nove - pa naj mislim na zemljo? Na zemljo v tujini?... Na tisti meter za grob kvečjemu?... Ali naj jočem?...

Ne! Če nimam za čevlje, za vino imam! „Fantje, na vaše upe te-le kupe!“

Drugi dan je bila nedelja. Poletni dan. Sonce je bilo že zgodaj močno. Cela reka delavcev je šla iz „mesta“ na kraj k „novi šoli“, kjer bo vzključna prodaja parcel in ustanovni dan mesta Mi Cerrania. Cesta pelje pol ure do tja in je že tlakovana s cementom. Tik pred novim prostorom se spremenijo v prah in v blato, kadar pada dež. Pravijo, da bodo tod podaljšali veliko cesto prav do Bahie Blanca in bo to potem najhitrejša pot iz Capitala na morje. Nova prometna žila za avtobuse, kamijone in avte; kdor bo tu blizu imel svoj dom, bo na dobrem. Na koncu tlakovane ceste se pot pretrga: široka prašna pot pelje naprej, kolovoz pa zavije na pašnik, ki naj se sedaj parcelira in proda. Zdaj je tu pusta ravnina. Le osat raste ob nogah in visoka trava. Stopamo skozi travo in ob nogah se nam

nabirajo kosmiči osatja in v čevlje nam leze resje. Bodilj in latje segata prav do ramen na nekaterih mestih, drugod pa je pusto in prazno, da se vidi velika pot mravelj, ki gredo počez in podolgem po pašniku...

Ljudje so prihajali s kolesiji "sulki", s kamijoni in avti, pravi gauči na svojih konjih... in v svojih bombačah... žene so nosile s seboj posodo, da bodo kuhale, mate' kar na polju, kajti verjetno je, da prodaja ne bo kmalu končana, gauč pa brez mata biti ne more niti eno uro... Iz Olavarrije prihajajo trgovci, da si zagotove prostore ob veliki cesti, pa ob občini... na glavnem trgu... Slutijo promet bodočnosti?...

Pred „šolo“ je postavljen vzklicni oder, se pravi stol, na katerem stoji vzklicar, ob mizi pa sedi notar, da vse zabeleži in poskrbi, da se vzklicarju takoj izplačata zahtevana dva procenta...

Slovenski delavci so bili skoraj vsi na zbirališču. Kot kupci in kot gledalci. Da bodo videli, kdo bo kupil in za koliko bo šlo. Vsi so imeli letake v roki in gledali položaj lotov.

Ambrožič in Tone sta se držala skupaj.

„Doma sva soseda, zakaj bi ne bila tukaj? Skupaj bova kupila lote. Koliko: dva... tri?“ je rekel Ambrožič.

„Jaz enega,“ reče Tone.

„Jaz pa dva vkup, da bo fant lahko kaj začel, če pride.“

„Ali pride?“

„Mislim da. Sem mu dal jasno vedeti, da ga lahko spravim sem, če pride na kakšen način do Trsta. Samo tja naj pride, od tam sem bo lahko. In včeraj sem dobil pismo, kjer mi namiguje, da me je razumel, in omenja Maucovo Mico. Veš, to je bila moja prva ljubezen in je zdaj v Trstu, pa sem ji zadnjič poslal paket in mimogrede rekel, da če pride moj fant, naj poskrbi zanj... Zdaj vidim, da sta že v zvezi... in moj fant je gotovo tudi bil zdaj kontrabantar, kakor jaz in ti; bo že sebe samega skontrobantil, če kaj vem,“ se je zasmejal.

„Zlasti še, ko je bil partizan in pozna svoje.“

„Pozna jih dovolj, zato pa bo ušel od njih,“ je dodal Ambrožič, ki pa med vojno ni mislil tako, kot je rekel zdaj.

Začeli so vzklicevati lote ob središču „mesta“.

Čim je vzklicevalec imenoval ceno, so jo kreolci takoj povišali. Naš birt Lojze je udaril čez, kreolci čez njega... Zopet en... Gre za lot nasproti cerkve in županstva... kot nalašč za „odpočitek“ kot je nam tvezil.

„Ej, misli na oštarijo! Ali ga vidiš, kje kupuje z vso ihto in zavzetnostjo. Kreoli pa dražijo; le za koga?“

„Za vzklicatelja. Najeti so in bodo plačani, ali ne vidiš?“

...„Kdo da več?“

„Jaz,“ podraži naš birt.

Ljudje so se začeli razburjati.

„Ne dražite naprej, bo prišlo nam predrago.“

„K drugemu!...“

Kreol je hotel podražiti, pa so ga sunili od zadaj in menda tudi pogled s stola mu je dal vedeti, da je dovolj, sicer bodo drugi izgubili pogum.

... in k tretjemu!“

Tako je birt kupil svoja dva lota na najlepšem mestu. Na oglu, nasproti bo imel cerkev in županstvo, na drugi strani „šolo“, vmes park...

Fr. Gorše: SLOVENIJA (Les)

„Ta prostor bo pa res za oddih,“ sem mu oponesel. „Boš res imel mir... Kot nalašč za piščeta, pure, race, kostrune, kopune, teleta in pute...“

Nasmehnil se je, kot da je razumel, in stopil pred oder k notarju, da dobi svojo številko in podpiše kupčijo. Vse naprej bo že notar opravil.

Potem so prišli terenj ob glavni cesti. Pokupili so jih trgovci iz mesta za veliko ceno. Kaj hočete, cesta bo šla mimo - najkrajša pot med morjem in Buenos Airesom... Bodočnost!

Potem so šli za manjše temeljne vsote loti ob robih parcele in ob vmesnih ulicah. Ljudje so dobili čudno voljo kupovati, kupovati, kupovati... Če je kupil ta, zakaj ne bi jaz... Skupaj delava, bova pa tu zdaj sosedata...

Ambrožič je kupil dva lota. Ob njem Tone. In tam za njima Viktor. In malo vstran Polde. In potem Janez. Cela slovenska kolonija se bo preselila sem „Pod grič“.

In na drugi strani Hrvatje. Jaga... Stevo... Jovo...

„Pol ure od fabrike. Najbližja naselbina izven naše ograje, gospodarjevega mesta. Dober kup!“

„Dokler nas ne bodo spodili iz fabriških hiš, bom sadil vsaj čebulo in česen in bom kmet, kot sem bil doma. Brez zemlje ne morem biti. Dvajset let skoraj že delam zanjo. Zdaj jo imam!“ je dejal drugi Lojz, tam z istrskega podržskega krša, ki je imel doma kršovite vrtičke, s katerih je mati na glavi nosila krompir v Trst. „Dva lota skupaj, precej zemlje bo, kot je nismo take imeli doma,“ in je vesel kot otrok.

„Kako bomo plačevali?“ je vprašala žena.

„Za lot ne skrbi. Drugo bo s hišo. Pa bomo že kako: saj bodo tu vsi zidali, pa bomo pomagali drug drugemu.“

„Zdaj ima moj sin zemljo. Pa tudi hišo bo imel, ko bo prišel sem. Zdaj bom kupil še konja, da se bom vozil sem gledat svet in delat na svoje. Tone, kupiva še konja!“ je rekel Ambrožič.

Našli so se takoj posredovalci in kupil je na mestu konja s sedlom ter ga zajahal.

„V slovenski krčmi se dobimo. Jaz grem naprej!“

Prodaja parceliranega zemljišča je bila končana. Vse je bilo razprodano. In ljudje bi še kupovali. Neka slast je obšla vse po zemlji, po *svoji* zemlji... da, strast imeti, nekaj posedati, graditi na svojem, pa čeprav ta mali lot, ta mali košček zemlje komaj za bajtico in za par velikih sončnic, večjih kot dom...

Razšli so se konji, koleslji, avtomobili, kamijoni. Nekateri so zapijali kupčijo kar tam „v šoli“, drugi pa - Slovenci v slovenski gostilni, kjer je nekaj dal birt tudi zato, ker je kupil najlepše lote za - „odpočetek“, nekaj Ambrožič, ki je že čakal tam s konjem, privezanim za drevo ob vhodu, nekaj Tone in Lojz, „ker je spet kmet“; jaz pa nisem dal nič, ker nisem nič kupil, le pil sem na srčco vseh.

„Hej, buržuji!“ sem nazdravil. „Da ste doma, bi vam zemljo jemali in vas stiskali v kochoze, v to, kar ste tukaj v teh barakah, ki niso vaše, pa so vam na razpolago... vi pa hočete le svojo zemljo... zdaj najprej svojo bajto... potem še en lot zraven... potem še enega ob cesti... ob njem trgovino... in gostilno... pa boš gospod, ne več delavec, najuglednejši meščan novega mesta... Ali ne? Na zdravje, novi meščani mesta Pod gričkom, župani in svetovalci, birtji in...“

„Živijo zemlja!“ so napili.

„Živijo mesto!“ je dodal Lojz.

„Živijo sin!“ je pritrdil Ambrožič in ni imel več druge misli: še ko je jahal konja domov, je mislil na sina v Trstu... ali pa nemara tudi na Maucovo Mico, svojo prvo ljubezen...

„On je že z njo v zvezi... kmalu bo tu... Mici bom pa poslal paket...“

Tako smo ustanovili novo mesto Pod gričem dne 14. novembra 1950.

Ljudje so govorili še dolgo potem, kot da se začenja življenje zanje od tega dne naprej... ab urbe condita...

Kakor hitro je odpela sirena zvečer, so delavci zajahalj vsak svojega konja in hiteli Pod grič. Da, ta lot je zdaj njegov... Tu je šola, tam bo županstvo... tu ob cesti gostilna... in jaz bom začel, kar si že bodi...

Birt Lojze je bil med prvimi, ki je hitel z novo hišo. Še preden jo je končal, je gospodar, ki je prodal parcele, svojo „šolo“ spremenil v - krčmo... in slednji, ki je šel gledat svoj svet, se je ustavil pri njem...

„Kaj bi čakal na šolo, ko pa še ni tu družin ne otrok... V ,boliče' pa slednji rad stopi, ki pride ,na svoje“...

Videti je, da bo Lojze birt res moral rediti samo race, pure, koštrune, kopune, teleta... preganjati mravlje in saditi drevesa...

Ambrožič je slednji teden prijezdil na konju in motril svoje lote. Danes je bil posebno vesel.

„Jutri bom svet ogradil in potem začnem s hišo.“

Stopil je „v šolo“ in napil svoji misli:

„Jutri začnem!“

In potem je zavil še k Lojzu - birtu.

„Danes sem vesel, kot nikdar v življenju.“ Pa ni povedal zakaj, le meni je p'lačal za paket, ki naj ga naročim v Capitalu za Maucovo Mico v Trstu.

„Bom drugič povedal zakaj. Danes se mi mudi. Imam večerni šiht.“ Zajahal je konja. Malo težko sicer, ker se je malce majal. Ampak konj je pameten.

Delal je pri dvigalu premoga. Polne vozičke je vozil na dvigalo. Ta večer ni svetila električna luč in je zavozil v - prazno. Pal je z vozičkom vred v dno in si zlomil tilnik. Pri njem so dobili pismo:

„Dragi ata, srečno sem prešel mejo in sem zdaj pri Maucovi Mici v Trstu. Upam, da zdaj ne bo težav za Argentino. Srečen sem, da nisem več tam, kjer so požgali našo domačijo, pa še zdaj niso postavili nove, kakor so obljubili. Pa kakor ste pisali Mici, ste vi kupili tam svet, da postavim nov dom. O, kako rad bi vam pomagal pri zidavi... Pa zdaj še ne pravite, da sem ušel... doma še nič ne vedo...“

Ko smo ga pokopavali, smo mislili bolj na sina, kot nanj, „dedca, ki bo živel še dvajset let...“

Vraničar Marko je bil na pogrebu.

„Kdaj pride nevesta?“

„Vraga! Zdaj so ji sporočili s konzulata, naj jaz pridem tja, ne ona sem. Pravijo, da vedo, kako sem bil vedno delaven zanje, pa da ne razumejo zato, da nočem v svobodo. Da so mi vedno na razpolago z vsem potrebnim za vrnitev... Tako je: Prej delam zanje, zdaj pa prav zaradi tega nevesta ne more sem. Jezem sem razmetal vse iz kovčkov, kar sem imel pripravljeno za tja, da me vsaj nič ne bo potegnilo k njim. Vse bom prodal... tudi zemljo... in ne bom zidal... Oženil se bom s črno... pa naj hudič vse vzame!“

Samo dve hiši sta zrasli poleg „šole“. Zdaj se je vse ustavilo. Pred kratkim so namreč parcelirali svet takoj nasproti našega tovarniškega mesta onstran ceste... S tega terena ne bo pol ure hoda... samo deset korakov čez ulico. Ljudje prodajajo svet v Mi Cerranii in ga kupujejo tukaj. Četrť ure vstran grade skupino sto delavskih hiš po petletki...

O mestu Mi Cerrania - Pod gričkom - ne govori nihče več... Tudi tlorisi mesta z načrtanim glavnim trgom, cerkvijo, županstvom in športnim prostorom so se porazgubili. Ko sem to pisal, bi ga rad dobil, pa ga nisem mogel dobiti niti pri našem birtu. Vzklicevatelj je dobil procenťe takoj po vzklicu, notar pri prepisu, gospodar prejema denar redno po banki... „šolo“ pa je spremenil v to, za kar je bila že od začetka namenjena - v krčmo... Pred njo se zdaj vrše mesečno gaučevske igre; ljudje stavijo, zapijajo stave in - ogledujejo svoje lote...

Naš birt gre vsak dan tja po solato in kure in če ga vprašam, kam gre, mi kratko odgovori:

„Na kampo... v polje...“

Ambrožičeva dediščina je šla po zlu. Sina ni imel kdo poklicati sem in je zdaj v Avstraliji. Znova služi za nov lot...

Tone je svojega prodal, ker se je izselil od tod.

Le drugi Lojz iz Istre je srečen: na svojih dveh lotih sadi koruzo, čebulo in česen, in kadar le utegne, gre gledat, kako zemlja rodi... In sinu Lojzku pravi:

„Ta zemlja je čisto drugačna kakor pa naš krš tam pod Trstom. Tam je bilo samo kamenje, tu mi raste čez glavo... in tebi bom postavil uto... da boš lahko iz tovarne šel uživat sem nedeljski mir in počitek.“

Meni pa je hudo, da sem jih takrat ob ustanovitvi mesta tako zbadljivo zmerjal z buržuji... z meščani...

In kadar utegnem, grem tja gledat gaučevske igre, kako se s pampskimi konji pode po prazni zemlji.

In takrat ne stopim v „boliče“, namenjen za „šolo“, ampak k Lojzu - birtu v novo hišo na odpočitku, da začutim, kako sem med temi njegovimi racami, kurami, zajci in drevesi resnično pri naših - kmetih...

Ab urbe condita je zapisano samo v aktih notarja... in v bančnih knjigah...

Ko sem zadnjič šel po tej parcelirani planjavi osata in trav in gledal prperele kosti poginulih krav in konj, se mi je zde'o, da stopam po razvalinah davnega, nikdar postavljenega mesta...

LJUBEZENSKE PESMI

SINOČI GALATEA (V, 256)

Sinoči Galatea je zaprla vrata mi v obraz,
v slovo mi vrgla šopek psovk.

Pregovor pravi, da ljubezen ne vzdrži psovanja.
To ne drži! Srce, če ranjeno je, bolj gori.

Sem sklenil, da umrem zanjo vsaj leto dni;
a glej: že davi brž sem tekel k njej!

HIDROFOBIJA (V, 266)

Pravijo, da kogar je ugriznil stekel pes,
vidi v vsaki vodi, v vsaki luži zver.

Spustil vame Amor je stekline strup:
zdaj bojim se vode, zvija me obup.

V valih morja riše se mi Tvoja slika,
v rek gladini, še v čaši vina.

ZAKASNILA SE JE KLEOFANTA (V, 279)

Zakasnila se je Kleofanta, plamen luči gine,
tretjič že na tem je, da zamre in ugasne.

O, da ž njim bi ugasnil plamen v mojem srcu,
ogelj, ki me žge in jemlje spanje.

Se zaklela je pri Citerei, da prišla bo ob mraku,
a ji manj kot zame za bogove mar je.

STARA LJUBEZEN (V, 268)

Filina, več so vredne Tvoje gube,
kot lica gladka mladoletne.

Več je bogastva v Tebi oveneli,
kot prej bilo je v jedri in razcveli.

Jesen je Tvoja slajša od pomladi mnogih,
bolj topla od poletja Tvoja zima.

Pavel Silenciarij je grški pesnik 5. stoletja po Kristusu. Razvija podobne motive kot večina pesnikov njegove dobe: epigrame, npravne sentence, zbadljivke, s katerimi se druži poganska težka erotika in dekadentska helenistična čutnost. A med vso navlako se zasveti tu in tam biser pravega liričnega občutja. Gornje štiri pesmi so svobodno, a zvesto prepesnjene: zvestoba do izvirne pesnikove poante nam je dovolila svobodo v podrobnostih. Zlasti velja to za zadnjo pesem. Naslovi so prevajalčevi. Številke pa se nanašajo na Palatinsko antologijo, iz katere so pesmi vzete. (Opomba prevajalca.)

VLADIMIR POLANT

S L O V O

Ljudje v dolini in po obronkih gorá so bili združeni z zemljo, s potmi, z odhajanjem sonca. Gozdovi šepetajočih bitij. Od vsepovsod so prihajali popotniki in se ustavljali ob bdečih cestah v dolini. Vhod v mesto je bil lahak zaradi prosojnosti obdajajočega prostora. Dolge hiše, včasih zelene, včasih sive in rumene so dajale znamenja in odprta vrata so govorila o nekem življenju. Ljudje so imeli več moči. Združeni z govorjenjem so poznali svoje stanje. Poletni večeri so bili vedno zaviti v neke besede. Med polji, med gorami, med morjem je bilo več sonca.

Šele zdaj se je spominjam popolnoma. Zdaj poslušam. Ljubezen v oni zemlji je zdaj že minila, vendar lepota njenih besed in spominov je še svetla. Ločitev je bila bela in mnogi prijatelji so ostali v svetlobi. Našli so znamenje, ki je bilo v neki oddaljenosti od nas.

Pod najvišjo goro se je spustila ljubezen. Drugi popotniki je niso mogli spoznati. Ko sem pritrjeval napis nad vrati, je šla mimo in nisem imel časa, da bi ji nekaj rekel. Poznal sem jo že od takrat, ko smo hodili na njive. Ljudje se niso menili za dogodke. Dekle zunaj mesta se je lahko nasmehnila in si zakrila obraz. Na njive je padal večer. Včasih me je klicala iz visoke neizgotovljene hiše.

Nikdar nisem mogel izreči prave besede onim dnem in onim ljudem. V siromašni hiši na suhi planjavi ni zdaj nikogar več, da bi se svetil med vrati. Nekdo je odšel preko zidu in s plaščem pokrtil dogajanje na ulicah; samotni in tihi je bil nedeljski popoldan. Travniki, stelja, ivanjske rože — vse je ostalo v prvem kraju. Zdaj so dnevi za prošnje. Ko smo odšli, je bilo že vse pripravljeno za ono veliko stopnjišče. Zvečer bi bili vsi tam.

Ko sem gledal odhajajoče gozdove in večerne klice, je zbledelo

lice. Dekle ni prišla. V zaprtih vozovih je spoznalo srce nemir. Nove plasti dni. Da, poti vseh plamenečih prijateljev so bile potem še dolge. Jaz sem se za slovo sklonil in dolgo nisem upal pogledati, če sem res že sam. Čutil sem možnost za nemir. Potem sem se dvignil z živo tesnobo v očeh.

Zdaj so spomini zakopani v kipečem, suhem zidovju pod upog-njenim mestom. Čakanje v morju.

Prihajajoči večer pohajkuje in se spreminja med praznoto tre-sočih se nebotičnikov. Ob sedmih zvečer se prižigajo rumene luči in ure. Kaj sledi nato?

Daleč preko misli leti ptič v mraku omahljive reke; druga zemlja se izliva v moje oči.

VLADIMIR POLANT

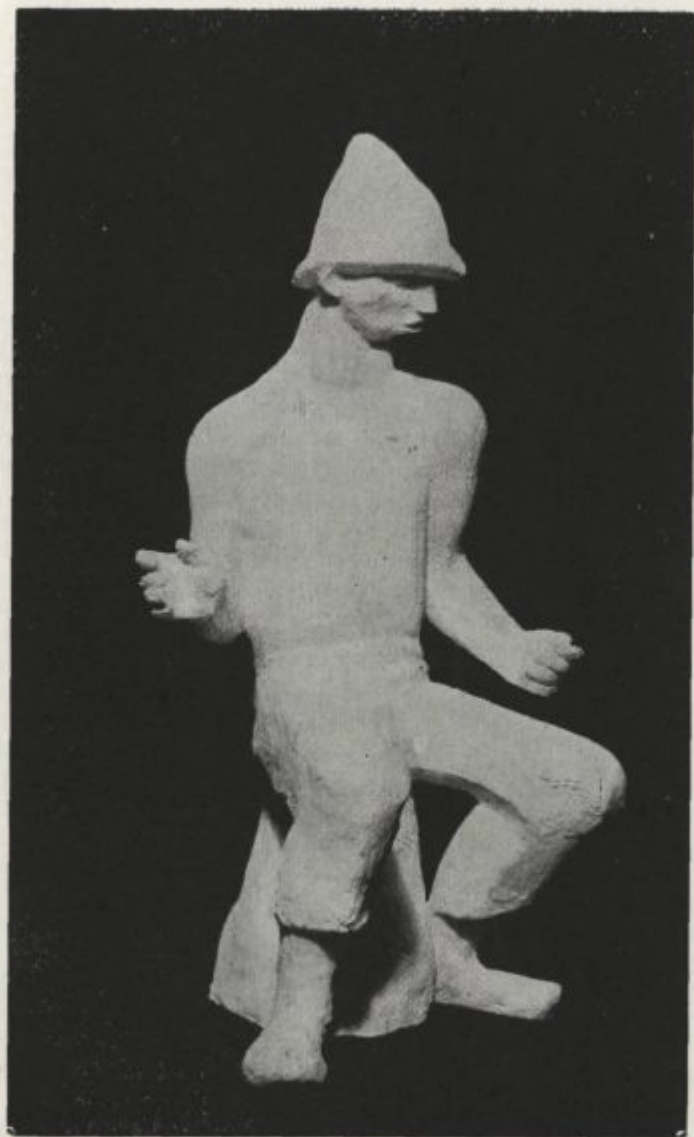
N A Š K R A J

V našem kraju, ki je razumel in poznal
vsako pomlad
in njene prihajajoče obraze,
so bili dnevi kakor popotna, neutrudna sinjina.
Stari ognji, prekriti s pepelom
na daljnih obzorjih
so lahko nemoteno ohranjali svoje bitje.

V našem kraju, ki je govoril prihajajočim,
so bile besede iz zemlje;
bile so kakor jesenski, orumeneli sadovi,
povezani z zemljo.
Kmalu bo vse tiho zunaj kraja.
Jaz bom ostal samo z upanjem,
kakor s prvim, najzvestejšim dekletom.

Neizkušnim, skoraj pokornim očem, sem dejal,
naj bodo ob trgatvi vesele;
zdaj se spominjam samo enega klica
iz dežele, ki odhaja.

Trenutki dolgega klica
so odsev večnosti.

Fr. Gorše: HARMONIKAR

TINE DEBELJAK

SREČKO KOSOVEL

(Ob pčdesetletnici pesnikovega rojstva)

S Srečkom sva se spoznala v zadnjem letu srednješolskih študij, ko je bil on v sedmi realki, jaz pa v osmi gimnaziji v zavodih. Na neki dijaški predstavi Shakespeara v Drami sva se v odmoru seznanila istočasno, ko sem spoznal tudi marijaniščenika Jožeta Pogačnika. S treh zavodov trije začetni literati v svetišču Muz, vsi v zadnjih mesecih pred maturo! Potem smo napravili abiturientski izlet (prvi skupni slovenski abiturientski izlet po prvi vojni v Srbijo, leta 1922), ki sem ga opisal v Mentorju pod naslovom „Skozi Djerdap v Negotin“. Tam sem omenil nekega pesnika, ki spi v trebuhu ladje v mesečni noči, pa sva ga šla gledat s tovarišico, ki je bila tedaj zaljubljena vanj (ne on vanjo), kako angelsko lep je v spanju! Ta pesnik je bil Srečko, resnično ves otroški, nežen deklški, kakor je bil vse življenje. Na zadnjo, mislim, še „žigosano avstrijsko krono“, ki mu je ostala v Nišu, se je podpisala vsa abiturientska literatska družba v spomin.

Nato sva tovarišila v Ljubljani, v Slovanskem seminarju, kjer sva se srečavala slednji dan, hodila na sprehod v Tivoli; bil je moj gost v Škofji Loki; obiskoval me je v Šiški, ali sem ga pa spremljal v „Domovino“ (kjer je sedaj Slavija), ljudsko kuhinjo za „liberalne“ študente pod patronanco gospe Tavčarjeve; pozneje v liberalni akademski dom (v Kolodvorski ulici), pa tudi — ko so ga vrgli ven — na stanovanje Cirila Debeveca pri Križankah, kamor se je preselil tudi Alfonz Gspan (ki ni hotel stanovati na stanovanju očeta, višjega uradnika). Redno je hodil na promenado: ponavadi je nosil poceni „Hubertus“ plašč, mehak klobuk, zganjen v špico, kot kapuco. Izpod njega so gledali debeli svetli naočniki in za njimi drobne kratkovidne oči. Svetli lasje so se mu vsipali na čelo, gestikuliral je živahno z deklško nežnimi rokami, ter govoril z visokim, nekoliko raskavim glasom. Bil je dober pevec, ter je v družbi rad pel. Zanimal se je za vse kulturne prireditve, razstave, koncerte, teater, umetnosti.

Hodili smo na literarne sestanke k Jožetu Vidmarju v palačo Trboveljske družbe in o teh sestankih je poročal Kosovel v Jutro, kjer je imel brata urednika, jaz pa v Slovenca. Kako smo reagirali na razne pojave v našem umetniškem življenju, se vidi iz tega, da smo, recimo, v dramo organizirali razbitje Golarjeve Zapeljivke z govori pri odprti sceni. Začel je Ciril Debevec iz lože; ko ga je policija odpeljala, je vstal Srečko Kosovel v parterju, za njim jaz na balkonu in za mano France Vodnik. Zunaj na hodniku nam je čestital Izidor Cankar, na kar smo šli vsi s protestom k ravnatelju Otonu Župančiču.

Nikdar ga nisem videl v ženski družbi, razen v naših kolegijskih, in nisem vedel za nobeno njegovo ljubezen, le to, da se mu je mladostna kraška simpa-

tija poročila v Selca nad Škofjo Loko, in da sem ga некоč — vsega romantičnega — spremil ponoči na ljubljansko postajo, da bo prespal v čakalnici in sanjal o dekletu, ki spi v nadstropju više... Živel je kulturnim problemom in se dal vplivati temperaturi časa in kraja, hipnim vtisom na vse, kar ga je obdajalo. Ni trpel znanstvenega dela, čeprav je bil slavist, temveč se je v Prijateljevem seminarju uveljavljal z esejji o moderni kritiki.

Ob seminarski proslavi Prijateljeve 60-letnice v Prešernovi sobi pri Mraku na Rimski cesti je Srečko govoril o njem kot kritiku, jaz kot literarnem zgodovinarju. Nečoč se je hotel Prijatelj seminar fotografirati, pa prav Srečko ni prišel in smo odložili... za vedno... Škoda: bil je to lep pesniško umetniški seminar, bolj kot pusto znanstveni: Kosovel, Gspan, Vodnik, Debevec, Jan, Grahor, Kosovelova Anica, sestra pestnikova, in Anica Žnidaršičeva, pozneje Berusova (ministrica financ v Titovi Hrvatski). Slodnjak in Kacin sta bila ma'o starejša, Oevirk, Kreft, Trdinova in Borštnikova malo mlajši. Plestenjak je bil samo bolj kot gost.

Kosovel je mrzlično pisal sestavke in pesmi kar v pavzah med predavanji in jih metal v svoj predal... in takoj pisal nove... Tako se ni čuditi njegovi ogromni ostalini, ko je samo v zadnjih letih napisal čez tisoč pesmi in zvezke esejev, ki še niso objavljeni. Če je stradal v medvojnih letih, kot pišejo zgodovinarji, morem reči, da v teh akademskih letih ni gladoval, in nihče ni vedel, da bi bil jetičen. Umrl je za možganskim vnetjem.

Vsi pa smo vedeli, da je pesnik. Verovali vanj kot v najboljšega, ne pa kot v najmodernejšega. Da, imeli smo ga za pripadnika stare šole, za zamudnega impresionista v času modernega ekspresionizma. Kosovel je bil ves impresija, ves melodija, ves pesem... saj je bil iz izredno muzikalne družine. Njegova sestra Karmela je bila tedaj med najboljšimi slovenskimi pianisti z velikimi uspehi na Dunaju, kjer se je tedaj poročila.

Toda čudno: ni mogel prodreti v vodilne revije. Albreht pri Zvonu ga ni tiskal, Koblar pri Domu in svetu samo enkrat: iz treh pesmi ciklusa o materi je priobčil dve... Zato se je uveljavljal v stranskih revijah, tako v goriški in ljubljanski Mladiki, v Ivana Albrehta Grudi, v ženskem svetu, in drugih, največ pa v svojem listu, ki ga je sam ustanovil: Mladina. To je bil pendant Križa na gori in v opreki z naprednim Vidovdanom, kamor je prvotno pisal, glasilo neke tretje pozicije v akademskem kulturnem življenju. Revolucionaren v socialnem in slovensko narodnokulturnem pomenu, kakor je Križ hotel biti v religioznem. Izraz istodobne mladine: zato smo ostali sotrudniki Križa in Mladine v prijateljskem stiku, dasi smo se v nečem razhajali: mi smo šli v poduhovljenost vse kulture, oni v posocialnjenje življenja. Mi smo se opajali v religiozni mistiki, oni iskali v socialno revolucionarnost. Mi smo iskali mističnih simbolov in uhajali v nerealnost, oni so ostali v impresionizmu in pretvarjali realnost. Mi smo poudarjali osebnost posameznika in duhovno „religiozno bratstvo“, pri njih je individualnost izginjala v socialni kolektivnosti, obe struji pa je družil upor sodobnosti — in obe struji sta imeli svoj izvor v — Ivanu Cankarju: Križarji, ki smo zavestno vzeli naslov iz Cankarjeve novele, poudarjajoč s tem voljo, nadaljevati Cankarjevo delo tam, kjer je on z načrti o Kani galilejski ostal, to je: v duhovnem religioznem ekspresionizmu. Mladina pa je izhajala iz Cankarjevega upora buržujstvu in nadaljevala njegovo dunajsko socialistično tradicijo za nov čas.

Ta čas je bil — čas Spenglerjevega Propada Zapada. Križ na gori je

Fr. Gorše: JESN (les)

to knjigo z Ložarjevim člankom odklonil, pa priznal, da je Zahod v veliki krizi in bo ozdravil samo v religioznem prerobenju, kar se kaže pri nas v novi liriki, Kraljevi umetnosti in v raznih oblikah ekspresionizma sploh. Mladini pa je Spengler odkril, kot se vidi iz Kosovelovih zapiskov, propad starega sveta, to je kapitalizma. Nova pomlajenost lahko pride samo z Vzhoda... iz Rusije, ki bo zagnila staro gnilo Evropo. Tu pripominjam, da je tudi v katoliški mladini tistih prvih poveljnih let bilo mnogo te vere, in ko je umrl pesnik Piber — menda l. 1923 —, so mu vrgli v grob križ na rdečem socialističnem traku, če ne celo s srpom in kladivom. Nisem bil zraven, a se spominjam izročila.

Tedaj je bila v modi v Nemčiji, na Češkem in drugod *proletarska poezija*, ki jo je v Sloveniji predstavljal Seliškar, tako nekako kot duhovno Tone Vodnik. Govoreč s Kosovelom o tem, se je zavzemal bolj za Seliškaro, dasi je imel o Vodniku visoko mnenje, le njegove mistike ni maral ter nasproti njej hvalil moj realizem... Jaz sem mu govoril o Wolkerju, ki je tedaj mlad umrl na Češkem, odkoder sem prišel, in katerega socialna poezija ga je zanimala. Kosovela je tako zajela proletarska poezija, k čemur ga je še vzpodbujal njegov krožek pri Mladini, v katerem je imel veliko besedo Kosovelov rojak in njegov intimni prijatelj Ivo Grahor, ki je bil kot slavist in filozof že močno vpliven marksist. Od njega je verjetno dobil (komunistični) manifest, ki mu je — kot pravi sam — dal „slutiti nov svet“. In pod vplivom propadanja Zapada ter oznanjanega pomlajenja Evrope po novem revolucionarnem socialnem prerodu je začel pesniti tudi Srečko nove pesmi, in pisati predavanja o umetniku in proletarski kulturi z ostjo proti larpurlartizmu, ki jih je imel v Zagorju in v šentjakobski dvorani v Ljubljani, v stilu in smislu cankarjevskih esejev in satir. O tem zadnjem sem poročal tedaj v Slovincu.

Tako se je nekaj v Kosovelu prelomilo prav v zadnjem letu pred smrtjo (1925), tedaj ko je pripravljaval pesmi za tisk, ki naj bi mu jih izdal Ivan Albreht pri Grudi.

Pesmi naj bi nosile naslov *Zlati čoln*. Gotovo romantičen naslov! Ni ohranjen seznam pesmi, verjetno pa je, da bi bile v zbirki samo prvotne impresionistične pesmi, kajti v uvodu, ki je ohranjen, se „poslavlja od sentimentalnega mladeniča z baržunasto poezijo, ki ga bo povozilo in strlo kolo življenja“. Spominjam se, da mi je prav pred odhodom domov na zdravljenje 1926 — pozimi je bil nekaj bolan — v Slovanskem seminarju pomenljivo rekel: „Samo tebi, Tine, bom dal prebrati svojo zbirko, ko se vrnem z doma, ne Debevcu, pa tudi ne Gspanu...“ Nikdar nisem mogel razvozljati tega zaupanja. Morda ni hotel pokazati teh pesmi pesnika, ki še ni postal mož, članom svojega krožka, saj bi morda spričo novega toka to poezijo imeli že za zastarelo, kakor Srečko sam. Zbirka bi bila verjetno taka kot je ohranjena v prvi (Gspanovi) in drugi (Ocvirkovi) izdaji pred vojno, iz katere je cenzura Tiskovne zadruge izvgla vse socialne borbene pesmi in tako zakrivila, da smo poznali Srečka Kosovela samo kot impresionističnega pesnika Krasa, intimnih razpoloženj ter monumentalne Ekstaze smrti, napovedujoče propad Evrope.

Toda to je samo ena podoba Kosovela, tista o kateri pravi tržaška Zgodovina slovenskega slovstva, da „ga je prevzemala čista, absolutna lepota...“ ter „da je njegova moč v pristnem globokem čustvu ter impresionistični izraznosti“. To je pesnik Borov, Krasa, Balade in jesenskih razpoloženj, pa tudi še bezručovske nacionalne podobe Oreha ter zlasti predsmrtnih slutenj. Labodji spevi pesnika čistega impresionizma, klasičnega, murnovskega, ki se nam je zdel

— zapoznel. Značilno je, da mi je nekoč, ko sva o tej njegovi stilni zapoznatosti govorila na sprehodu v Tivoliju, rekel: „Nič ne maram, če pesem ni moderna. (Pišem, kar nosim v sebi, in če bo koristno, bo zaživel čez dvajset let.“ In to se je tudi zgodilo s to žametno poezijo Kosovelovo, katere glavna odlika je „preprosto in pristno“ živo srce, ki poje živo pesem.

Drugo podobo pesnika pa sta odkrili šele novi Ocvirkovi izdaji (1936, 1945), kolikor te poti nisem že jaz nakazal takoj po njegovi smrti, ko sem dobil na vpogled večino njegove ostaline, in jo obdelal v prvi študiji o njem v Križu na gori. V zadnjih letih je Kosovel mrzlično prehajal iz impresionizma v realizem konstruktivizma (Cirkus Kludsky), v pointiranje že mestne bede, v impresije proletarskega življenja (Ugaševalec luči), v borbo za boljšega človeka in njegovo dostojanstvo, v obtožbo družbe, zlasti kapitalistične, v vpesnjenje nove rdeče-atomske dobe, to je socialne revolucije, ki se je sicer boji, ker bo krvava, toda jo pozdravlja, ker „v našem delu vstane nova sila, ki svet bo zrušila in dogradila“.

To kar je zanosno doživel v Ekstazi smrti Evrope, je že on sam v govoru delavcem v Zagorju tolmačil, da velja razumeti v smislu propada kapitalizma, in je zdaj prinesel nov poudarek na naslednji korak, morda po Župančiču: „Tiho vstaja prevrat“. Odslej sebe ne imenuje več sentimentalnega mladeniča, temveč „pianista z železnimi rokami“ in v mislih na upor, na revolucijo, ki bo prinesla svobodo... toda prej še „je treba borbe v nas, | borbe, svete borbe, ne miru, | ne počitka, niti svetih sanj, | ne raziskovanj, izpraševanj, | treba da spoznamo svoj obraz | in da izpovemo: Mi smo tu! |“

Bil je „zlati mornar“, zdaj pa so se mu „odtrgali rdeči oblaki od srca.. videl sem jih — in šel za njimi — preko sveta...“ Njegova poezija postaja zavestno kolektivna pesem, večkrat celo jasno propagandna v slutnji in označevanju revolucije, ki mora priti — seveda z Vzhoda... V neki hipni beležki pa je celo napisal: Evropa umira... | Gotski stolpi... | Da nam je počiti | v ravlinah Rusije! | Evropa umira. | Rusija vstaja. |

To je drugi obraz Srečka Kosovela, ki je danes v domovini povzdignjen še posebej v slavo in poudarek s posebnim „Kosovelovim tednom“, kjer naj vse šole in družbe proslavljajo tega pesniškega napovedovalca socialne revolucije, ki so jo izpeljali še njegovi vrstniki, češ da po utripu njegovega srca...

Zanimivo bi bilo vedeti, ali so te njegove pesmi resnično njegov kronološko zadnji pesniški izraz, ali pa so zadnje njegove pesmi tiste, ki govore o utrujenosti med množico, ko si želi „biti sam, sam, sam...“, daleč od šuma sveta, na poti — kot romar — k svojemu Bogu...

Gotovo pa je, da Srečko ni bil nikakršen materialist, da je bil romantik, duhoven človek, borec za humanitarnega človeka, ki naj ga rodi nova doba... četudi za ceno revolucije, ki jo je slavil samo s pogledom na „svobodo, ki bo prišla potem...“ In bil bi revolucionar gotovo tudi še danes, če bi doživel ta „potem“, ki je prišel nad naš narod, ko je revolucijo delal tudi Kosovelov bataljon, z njegovim imenom. Njegova nežna narava, njegovo vrednotenje človeka nad vse drugo, ne bi prenesla ponižanja človeka, kakor se dogaja danes, in te nesvobode, kakor je ne bi prenesel njegov mojster Cankar, iz katerega čarobnega miselnega kroga se je Srečko komaj šele izvijal.

Srečko Kosovel bi danes ne bil vesel svojega slavlja na Krasu, s katerega beže ljudje, ki so svoj čas zasajali oreh za doživetje svobode. Ne prenesel bi materialistične grobsti, krivičnosti in diktature, proti katerim je vedno šla

Vsa njegova pesniška borba. Če je zdaj v domovini slavljen predvsem kot socialistični borec, ga mi slavimo kot pesnika, ki je sicer kot stilni epigon moderne, zapozneli impresionist, izražal z izredno čisto pesniško silo eno plat duhovne orientacije tiste povojne razvihanosti romantične dobe, ko je v krizi Evrope en del iskal rešitve v religioznosti in je v tej smeri največji literarni mojster in predstavnik postal Pregelj, drugi del pa v socialnem prerodu z iskanjem boljšega človeka in sožitja med ljudmi. To začetno pesniško sluteno in tedaj romantično osebno pojmovano prerodenje je izrazil najpolneje v pesmi Srečko Kosovel. In tisti, ki ga tedaj niso priznali ne kot pesnika, še manj pa kot borca za novi red, ga danes slave — zopet z nerazumevanjem — kot borca za materialistično podobo sveta. Priznati pa moram, da Ocvirk, ki je kot mlad študent z Dunaja napadel v Slovence Kosovelovo Mladino, v svojih izdajah urejuje Kosovelovo ostalino z večjo ljubeznijo, kakor pa jo je pesnik gojil do njega.

Kosovel, to pojoče srce za srčco vsega človeštva, ki je hotelo postaviti nov svet za srečo soljudi, ni mogel zanikati duše in v njej Boga, ter je zapel: „To srce ni več Prometej, Bogu uporen, podirajoč...“ temveč hoče, „da v sveti samotni duša Njega spozna“, „da me poljubi On na bolešno srce...“, da „začutim eno se z Njim...“

Ko sem napisal ob Kosovelovi smrti v tržaški Ženski svet nekrolog v smislu, da je bil Srečko socialni pesnik, toda ne pristaš krvave revolucije, me je neki tržaški komunistični list napadel, da ne razumem socializma, če menim, da se da socialni prepoved napraviti brez krvave revolucije. Danes bi pristal na to, da je Srečko slutil nujnost take revolucije, toda samo z vidikom na poznejšo pridobitev, svobodo, čisto človečnost, in bi bil danes tako razočaran, kot tisti krščanski socialisti iz Križa na gori, ki so šli z revolucijo, pa so ustvarili nasilje in suženjstvo. In enaindvajsetletni Kosovel je bil tedaj še zelo blizu temu idealističnemu duhovnemu socializmu, ki bi danes gotovo doživel razočaranje. V večini vseh Kosovelovih sodobnikov in prijateljev je bila idealistična duhovna osnova, in zato se ni čuditi, da je bil eden najintimnejših Srečkovih prijateljev in najbolj borbeni sotrudnik Mladine Ciril Debevec, izraziti duhovno ekspresionistični odrski človek, in smo protestirali proti Golarjevi Zapeljivki prav zaradi materializma v njej... Ni čudno tudi, da je nekrolog pesniku v njegov lastni list Mladino pisal Joško Krošelj, sedaj urednik Svobodne Slovenije v emigraciji. Jaz bi bil rad napisal nekrolog v Slovenca in sem se ponudil tedanjemu uredniku Terseglavu, toda ta je hotel sam napisati samo anonimno poročilo po nekaterih mojih podatkih, ki jih je vporabil po svoje... Osmrtnico v vse slovenske liste pa sem mu v imenu Slovanskega seminarja sestavil jaz in se glasi: „Umrli je | Srečko Kosovel | pesnik. | Na Krasu se mu je odprl grob in mi smo ostali sami z njegovo pesmijo. | Slovanski seminar.“

In ta pesem nas spremlja tudi v tujino. Prej kot sem šel v Argentino, sem obiskal njegov grob v Tomaju, katerega nisem mogel ob pogrebu, čeprav sem bil določen za govornika v imenu seminarja. Na grobu nepozabnega prijatelja Srečka, pesnika in zdaj že slovenskega klasika, je plaketa z glavo trpečega Kristusa, kakor mu jo je napravil svak, dunajski slikar. Sicer pa je tako, kot je zapisal sam:

„Za zidom cerkvenim je pokopan. Na grobu šipek cvete.“

Tedaj ni cvetel šipek. Le list vedno zelenih praproti sem utrgal z groba in ga hranim v knjigi njegovih poezij. In pa jesenski nagelj z vrta njegove hiše

v Tomaju, ki mu ni rojstna — rojen je bil v sežanski šoli —, temveč smrtna postelj.

In ko se tako spominjam rojstva in smrti, živim z njegovo pesmijo, z njegovim Krasom in z njegovo borbo za dobrega človeka in za dobro človeka, za nov svet in red, ki kljub revoluciji, ki jo je opeval, še ni prišel po videnju njegovega pesniškega srca.

BRANKO ROZMAN

V N O V E M B R U

I.

Sonce v novembru boli.
Figovi listi so kot dlani,
ki iščejo vame.

Pretehtan, premerjen do dna
bežim proč, proč od vsega
kot Adam po grehu.

Preveč je vprašanj za me,
v sencih me misli tišče
v ta bolni november.

II.

Ne glejte me v rjave oči,
moj obraz je prebel,
pustite me v moji temi!

Štiri stene in strop in tla,
kot da je vse iz lesa,
kot da vse po brinju diši.

ANTON NOVAČAN

Pesmi iz neobjavljenega drugega dela „Petega Evangelija“

VIA DOLOROSA

Cesta je strma od hiše Pilata,
gori ob Golgoti netlakovana
dela ovinke in danes zrahljana,
jamasta v dežju in polna je blata.

Jezusa vlečejo, vrv okrog vrata,
rimski vojščaki, drhal zapeljana
spremlja jih s kriki in še dva neznana
sopeta ž njim tolovaja kosmata.

Majejo križi v sprevedu se trije,
kletev robatih rohné grdobije,
Golgoti bliža se sveta groza.

Z lin nad palačo Pilatova žena
zre na to pot in od straha ledena
dihne besedi: Via dolorosa!

VERONIKA

Dejal ji je, da ni ljubezni izmožna
in da je morda s kom že vasovala,
zato Veronika je danes vstala
z očmi bolečimi in vsa otožna.

Da s svojim ljubim spet bila bi složna,
objokana je v skrinji poiskala
najboljše platno, da bi darovala
ga Jehovi ponižna in pobožna.

Na križev pot je zunaj naletela,
nad Jezusovim licem ostrmela,
mu dala ruto, pozabivši nase.

V platence to usmiljene device
se je utisnilo trpeče lice
Sinu Človekovega za vse večne čase.

SIMON IZ CIRENE

Oplel je s trudom svojo malo njivo
in srečen, da ni več skrbi nobene,
se vrača v mesto Simon iz Cirene,
molitev šepetaje v brado sivo.

Ko v ulico zavije najbolj živo,
zagleda Jezusa na tleh in žene,
ki brišejo mu z ust krvave pene,
in jude, krekajoče zaničljivo.

Vojščak ukaže Šimnu: „Ti boš nesel
za njega križ!“ — in starec se je stresel
pod tem bremenom in po vsem životu

začutil sladko zono pomlajenja,
ker v vsakem križu je že del vstajenja
in svit spoznanja v križevem je potu.

ČAS NA TRIBUNI

NEKAJ MISLI OB SODOBNI KNJIŽEVNOSTI

Nekdanje realistično - „fotografsko“ - slikanje se je spremenilo: v linealno ali ploskovno. Barve so drugačne, na prvi pogled nerealne. Slikar ne prenaša na platno zunarjosti, ampak občutja, včasih samo bistvo človeka, predmeta, pokrajine. Danes naslikana enačica romantičnih scen raznih jezer ali „počivanja ob studencu“ bi težko bila uglasena z dobo. Ni časa za podrobnosti — umetnik je odsev dobe —, vse je hitro, dejali bi „grobno izdelano“. In gremo še dalje ter govorimo o abstraktni umetnosti, produktu abstraktnega duha, ki da je znak propadanja kulture in ki nam je všeč, kadar je pristna, to je „samo takrat, kadar je plod uma, ki je abstrakten, medtem ko nam realistična umetnost, ki jo vrši umetnik, ki je po duhu abstrakten, ni všeč, ne zato, ker je realistična, ampak ker je nepristna“.

V glasbi ni več dolgih melodij, harmonije, kakor smo jo nekoč pojmovali. Danes bi še tako mojstrsko zložen „Menuet“ težko napolnil človeka. Glasbeni stavki so strgani, kakor je miselnost sodobnega človeka. Disharmonije vladajo tudi v najbolj klasičnih oblikah. Nova vsebina je šla iskat novo pot, nov slog. Govorimo o novih lestvicah, novih tonih.

Isto se je zgodilo s književnostjo. Pri vsem tem pa vidimo, da je drugačna zunanja oblika samo posledica hotenja obdelave novih, prej nedotaknjenih problemov. Če je slog človek, kakor pravijo, in če je danes človek drugačen od človeka pred leti in z njim drugačen njegov slog, drži pač še bolj, da je vsebina človek in kot taka različna od nekdanje.

ZNAČILNOSTI DANAŠNJE PROBLEMATIKE. — Iz opisovanja ljudi in dejanja so danes v književnosti prešli na nakazane orise. Teža pisanja ne sloni več na junakovih dejanjih — „velikega dejanja“ navadno sploh ni — ali morda na zunanosti, za katero so nekoč pisatelji žrtvovali cele strani, ampak na junakovih duševnih vprašanjih, nastajajočih v odnosu s samim seboj, pa tudi med njim in družbo. Nekoč je človek opazoval svet, danes ta gleda posameznika. Pisec Vojne in mira je nekoč gledal svet in preko njega vzljubil posameznika, človeka, danes pisatelj gleda posameznika, človeka, in se mu preko njega dosti-krat svet — zastudi. Sodobni avtor, katerega ena knjiga prav nosi naslov „Stud“ (Sartre), gre še dalje: ne samo svet, zastudi se celo sam sebi. Bistvo problematike sodobne književnosti bi torej bil konflikt med dvema dušama, (ki sta pravzaprav nosilki večne problematike), med dušama, ki ju nosimo v sebi, deloma, a že manj pa tudi konflikt med posameznikom in svetom. Zdi se, da je književnost že šla mimo zadnjega, čeprav ga današnji pisatelj še čuti, a le kot enega mnogoterih problemov, kakor so še: iskanje svojega poslanstva, ravnovesja, varnosti, miru, zlasti pa iskanje bolj intenzivnega življenja.

Ne zunanje dejanje, dogodivščine, ampak notranje življenje, strah, upor, zavest, da je človek gonilna sila in istočasno nje predmet v življenju, so bile pre-

nesene na površje. Človek je zdaj poln zapuščenosti in iskanja zadnjega smotra, in konča — kadar sodobni pisec ne veruje — v obupu, sicer pa z upanjem v rešitev in v delo božje milosti. Ta slednja ni sodobnim katoliškim pesnikom in pisateljem le gola teološka misel, kakor se dostikrat pojmuje, ampak posledica stanja človekove duše, v človeku delujoča sila, ki jo pisec uporablja kot realno gibalno.

Človek je središče književnosti. Toda ne kakor nekoč kot nositelj dejanja, objekt ljubezni, gojilec sovraštva, izvrševalec junaških dejanj, ampak samo kot nekdo, v katerem se vsa ta čustva in njih posledice v raznih trenutkih različno javljajo in odpirajo večinoma težke duševne probleme. Ni več Romeov ali Othellov — še v dramskem pesništvu ni več toliko dograjenih, značajsko negibnih junakov — današnji človek je dostikrat vzletel kot delček iz celotnega mozaika. Zdaj ljubi, zdaj sovraži, ni vedno dober niti vedno slab. Kdaj malomaren do vseh, kdaj vsiljiv, kdaj strahopeten, pa vendarle more sredi tega vrvenja, ne da bi prišlo med njegovim značajem in dejanjem do nenadnih nelogičnih zaključkov, doživeti veliko ljubezen, veliko sovraštvo, storiti veliko junaštvo.

Sodobna književnost drzno posega v vsakdanje probleme: človek v vojski, v miru, doma, v tujini, v borbi ob Bogu in proti Njemu, premišljuje o pravilnosti ali nepravilnosti svojega dejanja, o namenu življenja, kateremu razni pisci ne vedo odgovora, pa celo s svojo negativno miselnostjo, ko kažejo obup samemu sebi prepuščenega človeka, nehoti pozitivno vplivajo na sodobno, duševno že otopelo človeštvo, ker „odkrivajo, kako velike in obupne so vrzeli v pogledu na svet, kadar manjka za njega prikaz gradeči čut krščanske filozofije“. Celotno avtorjem, ki opisujejo ljudi iz daljne preteklosti (Baraba, Pritlikavec), ni toliko važen ambient, v katerem se gibljejo, ampak njih duševno stanje, katerega nam pisec projicira skozi lečo sodobnosti.

Zato danes iz daljave marsikaj jasneje sodimo: Pregelj je šel naprej od Cankarja in čeprav je slednji globlji mislec, je Pregelj v marsičem večji. Kdo more danes prebrati Tolmince, ne da bi ga pretresla usoda ljudi, ki iščejo pravico, predvsem pa svoje mesto na svetu, svojo pot med močjo, ki jim je dana in nenapisanim zakonom, da je ne smejo uporabiti? Koga ne prestraši tista nerazumljiva sila, ki se vleče skozi celotno delo kakor nevidna nit, tista „tretja sila“, ki vodi napadalce in napadene do nerazumljivih in vendar nujnih zaključkov?

Pred tridesetimi leti so pisali o Preglju, da je duhovni prototip prehodnega človeka, ki sicer instinktivno čuti novost, ki prihaja, pa je po svoji telesni in duhovni podobi zvezan s časom, v katerem živi. Očitali so mu, da „prikazuje življenjsko razdvojenost med dušo in telesom“. Govorili so o blodnem plesu, ki ga pleše krog erotičnega nemira. Te misli, ki gredo na račun njegove problematike in ne morda sloga, zaradi katerega je bil predvsem znan v naši književnosti, moremo brati danes, ko v svetu isti očitki letijo na sodobne katoliške francoske in angleške pisatelje, in ko nekdo (Cecchi) recimo govori „duhovito“ o Mauriacu in ga imenuje „quel provinciale bastanza sporcaccione“...

POMANJKANJE SODOBNE PROBLEMATIKE. — Kadar v književnosti nekega naroda ne najdemo problematike, ali vsaj toliko ne, kolikor je v resnici njega člani nosijo v sebi, moremo pomisliti v glavnem na tri razloge:

1. *Strah.* Strah pred bralcem, morda bolje rečeno, vezanost pisateljeva; včasih strah pred javnostjo, še večkrat pa strah pred oblastjo, ki ne dopušča pisanja o perečih duševnih vprašanjih človeka, ki se vrnil iz vojske, žene, ki ima moža v tujini, matere, kateri odtujujejo otroka. Še uradnim pesnikom in pisateljem, onim na liniji, ne pustijo razgaliti duše, ker se zavedajo, da noben, tudi skrajni ideologiji pripadajoči resnični umetnik, ne more pisati samo

s polovico srea. Dokaz med stoterimi, a za nas morda najbolj značilen je v domovini pisec Straha in poguma. Ko so nekateri mladi umetniki doma pred leti napisali, da je njih umetnost profesionalna, da so v prozi stvari, „katerih problemi nimajo z našim življenjem nobene stične točke, saj so povečinioma blede, zastareli in skonstruirani motivi, ki so za vsakogar, kdor vsaj nejasno doumeva problematiko današnjega človeka, brez smisla in nezanimivi“, je seveda razumljivo, da je njih pisanje bilo sprejeto s strani idejnih vodij kot „buržujna demokracija, dekadentstvo, antisocialna reakcija“, nakar je veliki molk pokril še te zadrje, kljub vsemu razveseljive poskuse. Kakšne so seveda zdaj možnosti svobodnega umetnika doma, je vsakomur lahko jasno. Vodilnim krogom ne kaže pospeševati problematike v umetnosti, zato tolik poudarek na opisovalnih zgodbah, velika gojitev folklornega jezika, zato celo v „revolucionarni industriji filma“ „Svet na Kajžarju“, „Na valovih Mure“, „Jara gospoda“...

2. *Ostajanje v preteklosti.* Včasih so pomanjkanja problematike krivi premočni literarni vplivi ljudi iz preteklosti, močnih osebnosti, včasih pa morda samo psihološko stanje človeka, živečega v tujini in sicer v slabih ali slabših razmerah, kakor je živel doma, oziroma kakor zdaj misli, da je živel doma. Danes se zateka v daljno preteklost. Toda v večini primerov so temu vzrok osebnosti, ki v resnici ne živijo s časom, pa tudi ne črpajo zavestno iz preteklosti. Niso odsevi časa in tega posledice se pokažejo prav v nepristnosti ustvarjanja. Človek v svetu dojema najrazličnejše nove vtise, srečava druge miselnosti, najde dotlej neznana čustva in jih kot Slovenec, kristjan, izseljenec prekvasi v sebi. Nujno na drug način prinaša v zavest druga vprašanja, kakor bi jih, če bi nemoteno živel naprej v domačem okolju. V vsaki dobi je umetnik občutljiv človek (če ni, ne more biti umetnik), človek, ki živi potopljen v vzdušje svojega časa. Bonet pravi v svojih Literarnih šolah, da „opremljen s tenkočutnimi antenami lovi vse valove in odraža to vzdušje v svojem delu, tudi če tega sam ne name-rava“. Ali bi mogli biti veseli, če bi kdaj kdo mogel napisati o naših pesnikih in pisateljih v svobodnem svetu, to kar je nekdo napisal o Stritarju, namreč, da je „posadil svoje dejanje v nek imaginaren slovenski svet, katerega si je zgradil na Dunaju s pomočjo meglenih spominov na resnično slovensko življenje“?

Kaj pa „parnasovci“? V literarni zgodovini najdemo vedno ljudi, ki so ustvarjali „izven dobe“, ki so zapirali oči sodobnim vprašanjem in vendar bili veliki. Kaj z onimi velikani, ki so bili mostovi med dvema različnima šolama, med onimi, ki so kdaj hranili starejšo vsebino z novejšim izražanjem in ki so zapeli s Chénierom: Sur de penses nouveaux faisons des vers antiques? Če je njih ustvarjanje res izraz njihove osebe, če so pristni, so in tudi ostanejo veliki. Samo eno je merilo: njih umetniška pristnost, nujnost pisanja tako, kakor pišejo. Ljudje si lahko želijo take ali take snovi, klasične ali moderne, v tem ali onem slogu, toda ustvarjatelj ne sme misliti nanje. „Če kdo komponira v harmonijah, kljub raztrgani miselnosti sodobnega človeka,“ piše nekdo, „Bog mu daj dobro! Nevarno je le, da bi daries kdo, ki ima raztrgano miselnost, komponiral v harmonijah, ki jih ne doživlja. Njegova glasba bi bila nepristna in le zato slaba.“

3. *Preveliko poudarjanje drugih bistvenih sestavin pisanja: jezika in sloga.* Če je pisec res umetnik, ima svoj izraziti slog in mora skrbeti zanj, prav kakor tudi za čim lepši jezik. Samo obvladanje jezika in forme mu more nuditi možnosti, da se povzpne do višine. Mora prebirati domače klasike, gojiti besedni zaklad, iskati pravi izraz za pravo misel in čustvo, ne da bi pa pri tem šel predaleč: da bi namreč zanemaril najvažnejše: vsebino. Težko bi še kje našli toliko poudarjanja samo lepote jezika in slikovitosti sloga pri ustvarjalcih, kakor prav pri nas. Saj je res nevarno, da moramo prav mi zuraž, ki nam iz dneva

v dan upada besedni zaklad in morda celo smisel za lepoto jezika, spraviti to vprašanje na dan. Toda drugod ga ne bodo! Potrebno je, kajti lepota jezika in še tako blesteč slog, čeprav bistvena, sta vendarle samo posoda, samo forma, del umetnine. Ali ni bilo to preveliko poudarjanje jezika posledica nekdanjega življenja pod drugojezično tujo državo? Nismo morda v skrbi za njega ohranitev in v strahu pred nadaljnim tujim vplivom, šli v oboževanje jezika v drugo skrajnost?

POSLEDICE. Kakor se ne da učiti za pesnika, tako se tudi ne da učiti sodobne problematike niti sloga. Tudi preko tujih literatur ne! Niti ne gre za to: ne gre za to, da Slovenci hodimo, kakor smo vedno hodili za Francozi, za Nemci, niti ne gre, da hodimo pred njimi doma; gre za to, da hodimo vstrie z življenjem, ki ni produkt tega trenutka, ampak nekaj, kar je zasidrano v preteklosti in podstavek za bodočnost. Umetnik, ki bi zavestno iskal slog in vsebino, ker sta drugod sodobna, bi delal silo. A tudi oni, ki bi se zapiral vase in se ne bi vprašal, ali uresničuje to, česar je sam poln, ali daje svoje misli, nemir, iskanje, obup in tolažbo, bi delal nenaravno. Nesmiselno bi bilo uvažati vsebino in slog, ki sta tuja, samo zato, ker sta pač taka na Dunaju ali Parizu. Nesmiselno pa bi bilo tudi hoditi mimo vsakdanjih vprašanj in živeti v preteklosti, s silo tlačiti v sebi probleme, ki vsak dan, vsek hip silijo na površje in iščejo izhoda.

Proust je v „Iskanju izginulega časa“ zrahljal stroge vezi v izbiri tematike in je odprl vrata v podzavest. A gotovo tega ni storil, ker bi umsko prišel do zaključka, da bi bilo za sedanjost dobo to umestno. Drugi ustvarjalci drugih narodov, so istočasno to storili, ne da bi se medsebojno poznali. Zakaj je to bilo možno? Ker se človeška miselnost razvija v isto smer v približno enakih razmerah in pod približno enakimi vplivi. Če bi omenjeni pisec razumarsko menjal taktiko, nekateri menijo, da je —, bi bil podoben pesniku ali pisatelju, ki bi umsko prevzela slog in vsebino, ne da bi odgovarjala njuni notranji zgradbi in pogledu na svet: propadel bi, kakor vse skonstruirano, razumarsko sčasoma propade.

Zadnji čas je, da se o teh vprašanjih vsaj med nami, ki nam je dana svoboda, spregovori. Da si vsakdo „izmenj daljo in nebeško stran...“ in da se zavestno postavi tje, kamor morda sicer samo podzavestno teži. Kamor koli. Laže mu bo in njegovo delo bo krepkejše, izkristalizirano. Predvsem pa bo mogel ostati ali postati pristen, delati z vsem svojim srcem. „Pristna umetnost pa je vedno sodobna,“ piše pisec uvodnega članka naše revije. „Kdor je ukoreninjen v stvarnosti, je vedno na tekočem, ker je stvarnost sama časovna. Umetnik ustvarja, kot mu velewa notranji ukaz; če mu ta ukaz ne velewa sodobnega sloga, njegova umetniška višina nič ne pridobi, če se umetno spravlja na tekoče. Kakor bi bilo mogoče, da bi umetnik, popolnoma neuk o sodobnih slogih, samo iz notranje sile ustvaril umetnino, sodobno tudi po slogu.“

Pisatelj, ki ga vznemirja današnji svet, nosi v sebi osebni konflikt, ki je odsev konflikta vsega sveta. „Ljudje so obupani, pričakujejo nečesa,“ pravi Camus, in govori o tem, — ne pomeni biti tendenčen, kakor nekateri pravijo, kadar zaslisiš o problematiki v književnosti. Umetnik se mora prepojit z življenjem, ne zavestno, ampak s tem, da dojema vase vse božje stvarstvo s svetlimi in temnimi črtami, in mora temu dati svojo osebo noto. Če do tega ne pride, se ne sme govoriti o književnosti kot umetnosti, ampak kot gojenju jezika. Zato more danes tak umetnik le težko biti samo opsovalec: mora biti tudi mislec.

Koliko to doma in po svetu nismo ali ne smemo biti, toliko je vse, kar napišemo, majhno, in je nepravilno metati lastno nemoč ali krivdo na hrbet majhnosti naroda. To je izgovor, napačna tolažba.

Zorko Simčič

ČRKE BESEDE MISLI

R U D A J U R Č E C

FRANÇOIS MAURIAC: L'AGNEAU

Danes je François Mauriac že daleč čez sedemdeset. Že pred leti je prejel Nobelovo nagrado - vsekakor zadosten namig, da naj pisatelj te starosti krene s svojimi lovorovimi venci v zaslužen pokoj. Po 1. 1945 se je Mauriac zelo oddalnil literaturi, ko je postal žurnalist in je v uvodnikih v „Figaroju“ postal najmočnejši polemik proti mnogo mlajšim komunističnim pisateljem in ideologom. Njegova zadnja novela „Sagouin“ ni prepričala. Zato je pravo razodetje najnovejše delo „L'Agneau - Jagnje“, ki je Mauriaca naenkrat postavilo v zenit njegovih pisateljskih sil in vizij. Kritiki v „Etudes“ se presenečeni vprašujejo, odkod ta Mauriacova mladost, odkod ta bleščeč povratek v hram katoliške literature. Ob koncu življenske poti se je Mauriac spoprijel s tistim, kar da ga je bolelo in mučilo že ves čas pisateljske kariere. Vedno je bil v tistem dvoboju z Bernanosom in njegovimi liki v risanju in oblikovanju svetnikov (Sous le Soleil du Satan, Le journal d'un curé de campagne). Dasi je Mauriacova pisateljska bilanca mnogo večja od Bernanosove, ni dosedaj še prodrl do lika svetnika, kakor ga en pojmuje v današnjem svetu. Sedaj da mu je to uspelo; iz testa modernega sveta je zvaril lik heroja, ki ga smrt položi na prestol božje sodbe, da ona odloči, ali je umrl samomorilec ali - svetnik.

Mauriac je te like spet iztrgal iz palač in gradov, ki samevajo na planoti pod Pireneji in jim v Franciji pravijo Landes. Vsi glavni junaki tega romana so že znani. Med zidovi in zastori turobnih spominov se še preriva Brigita Pian, nosilka glavne vloge v romanu „La Pharisienne“.

Na kolodvoru v Bordeauxu se poslavlja Jean de Mirbel od svoje žene Michele Pian. Ob cknju svojega kupeja pa njuno čudno slovo opazuje Xavier, ki odhaja iz Bordeauxa v Pariz, da tam vstopi v bogoslovje. Huda je bila borba s svojo, ki v njegov pravi poklic ne verjamejo, preveč je občutljivosti in romantike v tem mladcu, ki v Boga veruje zato, ker ga ljubi, ne pa ker bi ga že zajemal z vsemi silami svoje vere. Poln je preplaha, ali odhaja v bogoslovje resnično po pravem spoznanju, ali je resnično tam njegovo pravo mesto. Na peronu pa se poslavlja dvoje bitij, mož in žena - mlada in lepa, a v strahotnem vozlu osebne tragedije. Xavier ju oprezuje, žena je vsa zmedena: obeša se na njeno sliko, da si jo bo za vedno zapomnil; celo obleko, ki jo je tedaj nosila in vse njene geste. Neizmerna žalost plava nad tem lepim obrazom, Jean de Mirbel pa se trga od nje hladen

in prezirljiv. Ali je Bog hotel, da je prišel v njegov kupé in sedel njemu nasproti? Vlak ju odvede proti Parizu in med njima se v praznem kupeju sproži dvoboj med silami Boga in Satana. Jean de Mirbel se spusti v pravo razdivjano pomenjanje sil med seboj, kandidatom Satana in Xavierom, kandidatom za službo Bogu. Vplete ga v žaloigro, ki jo je Satan zvaril med njim in njegovo ženo. Na tem poklicaneu božjem preizkuša sile Boga. Saj jih je Bog moral dati Xavieru veliko na razpolago. Toda ta Xavier je krotak in iz vsega srca ponižen. Začenja se žaloigra jagnjeta, ki je bilo položeno na oltar človeške zlobe v izkušanje božje milosti in dobrote. Ko sta v Parizu izstopila, je kandidat Satana dobil prvo ruždo: madi bogoslovec je opustil misel na vstop v bogoslovje, da Mirbel mu je vnesel v srce dvom o poklicu - več, postavil ga je v izkušnjava, ko mu je zašepetal na ušesa: mene in mojo ženo najbrž lahko rešiš, ako odnehaš od misli na duhovništvo in greš z menoj, kjer boš moral pokazati, ali znaš postati - svetnik. Tako gresta v pariško noč Jean de Mirbel in Xavier, Jean v hišo slabega imena, Xavier v baziliko Srca Jezusovega na Montmartru, prosit, da bi mu Bog dal pravo misel. Jean de Mirbel pa odhaja z razuzdano zavestjo, da je Xaviera ujel v zanko. Uspele mu je, da je samega Boga spravil na svojo šahovnico.

Naslednji večer sta bila oba v Larzujonu, gradiču pod Pireneji. Xavier je menil, da je opravil svojo prvo nalogo, ko je ženi privedel nazaj moža, ki jo je hotel zapustiti in v Parizu končati v breznu. Toda v gradiču je še cela vrsta trpinov, ki jih je treba rešiti za Boga. Tam je tajnica Brigitte Pian, nežna Dominique, tam je mali Roland, ki sta ga Michele Pian in Jean de Mirbel vzela za svojega, ker sta menila, da bi bil otrok rešitev njunega zakona. V sosesčini je duhovnik, ki je izgubil vero in opravlja svoje dolžnosti samo še iz rutine. Vsem, ki se v stiskah nanj obračajo, pomaga z obliži skepse in cinizma. Ko ga Xavier v najhujši stiski prosi za nasvet, ga odslovi, češ, da je v vsem, tudi v sveti maši vse samo simbol in da naj nikar ne terja več, kot je bilo razodeto. Med Xavierom in tajnico Brigitte Pian vzklije dih ljubezni - ko bo opravljeno delo rešitve v Larzujonu, bo tihi dom ob njej postal hram molitve in božje ljubezni. Toda Satan ima svoje načrte: Jean de Mirbel je hotel skušati Xaviera najprej s tem, da bi mu vrgel lastno ženo v naročje. Ko opazi sledi čiste ljubezni med Xavierom in tajnico, požene nad nju terciarsko Brigito Pian, ki v grozi nad tem, da je bila s svojo tajnico posredni povod za to, da Xavier ni odšel v bogoslovje, razjarjena še isto noč zbeži s tajnico nazaj v Bordeaux. Na gradiču ostane samo še mali Roland, ki ga mora Xavier rešiti iz pesti Mirbelov. Ko Jean to opazi se zažene vanj: Xavier hoče rešiti za nebesa ne samo žene, ampak tudi Rolanda. Oboje ga sicer ne moti, oboje bi sprejel, ako bi mu bilo dano dokazati, da je v Xavieru zlomil božjo prisotnost, da je ponižal Xaviera na stopnjo kreature, ki je njemu enaka. Xavier opaža, da dvoboju ne bo kos, v posebni oporoki sporoči tajnici v Bordeaux, kam naj da Rolanda v zavod in kako naj iz njegovega denarja poskrbi zanj. Otroka ukrade in ga pošlje v Bordeaux; toda na poti tja se spomni, da je še nekdo, ki še ni rešen, ki je še potreben njegove pomoči in njegove žrtve. Zato pohiti še v župnišče, da tam zadnjič poskusi rešiti vero in poklic duhovniku. Mogoče še dobi pri njem namig, da naj gre vendarle v bogoslovje - še bi bil čas. Ko se Xavier v noči vrača s kolesom iz župnišča, so sile jagnjetu izčrpane. Pri duhovniku ni dosegel jasnosti zanj in zase. Na cesti ga s svojim avtomobilom prestreže Jean de Mirbel, ki je odšel, da ujame Rolanda in Xaviera. Xavier mu pade s kolesom pod avtomobil, smrt je nenadna. Ves zmeden se Jean de Mirbel vprašuje, ali je bil samomor ali nesreča. Šele ko pri-

nese truplo v župnišče, mu duhovnik odgovori: „Kdaj ste pa videli, da bi svetniki izvrševali samomor?“ Samomor, umor - jagnje, žrtvovano za grehe in spravo drugih z Bogom? Jean de Mirbel ni zmagal, Satan je v obračunu mogel dvigniti samo del svoje maske, ko je sodbo nad obojim moral prepustiti Bogu, ki je edini pretehtal ceno žrtve tega Jagnjeta.

Najbrž je to poslednje delo višek vse Mauriacove pisateljske kariere. Roman „L'Agneau“ je postal svojevrsten vrhunec v francoski književnosti, kjer sta pesnika Francis Jammes in Paul Claudel v poeziji že davno odpela svoji himni Bogu in Njegovemu stvarstvu. Čuden je ta Mauriacov vrhunec v okviru katoliške književnosti in kako drugačen od vrhov, ki so jih nakazovali drugi francoski katoliški pisatelji (Paul Bourget, René Bazin, Emile Baumann)! Ob začetku tega stoletja, so ti prodirali v svet francoske književnosti, ki ji je vladal tedaj še naturalizem, s spisi, v katerih je katolicizem nastopal kot neke vrste terapijsko sredstvo, meneč, da se bo svet spremenil, ako mu bodo od časa do časa dajali pravilne doze seruma katoliške načelnosti. Mauriac pa je s svojimi romani začel pravo revolucijo v francoski katoliški književnosti in po smrti Bernanosa jo je moral izvesti čisto sam. Sam pravi, da mu je bilo naloženo, da mora v okviru „svojske atmosfere razkrivati katoliški univerzum zla in ga približati tako, da ga ljudje čutijo, slutijo in duhajo.“ V eni svojih mladostnih pesmi izraža le-to v takem verzu: „...Sam sem iz tega žalostnega mesa plen grehov, ki so mi tako ljubi.“ V tem svojem romanu pušča Jagnjetu, da se v katoliško književnost vrine lik laika, ki ne gre iskat lažje poti svetništva v zbor duhovništva. Xavier se prepusti vodstvu Pastirja samega, brž ko opazi, da se mu v tem varstvu ni več treba bati volkov. Tako se pomika to Jagnje med svojimi bližnjimi, ki jih mora rešiti; dopušča, da si perejo oblačila v njegovi krvi. Nazadnje umre za njih in po njih roki. Vsa zgodba pa poteka v okolju starega gradu pod Pireneji in ta grad je bolj podoben predsobi pekla kot pa pred dvorju nebes.

Robert Kemp, kritik „Les Nouvelles Littéraires“, je ob tem romanu o Mauriacu in o sodobnih katoliških pisateljih napisal: „Strahotni so ti katoliški pisatelji s svojim zapovedovalnim načinom pisanja. S tem načinom skušajo po svoje maličiti in klesati duše in dogodke - pri tem pa nastopajo tako samozavestno, kakor da imajo vedno in samo oni prav. Mauriac mi je dobrohotno čistital, češ da sem se potrudil, da bi prodril v ta katoliški univerzum, ki sicer ni moj. Menim pa, da je samo en univerzum, iz katerega jaz ne izključujem Boga. Toda ti pisatelji so šli in si ustvarjajo sedaj svoj univerzum, tajinstveni univerzum, kjer se Dobro in Zlo spopadata tako, kakor pač oni vlečejo niti. In pri tem gredo tako daleč, da lahko prezirajo vse tiste, ki niso posvečeni v njih misterije. Meni se zdi, da je bil Jezus bolj naklonjen otročičem, kakor smo mi, ki smo polni slabosti in greha, pa pri vsem tem nismo obdarjeni s tako občutljivostjo za težno greha. Mauriacov svet je svet senc in mraka; hoče biti svet svobode in luči, v resnici pa je svet zastrupljenih plinov.“ Toda Xavier v svojih delih in nastopih noče nasilno vdirati v svet druge ali tretje notranjosti svojih bližnjih. Ta svet notranjosti je pridržan samo Bogu in nikdar se ne sme nikdo ozirati z radovednostjo na tisto skrito mesto, ki ga vsakdo nosi v sebi, a je nad njim sodnik samo Bog. Kajti ta svet notranjosti in to skrito mesto je lahko tudi mesto prekletstva in gorje tistemu, ki bi se nanj oziral z očmi pohujšanja ali radovednosti, ker lahko okamenj, kakor je okamenela Lotova žena.

V „Etudes“, francoski jezuitski reviji, pravi kritik, da je rezultat tega romana, da v delu ne raste „osebnost, ki bi mogla biti duhovnik katoliške Cerkve. To verjetno niti ni katolik sedanjega sveta, ki skrbno sledi naukom in navodilom cerkve. To jagnje je pravzaprav prerok iz Evangelija, čigar prst kaže na Kristusa... ta heroj je dejansko podoben Janezu Krstniku.“ In dalje: „Mauriac nam je razgalil svet brez milosti, v katerem pozemska in nebeška ljubezen potrebujeta take skrajšave in žrtve (kot jih je moral prenašati Xavier).“ In dalje: „...Mauriac se je dolgo iskal in se nazadnje našel... Njegov svet je svet, v katerem se je zdelo, da je Satan vse dobil, pa je nazadnje vse izgubil.“

GRAHAM GREENE IN COLETTE

Štiri velika imena prevladujejo v katoliškem svetovnem romanu: Georges Bernanos, François Mauriac, Graham Greene in Julien Green in vsi obravnavajo problem Zla v sodobni problematiki. Graham Greene je pred 22 leti prestopil v katolicizem, pa so problemi njegovih romanov zelo blizu onim, ki so jih polni Mauriacovi spisi. Ako je Mauriac ves zasidran v borbo Zla v človeku, tedaj je Graham Greene ves zazrt v delo Milosti v človekovi duši. V svojem delu „Satan“ navaja Papini, da je pri Grahamu Greenu Satan glavni gospodar njegovih junakov. Toda Milost drži te junake trdno za vrat. Čim večji je greh, tem daljša je senca, ki jo greh meče za sabo. In ta senca je Milost, ki se od grešnika ne odtrga in ki - kakor pravi Pascal - zapusti človeka šele tisti hip, ko je borba končana, ko je truplo brez duše obležalo na ležišču svojega trpljenja. In ta Milost deluje, da si grešnik niti ne ve, da mu je vedno za petami. V romanu „The End of the Affair“ prodre mistriji njene navzočnosti na dan, ko je truplo že sežgano v krematoriju. V „The Third Man“ terjaja svojo legitimacijo, ko se zločinec v zadnjem hipu zruši v smrt. In samomorilec Scobie v „The Heart of the Matter“ se prebije do praga božje sodbe, ko že ves omotičen in v zadnjih krčih agonije še zmore nekaj zadnjih po besed: „Moj Bog, iz vsega srca Te ljubim...“ Ni vsa zadnja resnica v besedah: „...sodil si je sam,“ češ, da je postal kamen spodtike in predmet pohujšanja. Med lastno in božjo sodbo je še prehod, v katero naj človek s svojo pametjo ne posega.

Ko so - bilo je ob prelomnici stoletja l. 1950 - v Parizu priredili anketo o tem, kdo je v tem stoletju največji genij francoske besede, sta prejela največ glasov Paul Claudel in - Colette. Oba je zajela ta ocena približno v isti dobi starosti. Pisateljica Colette, 81 let stara predsednica Académie Goncourt, se je letos poslovila v večnost. Redko prireja Pariz kraljevske pogrebe. V prejšnjem stoletju so bili taki pogrebi ob prevozu Napoleonovega trupla iz otoka sv. Helene, pogreb pesnika Victorja Hugoja, Pasteurjev pogreb, to stoletje pogreb maršala Focha, po drugi svetovni vojni pogreb igrača Louisa Jouveta in sedaj pogreb pisateljice Colette. Ob takih prilikah vztrepeta vsa Francija in milijoni pridejo dajat svojo zadnjo čast velikemu pokojniku. Pri vseh teh pogrebihi je bila Cerkev navzoča - in ko je umrla Colette, ji je tak pogreb zaželel tudi njen spoštovalec in prijatelj Graham Greene. Toda Colette je bila trikrat poročena in dvakrat ločena. Hči je le šla na kurijo in tam prosila za cerkveni pogreb. Toda kardinal Fe'tin je cerkveni pogreb odklonil, ker da se je pokojna pisateljica s svojimi ločitvami sama izobčila iz občestva Cerkve in ker pred smrtjo ni pokazala znakov obžalovanja in pokore.

François Mauriac je bil tedaj - bilo je to v avgustu - na počitnicah v Bratagnu. Ko je zjutraj skozi odprto okno - tako piše v svojih spominih - slušal sosedov radio, da nekdo našteva dela pisateljice Colette, ga je zmrzilo in takoj je vedel, da je Colette umrla. Melanholično dodaja: „...in tako bodo čez nekaj časa po istih valih trepetala imena mojih del.“ Spomnil se je, da se je s Colette leta 1944 sešel na kosilu v družbi s pisateljem Duhamelom in med kosilom mu je Colette nenadoma rekla: „...dragi Mauriac, rada bi imela mašno knjigo.“ Ko je bila Colette naslednji dan sama doma, je po pošti prejela pošiljko, v kateri je bil molitvenik. Znana ruska aristokratinja ji je pripisala pisemce, v katerem ji sporoča: „Sanjala sem preteklo noč, da ste v veliki stiski in da vam moram poslati molitvenik...“ Colette se na to pozneje ni več vračala in tik pred smrtjo je še rekla, da bo zanjo „raj tam, kjer se bo sešla z lepimi spomini iz svojega bukočnega življenja.“ Tako je umrla pisateljica, ki je za Proustom in Gideom gotovo pomenila vrhunec za svoj čas. V svojih motivih in junakih ni niti enkrat našla mesta za Boga in. Njegove navzočnosti. Tako je možno prebrati kar celo vrsto njenih del (*Cheri*, *La Fin du Cheri*, *Le Ble en Herbe*, *Gigi*, *La Libertine Ingénue*), kjer vsi živijo v svetu, kjer ni sledu krščanstva. Iz dobe naturalizma in dekadence se je v njena dela sicer tudi reševala neke vrste metafizika, ki pa je polna poganstva, vsa v luči in jasnosti, ki pa ni luč krščanstva, ampak luč antike, svet sproščenosti strasti in nagonov. V njenem svetu ni greha in trpljenja „greh je zanjo samo tista priložnost, ki ni bila do konca izrabljena.“ Nobenemu peresu ni uspeo, da bi dionizijski svet, ki ga je nakazoval Nietzsche, za njim hlepel Gide in ob njem trpel Proust, podal v takem sijaju in čaru stiča in besede, kakor je to storila Colette. Verjetno zato, ker je bila ženska.

Colette je zadnja leta preživela v dvoranh Palais Royal, v palači, ki je bila nekoč domovanje orleanskih vojvod. Francoska vlada ji je dala to stanovanje kot izraz spoštovanja do njenega pisateljskega dela. V tem kraljevskem sijaju je tiho zaspala v smrt in njeni svojci niso mogli zbrati nobenih dokazov, da bi bil njeno zavest še obšel trenutek žalosti in kesanja. Zadostovala bi samo besedica, samo rahel poljub na razpelo. Odšla je v smrt tako, kakor je odšel tja pisatelj Anatole France, k čigar smrtni postelji je prihitel nadškof iz Toursa, ki je bil njegov prijatelj iz otroških let in čakal leta in leta na to srečanje ob zadnji uri. Tako je odšel Clemenceau, kateremu je pred vrati od daleč podelil odvezo mlad kaplan, ki je prežal na ta trenutek. Ko so se vrata rahlo odprla in je menil, da je umirajoči zazrl njegovo gesto v senco praddurja, je napravil znamenje križa.

Mimo njene krste, ki je bila na esplanadi palače, so korakale množice dan in noč - in Graham Greene je trpel, da bo posoda, ki ji je Bog naklonil toliko darov, odšla na svojo zadnjo pot brez spremstva duhovnika, ki bi ji ob krsti opravil obrede katoliške cerkve. Šel je in rapisal „Odprto pismo“ njegovi eminenci kardinalu Feltinu in ga objavil čez celo stran literarne priloge „Figaroja.“ V pismu obžaluje kardinalovo odločbo in meni, da bi njegova odredba ne bila tako trda, ako bi tokrat ne šlo za to, da udari z njo po slavni osebnosti. Kardinala vprašuje, zakaj ni pozabil pri Colette na pisateljico in zakaj ni vpošteval žene, ki je sklenila prvi zakon najbrž v preveliki naivnosti in je morala biti zato vse življenje nesrečna. Dvakrat je pač prelomila cerkvene zakone, ko se je dvakrat znova poročila. „Ali ni s tem Vaša eminenca vstvarila vtisa, da zasleduje Cerkev greh vernika tudi onstran smrti?“

Že v naslednji številki istega lista je kardinal Feltin odgovoril Grahamu Greenu z odprtim pismom. Opozarja pisatelja, da ima katoliška Cerkev svoje zakone, ki jih kot organizirana družba ne sme kršiti. Vsakdo, ki je bil krščen, ima pravico na verski pogreb, ako se s svojim stališčem ni odrekel družbi, h kateri je bil s sv. krstom prištet. Ako je kdo te zakone kršil in to družbo zapustil prostovoljno, tedaj mu Cerkev ne more vsiljevati svojih obredov. Seveda pa to ne izključuje dejanj ljubezni do pokojnice, ki smo jih vsi dolžni izvrševati do bližnjega in tako so seveda dopuščene zasebne molitve za pokojnico, da ji „Bog u-smiljenja podeli svojo milost, kajti samo On ve, kje se je začel greh in kje so se končale njene zasluge.“

V isti številki pa je že bila objavljena poplava pisem uredniku lista, zakaj je dopustil, da je Graham Greene mogel objaviti tako „odprto pismo“ kardinalu in „princu katoliške cerkve.“ V kardinalovo obrambo se niso dvignili samo poznavalci cerkvenega prava, vseučiliški profesorji, pisatelji in umetniki (Mauriac sam je v svojem dnevniku napisal poglavje, kjer obračunava z Greenovo napako), ampak so se oglasili celo pripadniki drugih veroizpovedi in ateisti. Večino pisem pripadnikov Cerkve pa preveva tolikšna stopnja vdanosti in navezanosti na cerkvenega kneza, da bi tak pojav pred 10 ali 20 leti v Franciji zelo presenečal. Najbolj zanimivo je pismo župnika Georges-a d'Auraca iz Toulouza, z naslovom: „Odprite vrata raja naši dragi Colette.“ V njem pravi med drugim: „Graham Greene bi hotel, da bi odšla naša Colette v raj skozi široka vrata, dasi je toliko ljubila skrivna zadnja vrata, zastrta z visečim cvetjem. Gotovo je, da pisateljica dela „Vagabonde“ ne bi hotela duhovnikov okoli svoje krste. Vse življenje je bila odkrita in poštena, cerkven pogreb bi imela za veliko hinavščino. Kajti tudi mrtvi odhajajo v grob z gesto ponosa. Ali bi mogli misliti, da bi Colette hotela oditi v smrt tako, da bi v cerkvi nad njeno krsto orglje bučale „Dies Irae“ in bi se nad njo molile besede Miserera? Najbrž bi si želela, da bi zanjo moral v tem primeru biti sestavljen obred, kjer bi prepevali posebne vrste bukolčne pesmi. Toda na žalost liturgija Cerkve ni odvisna od kardinala, kakor tudi niso od njega odvisne določbe cerkvenega prava. Colette se je ločila dvakrat in ako je bila potem zvesta „tretjemu možu,“ to gotovo ni moglo biti razlog, da se je Graham Greene smel upreti odločbi pariškega kardinala... Cerkveni pogreb pa tudi ni poroštvo za zveličanje duše, kakor odsotnost duhovnika pri pogrebu ni nujno zagotovilo večnega pogubljenja... Vendar je mnogo duhovnikov, ki so pri svojih molitvah za pokojnike te dni vpletli tudi molitev za našo Colette. In menim, da se je poleg mene našlo še mnogo duhovnikov, ki so v svojem mementu z menoj molili: „Moj Bog, naša draga Colette, ki je tako zelo ljubila zemljo, ki si jo Ti ustvaril, prihaja sedaj, da potrka na vrata Tvoje hiše. Vkljub svojemu krstu ti prejela zadnjega blagoslova, ker Cerkev ne more storiti tistega, kar si ji Ti prepovedal. Kajti Ti je nisi učil, da je „da“, „ne“ in „ne“, „da.“ Toda ali ni to nekoliko tudi tvoja krivda, Gospod? Kajti Ti si ustvaril ptice pod neбом in cvetlice na zemlji in naša Colette je imela oči in ušesa samo za njih lepoto in njih petje. To je bil njen edini način, po katerem te je lahko spoznavala in poslušala. Vem, da pri tem ne moremo uporabljati moralne teologije, kakor jo uče po semeniščih. Toda kam raj gremo, Gospod, da bi bili zaradi nje potolaženi? Vendar nas je teologija Tvoje ljubezni naučila, da ima Tvoja milost razloge, ki jih Tvoji zakoni ne poznajo. Zato odpri, Gospod na stežaj vrata Tvojega raja naši Coletti - raj, ki naj bo v razmerju z genijem, ki si ji ga naklonil... Kajti

v Tvoji hiši, Gospod, je mnogo bivališč. Colette Ti je že davno predložila načrte zanj. Amen!" Nato nadaljuje svoj dialog z Grahamom Greenom: „Žal mi je, da je Graham Greene vrgel na ta komaj odprti grob zagrenjenost svojega, na žalost preveč „odprtega“ pisma. Ljubši mi je nagelj, ki ga je prijateljska roka vrgla na Colettino krsto - bila je cvetka s polja, o kateri poje sv. pismo, da Salomon v vsej svoji slavi ni bil lepše oblečen. Ker ni bilo vode iz liturgičnega vodnjaka, se je Bog s to cvetko zadovoljil. Ta cvetka je podoba Colette, ki je bila tudi ustvarjena iz Gospodovih rok.“

FRANÇOISE SAGAN: BONJOUR TRISTESSE

Med pomembnejše vsakoletne francoske literarne nagrade spada tudi „Prix Critique“, ki je vsako leto podeljena kmalu po glavni literarni nagradi „Prix Goncourt“. Letos so jo podelili Françoise Sagan, 18 letni študentki za njeno prvo delo. Ko je založnik Julliard nekaj mesecev pred tem prejel njen rokopis in ga prebral, je ob dveh zjutraj telefonsko klical avtorja, da bi sklenil z njim dogovor. Precej se je začudil, ko se je na telefonu oglašala deklica, ki je trdno spala v zatišju svojega doma, kjer pa morajo biti vrata njene spalnice vedno malo odprta, ker se še boji strahov ponočnih ur. V romanu „Bonjour Tristesse - Dobro jutro, draga žalost“ je Françoise Sagan nanizala toliko motivov, da so se presenetili celo člani razsodišča, da si so vsi člani akademij ali pisateljskega društva.

Zgodba je kratko naslednja: dijakinja, ki mora v počitnicah prebaviti gradivo za ponavljalni izpit, odide na obalo s očetom, ki je že 20 let vdovec in ker je mlad in bogat, živi v razvratnosti in razkošju, ki mu ga hči pomaga organizirati. Tako ima očeta samo ona zase in ob njej imajo nad očetom pravico še tiste osebe, ki se jih hči ne boji. Tako odide oče z njo v svojo vilo ob morju, z njima pa odide tja še očetova tajnica. Toda v to mirno trimesečno življenje vdere žena zrelih let, ena prvih ljubezni, ko je bil oče še sam. V hiši se vse spremeni, tajnica je odslovljena, nova žena se pripravlja, da povede čez nekaj mesecev očeta pred oltar. V hiši bo nov red. Toda hčerka tega noče dovoliti - s sosedovim dijakom in tajnico splete zaroto, ki požene kandidatkinjo za ženo in mačeho v nenaden beg. Nekaj ur nato prinese novico, da je nje avto zdrvel v prepad in tako zaključil življenje žene, ki je na pragu svoje zrele lepote skušala ujeti korak z življenjem ob strani spominov na moža iz svoje prve ljubezni.

Podelitev nagrade tolikšni mladosti ni toliko presenetila. Presenetilo je bolj, kje je dekleta te starosti zmoglo ustvariti iz dekleta v romanu tolik sklop zlobe, intrig in propalosti.

Po nagradi je Françoise Sagan pripovedovala članom razsodišča, da je knjigo pisala, medtem, ko se je pripravljala na popravljalni izpit, ki bi ga morala položiti v jeseni. Nikdo od domačih ni opazil, da ima poleg izpitnih zvezkov še drugi zvezek, kamor je pisala to zgodbo in ki „je ni mogla več odložiti, brž ko je zapisala prvo besedo.“ Vprašali so jo, ali je imela iz lastnih doživetij osnovo za tako zgodbo in ali odgovarjajo motivi kaki resnični zgodbi. Odgovorila jim je, da nikakor ne, vse je samo domišljija in nič več. Vendar ima sama vedno v spominu zadnji vzklik dekleta iz romana, ki se po nasilni smrti svoje žrtve vsako jutro pozdravlja z besedami „Bonjour Tristesse“ in bo to morala ponavljati do smrti.

Ko je André Rousseaux v „Figaroju“ ocenjeval zadnje Mauriacovo delo „L' Agneau“, se je tudi vpraševal, ali je ta Mauriacov junak možen v resnici, ali pa je vse to samo nasilna stvaritev pisateljskega intelekta.

Colettin svet že davno ni bil več svet realnosti, a je blestel v soncu antične sproščenosti — prevevalo ga je neko posebno domotožje. Saj je Colette pred smrtjo vzkliknila: „Raj bo tam, kjer se bom spet združila s svojimi spomini.“ Mauriacovo Jagnje je odmaknjeno sodobnosti in njenim pravilom. Svojega junaka žene v daritev, za katero se oltar šele pripravlja. Delo Françoise Sagan preveva velika žalost, ki hoče biti prijateljica njenih zgodnjih dni. Monstruoznosti njenega romana pa so verjetno šele obrisi problematike, ki se riše na obzorju.

Bernanosove so besede, ki pravijo: „Optimizem je samo obliž za upanje in do upanja ni možno prodreti drugače kot skozi vrata resnice. Vse to pa le za ceno velikih naporov in z dolgo potrpežljivostjo. Kdor hoče najti upanje, mora iti na dno obupa.“ Mauriac pa dodaja: „Resnica pa je le ta, da si le človek in kot tak si s svojimi leti dozorel v trpljenje in očiščevanje.“

ČRTA IN PROSTOR

NOVA SLOVENSKA CERKEV V TORONTU

Ko so se pred nekaj leti strnili torontski Slovenci — po večini novonaseljenci — v eno skupnost, so se po zgledu drugih slovenskih skupin v Ameriki organizirali v samostojno župnijo. Postavili so si cilj, zgraditi lastno cerkev. Z največjo požrtvovalnostjo so se vrgli na delo. Letos so vkljub premnogim oviram in raznim težkočam že toliko napredovali, da so — tudi s pomočjo izventorontskih rojakov — začeli z zidanjem. Cerkev bo, tako upajo, že v tem marijanskem letu postavljena in posvečena brezjanski Materi Božji.

Bodi na tem mestu omejeno, da bo v zvezi z zidavo cerkve dosežen tudi drug važen namen: narodnostni cilj. V pritličnem delu vzdolž cele stavbe bo zgrajena velika dvorana, ki bo služila Slovincem v prosvetne in kulturne svrhe. Kolikor je piscu znano, ni bilo z ozirom na predpise ondotne škofije kaj prida izbira.

Arhitekt Dimitrov, mlad nadarjen človek, po rodu Bolgar, je izvršil načrte

v smislu vzorcev, ki odgovarjajo liturgčnim predpisom škofijskega ordinariata. Tehnično izvršitev je prevzel Fran Stojc, še mlad stavbenik, doma z Iga pri Ljubljani, torej naše gore list.

Estetska stran stavbe. Slog je koncipiran v duhu francoske gotike zgodnje dobe iz prehoda 13. v 14. stoletje. Ta daje čutiti vpliv praelementarnega francoskega še pristnega duha, ki je v snovnosti sicer še romanski; toda s pojavom novega arhitektonskega elementa, šilastega loka, kaže lahkotnost, eleganco in sprostitev duha, kot bi klical: „kvišku srca!“ Temeljna oznaka slovenske cerkve v Torontu je torej v znamenju gotike najpreprostejših oblik. Je primerak nekakšnega splošnega cerkvenega tipa, cerkve kot jih v zadnjem času gradijo tako po Kanadi kot po raznih drugih krajih severne Amerike. Estetska stran gradnje takšne tipične standardizirane cerkve je pa kolikor toliko odvisna tudi od okusa in spretnosti arhitekta, kolikor ji zna le-ta pač vtisniti svojega duha toplino in izvirnosti.

Zunanjščina je povsem preprosta in posnema oblike enostavne hiše ali kočje z visoko, strmo streho. Talni načrt kaže pravokotno dvoransko gradnjo brez ladijske delitve. V zunanjščini bodo vidnejša samo ošiljena okna v vzdolžnih tenah, nadalje ostro ošiljen stolpič s Križem, ki se bo dvigal iz pročelja na vrhu slemena in bo kot navadno najvidnejši versko-simbolični in obenem dekorativni arhitektonski element. V pročelju bo segala stena med strehama do slemena. Glavna vrata v pročelni steni bodo pravokotna, izdelana iz trdega, najbrž macesnovega lesa. Nad njimi bo v kvadratni hiši mogočen relief brezjanske Marije, nad reliefom pa bo izpeljan širok pas vse do vrha slemena za veliko okno, čigar stekla bodo poslikana s simboli Matere Božje. Slikanje tega okna bo poverjeno najbrž madžarskima slikaricama Piczek, ki sta tudi novonazelenki. — Vsa stavba bo dolga 102 čevljev, široka 42 čevljev, visoka do slemena 30 čevljev (okoli 34, 14 in 10 metrov).

Notranjščina kaže večjo duhovno in estetsko sprostitev; tudi oznaka sloga je močnejša in izrazitejša. Molilcu ne bo težko poglobiti se v premišljevanja. Karakteristična bodo številna močna rebra, ki se bodo po vsej notranjščini, druga za drugo, objemajoča vso stavbo vzpenjala, kot bi rasla s tal, ob stenah do vrha slemena. Tako bodo ta rebra v ritmični vrsti oblikovala ošiljeni svod, poveznjen nad vso notranjščino.

Veliki oltar bo stal v sredi presbiterija, dvignjen za tri stopnice. Bo prav tako preprost oblik kot stavba sama in izdelan iz trdega lesa. Podobna in tudi iz trdega lesa bosta stranska oltarja. Na steni za velikim oltarjem bo glavni oltarni okras, osrednja podoba brezjanske Marije. Za oltarjem bo seveda prost prehod za darovanje. Desni stranski oltar bo posvečen Srcu Jezusovemu. Na vsaki strani glavnega kipa bosta stala še kipa Žalostne Matere Božje in sv. Jožefa. Sredina levega stranskega oltarja je namenjena svetogorski Materi Božji, ob straneh bosta kipa Brezmadežne in sv. Terezike Deteta Jezusa. — V stenah sanktuarija ob velikem oltarju bosta na vsaki strani vdolbena v obliki obronkov ali lizen iz rdeče žgane gline vdolbena po dva evangelista s svojima simboloma.

Stene zunanjščine bodo iz rumene opeke, v notranjosti stavbe bodo pa stene ometane. Rebrasti loki v notranjščini bodo izražali funkcijo nosilnosti in karakterizirali vezavo konstrukcije. Vsi ti moji kipi v notranjščini bodo iz žgane gline in razen evangelistov rumenkaste barve. Za relief brezjanske Marije nad

glavnimi vrati zunaj so stavljeni trije predlogi: žgana glina ali umetni kamen ali beli marmor. Odločitve še ni.

Prípis:

Zaradi pomanjkljivosti finančnih virov bo moralo v začetku marsikaj koristnega odpasti. Ko pa bo enkrat cerkev po opisanih načrtih dovršena, bo možno na kraju samem še marsikaj spremeniti in dopolniti.

Kraj, kjer stoji cerkev, leži v zahodnem delu mesta in ne v južnem, kot so pisali. Da bo oltar bolj odmaknjen od stene, bosta na predlog škofa dr. Gregorija Rožmana odpadli dve lizeni v presbiteriju. S tem zgubita steni svoj vertikalni poudarek. Zato tudi ne kaže več evangelistov postavljati enega nad drugega, kot sem prvotno nameraval, ampak bom postavil po dva, enega poleg drugega. Dodal bom še Kristusa Kralja, ki bo središče vse kompozicije. Vseh pet figur bom izvršil v štukaturni tehniki in ne v žgani glini, kot je bil moj prvotni namen. Prav tako bom v štukaturi izdelal podobo Marije Pomagaj nad vhomom v cerkev.

Zidava zdaj hitro napreduje.

Drugi pripis:

Sporočiti vam moram ob zaključku svojega dela za torontsko cerkev še eno spremembo. Gre za monumentalni relief štirih evangelistov s centralno figuro Kristusa Kralja. Ko sem prišel pretekli mesec v Toronto, da izvršim delo velike kompozicije kakor je bilo dogovorjeno, mi je nenadoma arhitekt — projektant odkril, da želi imeti na steni samo tri figure in ne pet, z utemeljitvijo, da je na steni za pet figur premalo prostora in da hoče imeti več zraka. Nastalo je novo vprašanje: kaj sedaj? Študirati novo kompozicijo? Sporazumno z župnikom sem tedaj naštudiral novo kompozicijo. Tako sem končno tudi svoje delo izvršil. In ne v glini, kakor sem prvotno imel v načrtu, ampak v štukaturi; terakotno barvo sem primešal gipsu in dobil isti učinek hitreje in z manjšim trudom. Tudi relief na pročelju je izvršen v štukaturni tehniki, toda v zelenem tonu.

Zaradi velikega reliefa mi je žal, da nisem svojega predloga uveljavil in delo izvršil, ker bi bil to moj najlepši umetniški spev v torontski cerkvi. Žal mi je, da ga nisem z lovim protipredlogom rešil v obliki trikota, pa bi bil skoraj gotovo uspel z vsemi petimi figurami. Toda sedaj je, kar je.

Sedaj bi mnogo lažje napisal članek o svojem delu, kakor takrat, ko sem imel pred seboj še mnoga nerešena vprašanja.

Naporno delo na visokem odru v torontski cerkvi me je duševno in telesno precej razgibalo; kot nalašč za moje starajoče se kosti. Me je pa tudi nekoliko utrudilo. No pa sedaj, ko imam ves napor že za seboj, se čutim kar ves pomlajen in samo hvalim Boga za vse milosti, ki sem jih v obilni meri deležen.

France Gorše

(Kot sporoča kipar, je napisal članek o svojem delu za slavnostno številko Božje Besede ob posvetitvi cerkve. Iz treh pisem, ki nam jih je pisal med delom, pa bo bodoči opisovalec torontske cerkve in bodoči Goršetov monograf razbral marsikatero važno okolnost za razumevanje doslej največjega dela, ki je bilo po-verjeno našemu kiparju. Opomba uredništva).

Fr. Gorše: KRISTUS

FRANCE GORŠE O UMETNOSTI IN O SVOJEM ŽIVLJENJU

Umetniški zbornik, 1, str. 290 Ljubljana 1943, je prinesel to - le Goršetovo misel o umetnosti:

Kaj je umetnost? Umetnost je notranja, skrita velesila duše in srca, katere objema in ogreva, kakor ljubezen vse narode, torej občečloveška je, nadčasovna in večno mlada. Javlja se po onih redkih izvoljencih, ki jim je to od Boga dano, tiho in skorajda neopaženo, prav kakor ljubezen, ki pa ima svojo pot in svoje zakone. Ne da se uklepati ali diktirati v filistrske šablone niti v kake druge zakone, postavljene od ljudi z izkvarjenim meščanskim okusom in ki so podvrželi modni norosti.

Je globoka kakor morje, neizčrpna, živa kakor narava sama in življenje, — valovita. Zato tudi vedno zanimiva in privlačna kakor magnet. Čim preprostejša je, za premnoge navidez tem manj razumljiva. Resničen umetnik ustvarja iz sebe, zaradi sebe in za človeštvo, pred vsem pa za svoj narod.

Ljubljana - 1942.

CURRICULUM VITAE.

Rojen 26. septembra 1897 v Zamostecu (Sodražica) na Dolenjskem, Slovenija. Po dovršeni ljudski šoli sem odšel na tehnično srednjo šolo v Ljubljani, kjer sem leta 1914 absolvirал kiparski oddelek. Nato sem bil poklican k vojakom ter prebil 4 leta v vojski. Leta 1920 sem odšel na akademijo v Zagreb, katero sem dovršil leta 1925 v specialni šoli kiparja Ivana Meštrovića.

Po zaključenem študiju sem napravil več potovanj, zlasti po Italiji. Od leta 1925 do 1931 sem stalno bival v zasedenem ozemlju (italijanski Sloveniji). Leta 1928 sem prvič razstavil kolektivno v Gorici, v sledečih letih pa večkrat skupno z umetniki tržaške province v Trstu in Gorici. Leta 1930 sem se udeležil bienale v Benetkah. Leta 1931 sem se vrnil v Jugoslavijo in imel še istega leta svojo prvo razstavo v Ljubljani. Leta 1936 sem priredil svojo retrospektivno razstavo, prej in kasneje pa sodeloval na ostalih razstavah slovenske sodobne umetnosti. Leta 1935 sem skupno s slikarjema M. Malešem in G. A. Kosom ustanovil skupino-trojico. Leta 1939 sva z Malešem razstavila svoja dela v Milanu.

V italijanski Sloveniji se nahajajo nekatera moja dela večjega formata, tako Kristus na križu v cerkvi sv. Petra pri Gorici, Brezmadežna v Opatjem selu in Azgel miru na pročelju cerkve v Devinu. Ta dela so bila izvršena po naročilu italijanske vlade.

V belgrajskem parlamentu stojita moji dve marmornati figuri, predstavlja joči Kmetijstvo in Industrijo. Izmed javnih zbirk hranijo moja dela tržaška Revoltella, goriški muzej, vatikanski muzej in milanska Brera.

Med letoma 1944 in 1945 sem imel v Ljubljani svojo umetniško šolo s približno 24 učenci.

Od leta 1945 do 1950 sem bil zaposlen kot profesor risanja in umetnostne zgodovine na tržaškem slovenskem učiteljskišču in na tamošnji gimnaziji. V tem času sem za svojo petdesetletnico priredil razstavo v eni izmed tržaških galerij.

Ko sem se priselil v Cleveland, sem se od leta 1951 pa do danes posvečal izključno umetniškemu poklicu in priredil v tem času tri samostojne razstave v Clevelandu, nekaj pa v družbi z drugimi umetniki.

Dela za slovensko cerkev v Torontu so našla širok odmev med slovenskimi rojaki.

Cleveland, 1954

Na umetniškem večeru Slov. kult. akcije je bila prirejena razstava slik, ki jim je vsem skupni predmet: slovenska pokrajina. Razen treh slik Bare Remec je bilo vseh ostalih 17 del izposojenih iz buenosaireskih zasebnih zbirk.

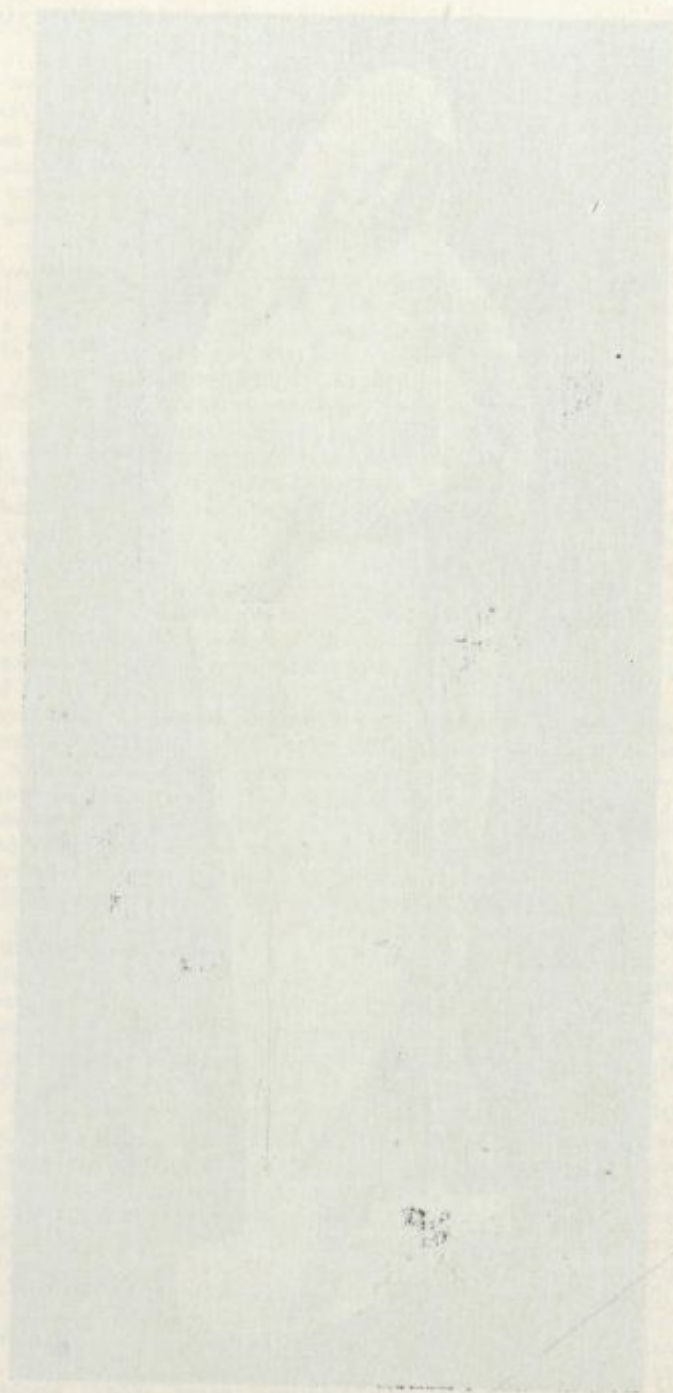
Razstava ni bila prva tovrstna prireditev v argentinskem glavnem mestu. Nekakšen predhodnik takšnega prikazovanja slovenske umetnosti je bil že s slovenskimi umetninami opremljeni dvorec poslarika Izidorja Cankarja, ki je prinesel s seboj vso svojo umetniško zbirko. Ko je odhajal na svoje službeno mesto, je vzel umetnine s seboj predvsem zato, da pred tujci, v prvi vrsti pred diplomatskimi kolegi s svojo kolekcijo izkaže čast slovenski umetnosti (Cankarjeva izjava piscu). Toda ob številnih obiskih slovenskih rojakov v poslaniških prostorih so tudi le-ti mogli gledati lepo zbirko slovenskih umetnin. Uspeh ni izostal in dovtetnejši staronaseljenci so tudi sami začeli kupovati slovenske umetnine. Zaradi naglice, s katero je bila razstava v letošnjem aprilu prirejena, ta dela iz posesti staronaseljenecv še niso bila razstavljena, toda razstava je rodila vsaj ta uspeh, da so zbirke starih naseljenecv postale znane. Po prihodu novih izseljenecv sta večkrat — predvsem za argentinsko javnost — razstavila slikarica Bara Remec in kipar Ahčin. Skupno sta nastopila na slikarsko-kiparski razstavi v galeriji Antu in na keramični ravnotam, Bara Remec še v letoviškem mestu Mar del Plata in v glavnem mestu še dvakrat, enkrat s keramiko, drugič s slikami. Slovenski obisk teh razstav pa ni bil zadovoljiv, deloma tudi zato ne, ker ni bilo med rojaki propagande. Enkrat je razstavil tudi Mitja Švigelj; pseudonimno, zato še manj opažen.

Razstava slovenske krajine kot slovenska umetnostna manifestacija ima v Argentini torej le že 7 predhodnic, če nismo kakšne izpustili in če ne štejemo semkaj bolj šolskih razstav, na katerih so sodelovali tudi Slovenci. Toda v nečem je bil 11. april vendar novota: prvič je družba, ki ima izrecen namen povezati Slovence z njihovo umetnostjo, pristopila k izvedbi svojega namena. Prireditev je bila namenjena samo Slovincem, to pa vsem, ker je bila javna. To bi bila druga novota. Tretja pa je ta, da je imela razstava programski značaj: ni bila niti slučajno na prodaj zbrano blago, niti ne zbirka slučajnostnega ljubitelja, ampak je pokazala, je vsaj skušala pokazati, kakšna je slovenska pokrajina v interpretaciji slovenskega modernega slikarja. Ta tretji vidik bi bil v domovini najbrž predolgočasen, vsaj v ožjem „modernem“ časovnem okviru. V tujini je bil zelo posrečen.

Umetno je opozoriti še na okolnost, da so posamezni lastniki umetnin svoje bogastvo dali splošnosti v uživanje. Do pred kratkim so bile razstave ali stalne reprezentativne (galerije), ali prodajne. Kar ni prišlo v javne zbirke, je prišlo v privatne in samo posebne znamenitosti iz teh so bile javnosti znane — iz reprodukcij. V zadnjem času so pa prav tiste razstave najbolj dragocene, na katerih zberejo umetnine iz zasebnih zbirk in jih pokažejo splošnosti. Na Slovenskem je bila prva takšna razstava menda leta 1910, ko je Rihard Jakopič zbral vrsto slik iz 19. stoletja, da nekako pomeri s to preteklostjo sebe in svojo generacijo. Kolekcija ni bila ravno velika in Jakopič kot sin ljubljanske meščanske rodbine jo je lahko zbral. Veliko dejanje v tej smeri je bila zgodovinska razstava leta 1922. Vse gradivo je bilo skup zneseno iz redkih javnih zbirk (muzej), cerkva in predvsem iz privatnih zbirk. Zbrala je takrat Narodna galerija kakšnih 800 slik, od katerih jih je razstavila komaj polovico. Marsikdo je bil razžaljen, ko je prišel gledat svojo sliko na razstavo, pa je tam ni našel obešene. Vsi pa so bili zadovoljni, ko so dobili po razstavi vrnjene svoje stvari. strokovnjaško očističene, da jih včasih kar prepoznali niso. Sledile so zgodovinska razstava slovenskega portreta (1925), Ivane Kobilce (1928), Riharda Jakopiča (1929), Janca in Jurija Šubiča (1937) ter nazadnje tik pred prevratom Mateja Sternena,

Fr. Gorše: MARIJA Z JEZUSOM

vse v večini sestavljene iz izposojenih umetnin. Od razstave do razstave je rastla uslužnost posojevalcev, ki so si šteli v čast nastopiti na takšni razstavi kot lastniki umetnin. Po prevratu je bilo še več podobnih razstav v domovini. Tako postaja tudi pri nas vsaka pomembna umetnina splošna last pri varovanju vseh lastninskih pravic tistega, ki si jo je nabavil.

Tudi v izseljenstvu in tu še toliko bolj naj bi umetnine iz zasebnih zbirk vršile svojo socialno funkcijo prav na takšnih razstavah, kot je bila ta. Umetniška posest izseljencev je tolikšna, da za nekaj let lahko zadovolji potrebe vse skupnosti, posebno še, ker imamo umetnike, ki to posest stalno množijo. Prav spoznanje gradiva ob tem prvem poskusu je dragocen rezultat razstave. Lastnik, ki umetnino posodi, pa nima le zavesti, da je storil dobro delo, ampak tudi korist, da jo je poslal na klinični pregled, kjer ga strokovnjaki lahko opozorijo na pokvare in sredstva boljšega konserviranja.

Razstavo sta z veliko ljubeznijo uredila in namestila slikarica Remec in kipar Ahčin. Tudi to je potrebno poudariti, kajti doma so premnogi umetniki retrospektivne razstave odklanjali kot nepotrebne, ljudi od žive tvornosti odvrčajoče.

Razstava je obsegala dela od Jakopičeve škofjeloške ere do dobe po drugi svetovni vojni, ko je Bara Remec slikala ob Vrbskem jezeru in v Trstu. Manjkali so zlasti Grohar, Sternren, Vavpotič, Kos, Pilon in nekaj Barinih sodobnikov, da bi bila razstava res prerez krajinarstva v prvi polovici 20. stoletja. Zastopani pa so bili Jakopič z dvema deloma, Jama s tremi, Jakac z dvema, Slapernik z enim, Pavlovec s štirimi, Franc Mihelič z dvema, Debenjak z enim, Perko z enim in Remec Bara s štirimi deli. Izmed del, navedenih v katalogu (Glas Slovenske kulturne akcije, št. 1, april 1954) sta izpadli Jakopičeva škofja Loka in šantlova Ljubljana, na njuni mesti sta prišli grafiki: Jakčeva Ljubljana in Debenjakovi Bori pod Šmarno goro.

Ta umetnostna prireditev je spet prepričevalno potrdila slovenstvo v umetnosti. Nikjer tako kot v tujini človek tega ne občuti. Če greš iz Slovenije na obisk kamorkoli, tudi v Pariz, nehoti sicer primerjaš po razstavah razpostavljenela dela z domačimi, pa iščeš prej sorodnosti. Če pa živi človek deset let v tujini in gleda samo na tuje umetnine v originalih, domače pa samo še v reprodukcijah, potem mu je takšna razstava naravnost novo odkritje slovenske umetnosti. To so sicer pokazale že kolekcije, ki jih je prej razstavljala Remčeva, toda — že zaradi novih motivov — vendar ne s tolikšnim prepričanjem, kot 11. april na Montevideu. Po vsem tem, kar srečavaš po tukajšnjih salonih — in srečavaš mnogo dobrega, pomembnega, — te takšna skromna slovenska razstavica preseneti z nečim, kar bi izvenelo sentimentalno, kakorkoli bi hotel to presenečenje izraziti. Zanimivo je bilo opazovati ljudi. Skoraj nič niso komentirali, s tiho pobožnostjo so gledali in se od slik kar niso mogli ločiti.

Doma smo občudovali slikovitost, barvitost naših mojstrov. Tu je poznavalec pripomnil, da so barve obledele. Nekoliko morda res, toda ne preveč. Menim, da je prišlo sedaj bolj do izraza to, kar je Ložar označil sicer za Groharja, pa velja tudi za njegove sodobnike in naslednike: z mysticismom in za Jamo s poezijo preprostega življenja. V tej duhovnosti je sila slovenskega impresionizma. Ta tradicija pa je prešla, najsi še tako nezavedno, na „četrto generacijo“. Bilo je, kot bi gledali nalašč za harmonijo izbrana dela, pa so bila vendar slučajnostno najdena. Izstopila je za pogled od daleč morda samo Bara Remec; njena izredna sla po barvitosti je krič pregančca izza meje, ki zmora vse doma v miru izvršene stvaritve prevpiti s še močnejšo ljubeznijo slovenstva.

Toda razstava je hotela služiti uživanju, ne izzivati razpravljanja. Tako kot je to zahteval od razstav Ivan Cančkar. Dvesto ljudi je obogatila. Mogla bi jih več, če ne bi bil Buenos Aires — premajhen!

Marijan Marolt

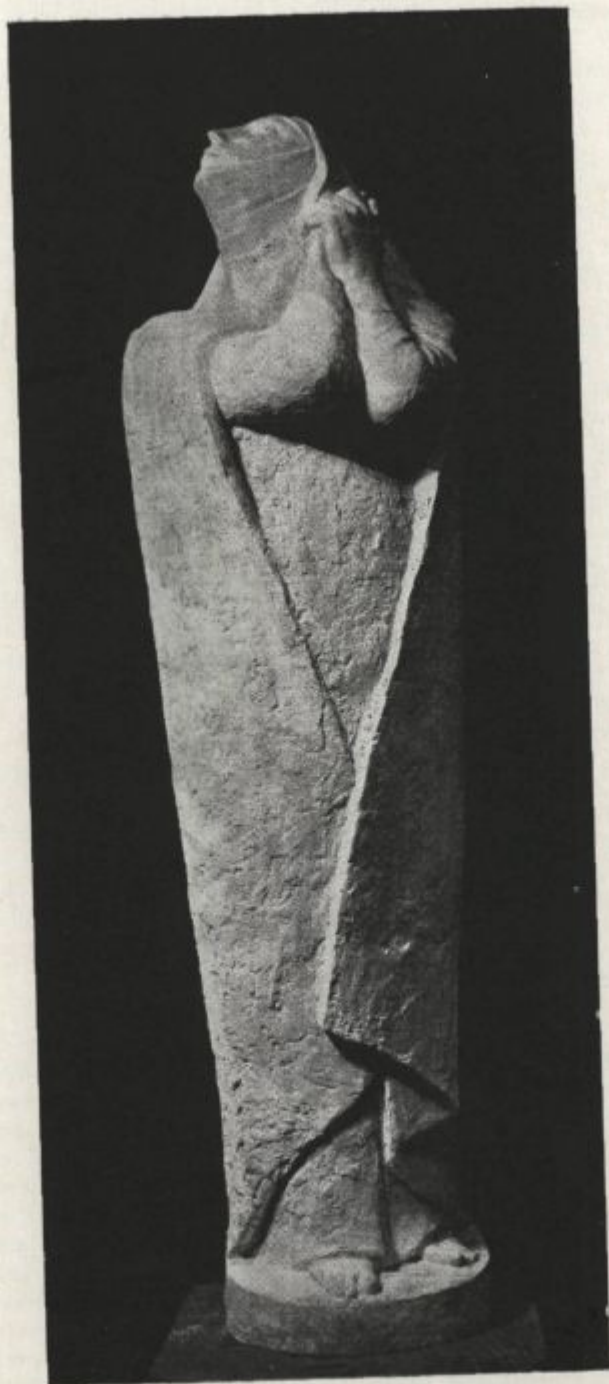
Naj bo umetniška osebnost še tako močna, njeni izdelki še tako samosvoji, da lahko samo druge vodijo, sami od drugod nimajo kaj črpati — tej močni umetniški osebnosti vendar odmevajo klici in kriki časa. Čim hitreje teče čas, tem številnejši so ti odmevi, tem burnejši je umetnikov razvoj. Tudi mojstri druge kategorije gredo za duhom časa, pa drugače: tipajo in iščejo v sebi in pri sodobnikih prve kategorije, ki s svojo močno osebnostjo takoj z zrelemi sadovi vsrkajo sokove časa.

Kritika in umetnostna znanost pri vodilnih osebnostih sproti ugotavljata uspehe razvoja, medtem, ko se pri onih druge kategorije ustavljata pri vprašanjih, kam vodi njihova pot in kje se bo ustavila ali zaustavila. Meštrovičev razvoj je bil naši umetnostni znanosti jasen vse tja do druge svetovne vojne. Morda je bil poznavalcem v velikem svetu znan tudi še pozneje; nam ki smo bili od l. 1941 dalje priklenjeni k zastraženim domovom in potem k prav tako zastraženim taboriščem, se je sled za Meštrovičevo umetnostjo zgubila. Vedeli smo samo, da umetnik še dela; včasih smo brali, kaj je napravil; nismo pa vedeli, *kako* dela. Redke reprodukcije po revijah so kazale mojstrova dela iz različnih razdobij: iz njih je odsevala umetnikova veličina, ne pa njegova povojna usmerjenost.

Dotlej, ko so se naše vezi s kiparjem pretrgale, je bil napravil nekako takšno pot: iz plastičnega, pa vendar včasih v obrisih ne ostrega monumentalizma, ki je dosegel višek v delih za kosovski hram, je prehajal v vedno ekspresivnejši in religioznejši idealizem, katerega največje delo je Kržani. Po tej drugi fazi preide v sredi dvajsetih let v nekakšen lirizem: vsebina njegovih umetnin se nagne od burnih in bolečnih afektov v meditacijo, materinstvo, glasbo itd. Forme postanejo mirnejše, obrisi ostrejši. Interes za plastičnost: prostorno globino in trodimenzionalnost in interes za kompozicijo slednjič vsebino presežeta po svoji pomembnosti, čeprav je kipar tudi vsebinsko še vedno rasel. V tej četrti dobi svojega razvoja je ustvaril Meštrovič formalno tako grandiozne skulpture, da je človek obstal pred njim z vprašanjem: Ali je tu sploh še mogoč kakšen nadaljni razvoj v popolnost? (Meštrovičevo umetniško pot moreš opazovati tudi v drugih praveh: miselnih, idejnih, tehničnih, snovnih, po izbiri gradiva zaradi estetskih učinkov itd. O vsem tem imamo že precejšnjo literaturo.)

In vendar je umetnik tudi po tej kulminaciji še vedno rasel. Nekako v tej smeri — če si po spominu njegova dela iz zadnjih let v domovini prav predstavljam —, da je dal tudi dinamično razgibanim figuram in skupinam kompozicijsko zaokroženost in da je bolj statično pojmovane vključil strogi kompoziciji bolj razživel. Ta pot ga je privedla v večjo slikovitost in to prav v času, ko je moral zapustiti domovino, če je hotel ostati svoboden umetnik. Morda bi pa vendar krenil drugam, če bi ostal doma? Že vstaja vprašanje: kako to, da so šli to pot tudi slovenski umetniki v emigraciji in jo šele po tem ovinku zavili v abstraktnost?

Na razstavi, ki jo je priredila Slovenska kulturna akcija 27. letošnjega junija, smo lahko videli dela zlasti iz dveh razdobij: iz tiste vmesne lirične faze ok. 1925, ki jo zdaj zaradi vpogleda v intimno družinsko zbirko lahko dosti priščneje uživamo, in pa iz dobe dvajset let pozneje, torej iz časa, ko je Meštrovič po dolgem delovanju v domovini spet kiparil v tujini. In prav te stvari

Fr. Gorše: ŽALOSTNA MATI BOŽJA

iz obdobja 1945/46 so bile odkritje novega dela, čeprav še ne zadnjega in niti ne današnjega.

Tako risbe kot kipi iz tega obdobja sredi štiridesetih let so močno razgibani, morda celo bolj kot oni iz časa po prvi vojni. To gibanje ni ekspresivno, ampak slikovito. Sicer ni nikjer zgradba umetnine razrušena, kot jo je rušil baročni umetnik ali impresionist: Meštrović je vedro tudi arhitekt, kadar riše in gnete. Toda ta slikovitost je sprostitev na videz, a le toliko, kolikor urejenost Meštrovićevega bistva dopušča. Vsa ta živahna, včasih celo drzna gibanja umetnik vedno obvlada in jih z neverjetno lahkoto uredi spet v enovitost. Pri tem nikakor ne postopa šablonsko; rekli bi lahko, da niti dve umetnini nista formalno rešeni enako. Vsaka zase je novo odkritje.

Skici za Križanje napovedujeta pri vsej razgibanosti neko končno popolno zbranost; če je v Persefoni v mavcu še nekaj sredobežnosti, ki jo pa neprisljuna simetrija uklanja, je v torzu, končnem delnem odlitku, spet dosežena vsa sredotežnost; kot zgodnja grška ali gotska skulptura je drugi torzo razdražen s smehljajem, pa še z neverjetno bogatim gibanjem: toda poglej ga s katere strani hočeš, od vsake je zgrajen v enotnost. Obup je komplicirana, pa vendar v sebi zaključena gmota; Hieronim je upodobljen simetrično, pa koliko drobnih gibanj je v tem liku! Pietà spet je komponirana v diagonal, zgrajena tako zelo trdno! In slednjič Prometej: res vkovan v trdno skalo, čeprav ne miruje niti ena njegovih mišic. K vsemu temu pride mavčeva tehnika nanašanja materiala brez gladenja, kar vtis neposrednosti še poveča.

Za to novo fazo z naklonom v slikovitosti smo mojstru in njegovi ge. hčerki, ki je posodila umetnine, prav posebno hvaležni. Saj ni vse dobro povedano, vsako umetnino bi moral posebej in natančno opisati. Toda ob drugi priložnosti bomo lahko ugotovili, da je šla, kot že rečeno, pot slovenskih izse- ljenskih umetnikov z Meštrovićem v vzporedni smeri.

Ne smemo iti mimo aranžmaja razstave, ki je delo naših umetnikov. Opremo si je zamislil Nikolaj Jeločnik na način, ki za kiparske razstave ni navaden: v precejšnji barvni pestrosti. Razporedila sta umetnine Bara Remec in France Ahčin. Aranžma in razporeditev sta bila umetnina zase in posebno zaradi omenjene slikovitosti novejših del z Meštrovićevimi mojstrovinami v takšnem sozvočju, da vsa razstava ne more več izginiti iz spomina.

Marijan Marolt

MUŠIČEVA RAZSTAVA V RIMU. — Zgodovina bo odločila, če je goriški rojak Anton Mušič res najboljši slovenski slikar. Danes vemo le, da je on naš edini umetnik, ki uživa svetovno priznanje, saj se potegujejo za njegove slike v Parizu, kjer živi, v New Yorku in v Rimu.

Tu je sredi junija razstavljajl nekaj olj, gvašev, pastelov in linorezov, ki jih je izdelal po l. 1951.

Za Mušiča je značilno ciklično slikanje. Za slavnimi konjički, kjer je reševal figuralna vprašanja, so zdaj na vrsti dalmatinski motivi, posebno več zanimivih variacij „dalmatinskih žena“, kjer se je prepustil skoraj čisto abstraktni igri barvnih odnosov. Uspeh je tako prepričljiv, da so mnogi mednarodni kritiki uvrstili Mušiča med sodobne mojstre barve. In prav tu prihaja na površje kot morda še nikoli njegovo poreklo: že ob konjičkih so italijanski kritiki pisali o „slovansko-bizantinskih reminiscencah“, a ko gledaš sedaj to mehko

ubranost barv na rjavi podlagi, se ti samo od sebe zbudi nepremagljivo prepričanje, da so ti odtenki odsev najstarejše slovanske dekorativne umetnosti.

Mušičeva umetnost je na razpotju. Cikličnost in abstraktno komponiranje vodita v dekorativizem, v hladno razumsko estetiziranje. Rimska razstava priča, da ta smer umetnika le preveč mika. Vendar smemo upati, da ne bo podlegel skušnjavi, ampak da bo zmagal njegov čut za resnično poezijo; kajti Mušič je resen in vesten umetnik, ki se mimo vseh trenutnih uspehov vztrajno bori za svoj pravi obraz.

Rafko Vodeb

SLOVENCİ NA BIENALI V BENETKAH. — Beneška „Esposizione internazionale d'arte“ je najpomembnejša mednarodna razstava likovne umetnosti. Od ustanovitve l. 1895 do danes je doživela 27 ponovitev, t. j. vsaki dve leti, s presledki med obema vojnama (1914—1920 in 1942—48). Jugoslavija je sodelovala v letih 1938, 1940, 1950, 1952 in 1954. Letos je zastopanih 32 držav: 18 evropskih, 6 ameriških, 5 azijskih, 2 afriški in Avstralija. Za umetnostno zgodovino je letošnja razstava važna, ker pomeni konec surrealizma in verjetno tudi zaton abstraktno umetnosti.

Slovenskih umetnikov je dvanajst. Toda trije — Špacapan, Spacal in Mušič — razstavljajo v italijanskem paviljonu, ker so italijanski državljani (in torej za mednarodnega obiskovalca kratko in malo Italijani).

Lojze Špacapan (Luigi Spazzapan) je bil rojen v Gradiški l. 1889. Oblikoval se je na Dunaju, v Münchenu (prim. znani Tratnikov portret) in v Parizu, živi pa že desetletja v Turinu. Učil se je pri vseh takratnih umetniških smereh, a vezal se ni na nobeno. Ostal je samsvoj, vedno enak in vedno drugačen: edina konstanta v njegovem umetniškem pridelku je izrazna samoniklost in neizörpna, slikovita domišljija. Špacapan gleda na svet s priprtimi očmi in ga potem poustvarja iz svoje notranjosti. V njem se križajo slovanski, germanski in latinski svet; njegova umetnost je evropska ter nima v tem pogledu s slovensko nobene vidne zveze.

Razstavlja 30 del (olja, tempere, gvaše, tuše, masonite) iz let 1931—1954. Podelili so mu — kakor na zadnji kvadrienali v Rimu — eno prvih nagrad.

Anton Mušič (rojen v Gorici 1909) razstavlja pet olj, ki so last Galerie de France v Parizu: dve pokrajini, dva živilska trga in dalmatinski motiv „Otočanke“. (Glej poročilo o razstavi v Rimu!)

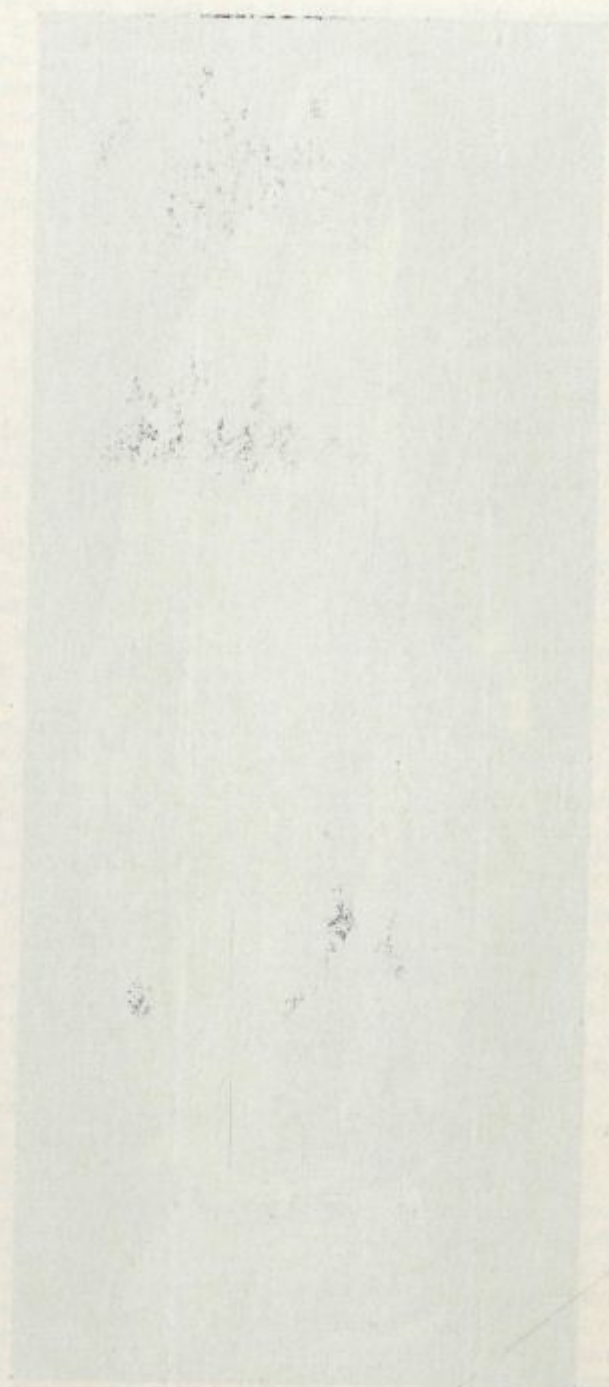
Lojze Spacal (rojen v Trstu 1907), ki ga štejejo med najboljše italijanske (sic!) grafike, je poslal pet linorezov: „Luna na trgu“ in „Mesto v ogledalu“ sta enobarvna, „Predmestje“, „Televizija na deželi“ in „Luna Park“ so pa večbarvni.

Tudi Spacala je premamila odmišljena igra. „Luna na trgu“ je med bele niti ujeta okrogla plošča na črnem ozadju, „Televizija na deželi“ pa mozaik lepo ubranih geometričnih barvnih ploskev. Vendar je na dnu vseh razstavljenih del le še mogoče razbrati rahlo vez s stvarno danostjo. Zato smemo upati, da bo tudi njega — kot Mušiča — rešila pred mrzlo matematiko njegova osnovna lirčna nastrojenost.

Jugoslavija se je letos predstavila z retrospektivno razstavo srbskega kiparja Sretena Stojanovića in z razstavo sodobne grafike. Razstavi je uredil in opisal dr. F. Stele. — Med enaintridesetimi grafikami je devet Slovencev.

Fr. Gorše: BREZMADEŽNA

Božidar Jakac je močnejši v znanih mladostnih delih (Dva človeka, Mati in hči, Stopnišče, V gledališču) kakor v sedanjih, po fotografsko brezosebni zapiskih (Novo mesto, Istrske saline, Poslednje zvezde). Brata Kralj: nič novega. Riko Debenjak je napravil precejšen skok iz realizma v napol abstraktno sintezo (Savudrija, Panjske končnice, Spomin iz Benetk). Miha Maleš je tehnično dovršen, vsebinsko globok in prečiščen; posebno lepa je črnozelena litografija „Glava“. France Mihelič, rektor ljubljanske umetnostne akademije, je med vsemi najbolj raznolik in prodiren; njegovo pero secira človeško srce in ga brez olupšav razgali pred nami, s tisto svojo tenko in nemirno filigransko potezo. Bienala mu je prisodila nagrado za grafiko. Marij Pregelj gradi svoj svet na prijetni arhaični osnovi, ki prehaja včasih v abstraktnost; obenem pa ustvari s svetlobnimi nasprotji napeto dramatično razpoloženje. Arhaičen je tudi Maksim Sedej; njegovi „Konji“ spominjajo na Mušičeve konjičke. Mladj Marijan Pogačnik ima droben, jasen rokopis in močno ustvarjalno domišljijo.

Ob tej razstavi moremo po pravici sklepati, da imamo med našimi grafiki več imen mednarodnega kova.

Rafko Vodeb

GLEDALIŠČE

„AZAZEL“ V BUENOS AIRESU

Slovenska kulturna akcija je v prvem letu obstoja posvetila veliko pažnjo našemu največjemu in najbolj zanimivemu hoteno katoliškemu pisatelju, katerega se je lani za sedemdesetletnico spomnil en sam članek, mogoče dva. Nalogo, da pokaže Preglja-dramatika, je prevzel izkušeni odrski praktik in režiser Willenpart in tako stopil pred najbolj značilno slovensko impresionistično-simbolistično dramo „Azazel“, obsežno, zapleteno, zahtevajočo mnogo oseb in mnogo rekvizitov. Te tri pravkar navedene lastnosti bi predstavo vsaj letos onemogočile, zato se je Willenpart odločil, da igro skrajša, poenostavi in omeji na nekaj glavnih oseb. Njegova priredba je iz simbolistično pisanega dela o realnih ljudeh določene dobe („Dejanje se godi v dneh učenja in trpljenja Jezusovega med prvo in zadnjo Veliko nočjo v Magdali, Kapernavmu, na iztočnem bregu Tiberijskega morja in

ob Oljski gori na Markovi pristavi" odreja knjižna izdaja iz l. 1923) šla v realistično odrsko izvedbo s simboličnim pomenom. Šla je torej mnogo predaleč.

Predstava je resničnost te trditve dokazala. Prej, pri Preglju, je bil v zvezi z nazivom drame „Azazel“ osrednji problem Judov problem. Pisatelj je skrbel za njegovo življenjsko toploto, za to, da bi bil osvetljen, pa bi vendar tičal z najglobljimi koreninami v skrivnostnih plasteh človeškega bitja in božje Previdnosti — na ta način, da nam je prikazal zapletenost religioznih, narodnostnih, značajskih, telesnih in erotičnih silnic, ki se prepletajo v apostolovi duši. Odločilno dejanje, v katerem se gledalcu najbolj odpre pogled v strašne prepade Judove notranjosti in kjer uvidimo, da je njegov razvoj prišel že do tega, da predstavlja racionalistično pametnost in sebično računarstvo in oboje že v zvezi z duhom zanikanja in upora — prav to dejanje je (razen delov 15., 16., 17., 19. in 24. prizora) v priredbi odpadlo. Razumljivo je, da je še to, kar je ostalo, izgubilo svoj pravi pomen. Svetloba, ki se v priredbi pojavi, nima v realistični zamisli in v brezčasnosti (ali sodobnosti) nobenega smisla. Pri Preglju „se je oglasila pesem zemlje in vode, ki je poslušna svojemu Bogu in je spremnila svojo naravo in zakone... Videti je lik Ješue iz Nazareta, ki gre mirno čez valove...“ Slepce čudežno spregleda, Juda pa na Mirjamin poziv skoči za Zveličarjem — izzivalno posnemanje podobnega Petrovega poskusa s katastrofalnimi posledicami. Ko pri Willenpartu reče: „Videl je, da tonem, pa ni rekel: Hodi varno,“ ne vemo, kam s to izjavo meri, saj je bilo črtano vse, iz česar more ta izjava rasti.

Pri Preglju je vse usmerjajoča osrednja oseba Jezus, zgodovinski Jezus, dasi ga razen v omenjeni prikazni ne vidimo in samo tik pred koncem slišimo nekaj njegovih stavkov. Pri Willenpartu je bil namen, postaviti dramo v sodobnost, vsekakor pa v čas po Jezusovem zemskem življenju, kar je potrjala tudi sodobna obleka nastopajočih, gramofon, elektrika itd. A ta namen je ostal močtea utvara. Kako si razložiti mnoge podatke o Kralju (Juda, ko ga prvič vidimo pri Mirjam: „Z njim sem pomakal kruh v čorbo... Njegove roke, njegove suknje sem se dotikal“ itd.), kakor prizor ko Suzana in Joana opisujeta, kako Mu Mirjam s solzami pere noge in jih z lasmi suši? Zakaj je potem ohranjeno judovsko okolje, ozračje, imena svetopisemskih oseb?

Ako je torej režiser s tolikim črtanjem in rezanjem hotel približati dramo med Judom in Mirjam (in Kraljem), ni uspel. Nasprotno: Juda je zdaj brez pravega razvoja, njegov primer ni več tragičen, niti človeško pomemben, celo ne več verjeten. Težišče se je premaknilo v Mirjam; a tudi njena pot v priredbi ni več prepričljiva in ne kaže nobenega vzpona. Napačno je mnenje, ki ga je bilo čuti, da je režiser pač odstranil Pregljevo poezijo in slikanje okolja in je tako omogočil dejanju, da plastično izstopi. Ne — Pregljevo dramo oživlja umetniška ideja in ima v sebi toliko estetske krvi, da je pravi organizem — vsak del je v službi celote in celota in deli se med seboj pojasnjujejo. Poezija ni nekaj lepše zavitih rečenic (uboga poezija, ko bi ne bila nič več kot to!) in slikanje okolja niso samo židovski izrazi in nastopi oseb in stanov iz določene dobe, marveč oboje je sestavni del umetnostnega organizma; brez tega ne more živeti niti Juda niti Mirjam — vsaj ne Pregljev Juda in Mirjam. Kdor gre s secirnim rezilom tako globoko v organizem, kot je to storil Willenpart, ga popolnoma spremeni, še bolj verjetno pa ubije. Opravičen je izrez odvišnjega tkiva, novotvorb. Tega pa v nobenem umetniškem živem organizmu ni za polovico in polovico približno je Willenpart izrezal Azazelu. Ali Azazel nič ne velja (— če

Fr. Gorše: SV. JOŽEF

je mrtav, ga lahko režeš brez škode—), ali pa priredba ne velja. Ker Azazel nekaj velja, ne velja priredba. Toliše spremembe bi zahtevalo novo delo, a to se ne dá napraviti s Pregljevimi besedami.

Zasluga režiserja, scene in igralcev je, da je kljub vsemu predstava dosegla nekaj zunanjih uspehov. Prvi prizori (Asim—Lia) so prinesli mladostno svežino, a miso bili le slogovno v nasprotju z vsem sledečim, kot je nekdo dobro opazil na diskusijskem večeru po prireditvi, temveč so v tej priredbi odveč, prav tako kot začetni izbruh „molilca“. Ekspozicija bi morala biti dosti krajša. Glavna igralka sta trpela zaradi poenostavitve, ki je njuni vlogi napravila silno nejasni. Kakšna človeka sta to? Jeločnik si je izbral za masko Judovo mrzlo zaprtost, postavil tako učinkovit tip, a Juda-človeka ni mogel rešiti. Še težjo nalogo je imela gdč. Zajčeva in tudi ona je marsikaj dosegla na lestvici od histeričnosti (vsaj pri Preglju predpisane) in obupa do vznesenosti. Šli pa sta obe vlogi nekako ena mimo druge. Tudi s Suzano ge. Blejčeve sta redkokdaj našli stik. Ta je dala čutiti največ človeške topline, pa se je premalo posvetila drobnim spremembam razpoloženj in položajev; gotovo tudi zato, ker se je vsaj pri predstavi še borila z besedilom. Spet je bilo premalo priprave in prav pri dobri igralki, kot je ona, človek še bolj obžaluje, da za jezik ne ostane, kot se zdi, prav nič časa. Velik del igralcev (in pevcov!) ne bo nikoli vedel, kje ima slovenščina takozvani polglasnik. In če kdo ne pozna niti samoglasnikov svojega jezika, potem se ne dá zahtevati prav nič več. Najbolj sproščen je bil Borštnikov nastop in največ skupne igre so dali njegovi prizori z Judom (saj Joel je del Juda samega). Gdč. Rezljeva je lepo rešila svoja dva nastopa, ki sama po sebi nista pretežka, pa ju je režiser napravil težja.

Veliko dobre volje, sposobnosti in truda je bilo treba, da nam je režiser s sodelavci omogočil predstavo Azazela. A ta Azazel ni bil več Pregljev.

Alojzij Geržinič

GLASBA

GLASBENO ŽIVLJENJE V BUENOS AIRESU prihaja v drugi del letošnje sezone. Kolikor je doslej videti, se ne bo mogla primerjati s preteklimi leti in kar se Teatra Colona tiče, je videti, da je zašel v slepo ulico kakor newyorški Metropolitan Opera House. Doživeli smo celo izžvižganega Mozarta (Don Juan), kljub evropski zasedbi glavnih vlog in dirigentu Elmendorffu. Pred leti podani Dermotov Don Juan bo verjetno še dolga leta ostal vzor. Vendar je bilo v Colonu in na drugih odrih nekaj prijetnih presenečenj: nastopi Tamare Toumanove, Alicie Alonso in celotnega baletnega zbora Marquesa de Cuevas, tukajšnja

prva postavitev Cocteaujevega baleta „Dama in samorog“ na oder (na svetovni premieri v Münchenu in kasneje tudi v Parizu je plesala vloga samoroga mlada Veronika Mlakarjeva, hči Pije in Pina Mlakarja), Brittenova Ugrabitev Lukrecije, pa še „opera buffa“ Gian Carla Menottija „Amelija gre na ples“. Zadnji dve deli sta šli precej neopaženo mimo, posebno pa še zadnje, ker je „Konzul“ pokazal v pretekli sezoni mladega skladatelja v dosti krepkejši luči. Manj hrupen, a verjetno važnejši je bil dogodek, ko so postavili na deske tukajšnjega največjega odra „Ujetnika“ italijanskega modernega skladatelja Dellapiccole. Višek sezone doslej pa je brez dvoma pomenil nastop Victorie de los Angeles v operi Manon (Massenet), saj je bilo soglasno rečeno, da je „velika španska umetnica prekoračila mejo popolnosti same“.

Poglavje zase je bil nastop francoske gledališke družine Jean-Louis Barrault-Madelaine Renaud. Potem ko je po dveletnem presledku spet nastopila pred tukajšnjo javnostjo in v enem mesecu dala na oder vrsto del od Moliéra pa do danes, je pripravila v Colónu tudi Claudelovo „Knjigo o Kristofu Kolumbu“. Ker je Colón prav lansko sezono postavil prvič na oder Milhaudovo opero Kristof Kolumb, je bilo zanimivo gledati na istem odru predelano delo. Žal je bila uprizoritev samo za takorekoč negledališko publiko (vabil je Comité des Sociétés Françaises za proslavo francoskega narodnega praznika zavzetja Bastille) in tako prav oni, ki bi morda najbolj uživali ob Barraultovi predelavi in ob novi scenski Milhaudovi glasbi, niso prišli na vrsto. Dramsko delo, prepleteno s sodelovanjem govorečega in pojočega zbora, baletnih prizorov, s filmom vstavljenih scen, (ki so sicer bile v prvotni operni zamisli, a kasneje izpuščene) je spremljal orkester pod vodstvom Pierra Bouleza. Ta slednji je v času, ko je gledališka družina dajala svoj repertoire v Odeonu, imel tudi nekaj zanimivih predavanj o konkretni ter elektronski glasbi.

V koncertnem življenju je gotovo prihod Hindemitha, „najbolj priljubljenega sodobnega skladatelja“, pomenil največji užitek za množične ljubitelje sodobne glasbe. Nekateri se ga morda še spominjajo, ko je tam nekje po 1930 šel s svojim godalnim kvartetom tudi skozi Ljubljano. V enem mesecu tukajšnjega bivanja je dal osem koncertov, katerih spored je obsegal največ njegovih lastnih del in med temi šest tukaj prvič izvedenih. Kot zanimivost naj navedemo, da je skladatelj med svojim bivanjem v Buenos Airesu napisal v poklon organizaciji „Amigos de la Música“, na katere povabilo je prišel dirigirat svoja dela, Kanon za tri glasove. To delo je na zadnjem koncertu izvajal in je pod njegovim vodstvom sodeloval tudi del poslušalcev v dvorani.

Med nastopajočimi slovenskimi umetniki moramo navesti predvsem FRANJO GOLOBOVO. Pod vodstvom Fritza Lehmana je pela altovski del v Bachovem Pasijonu po svetem Janezu. Ob Državnem simfoničnem orkestru ter Univerzitetnem zboru iz Eve Perón (dirigiral Cillario), je pela v tukaj prvič izvajani kantati Prokofjeva: Aleksander Nevski. Ob nastopu je nek kritik napisal, da je njen inteligentni in še posebno muzikalni nastop v vlogi edine solistinje „bil lastovica v tem poletju“. Pod taktirko Lamberta Baldija je pela z manjšim uspehom kontraaltovsko vlogo v Debussyjevem Mučeništvu svetega Štefana. Čeprav je bil njen nastop v Händlovem Mesiji (dirigiral Calusio) uspeh, se vendar ne da primerjati z njenimi izvajanjem solistke altistkinje v Beethovnovi Deveti Simfoniji. Vse te koncerte so prenašali tudi po radiju, vendar je samo ta njen nastop, ob orkestru Radia del Estado, ki so ga trikrat dajali, poslušalo že samo v dvorani skoraj sedem tisoč ljudi. Dirigiral je vse tri koncerte Heinz Unger.

Fr. Gorše: SV. TEREZIJA D. J.

DRAGO ŠIJANEC je naštudiral z Državnim simfoničnim orkestrom nov program. Večer je obsegal Dvořakovo Serenado, Op. 26, uverturo v Borodinovega Princa Igorja, ter Koncert za bandoneon in orkester (Caamaño), ki je po mnenju kritike uspel predvsem tudi zaradi dirigentovega umevanja duha te nove kompozicije. Večer, ki je pokazal, „da je celotni izbor del dirigentu ležal“, se je končal s Franckovo Simfonijo v d-molu, ki je bila z navdušenjem sprejeta.

Z istim orkestrom se je naš dirigent predstavil publiki tudi v prvem koncertu „pomladanskega cikla“. Spored je obsegal naslednja dela: Honegger — Pastorale d'Été; Curubeto Godoy — Poema de soledad; Čenopnin — Georgijska rapsodija (orkester in violincello Pratesi); Janaček — Taras Buljba ter Dvořakova peta simfonija „Iz novega sveta“.

SLOVENSKI ZBOR GALLUS — Coro esloveno Gallus —, ki ga vodi Julij Savelli, je v tem delu sezone dvakrat nastopil pred argentinsko publiko. Prvič na tradicionalnem „Festival de música sacra“ (z Gallusovim „Haec dies“, Foersterjevo „Ave Maria“ in Schwabovo „Ave Marija“; ti zadnji dve so posneli tudi na plošči) in drugič v Cervantesu, ko je moški zbor pel pod vodstvom Cillaria in ob Državnem simfoničnem orkestru v Schönbergovem „Preživelem iz Varšave“, in ko je deset buenosaireskih dnevnikov prineslo pohvalno kritiko o njih izvajanju.

Sodeloval je tudi na proslavi praznika Kristusa Kralja, kjer je v prvem delu ženski oktet zapel Gerbičevo „Ave Marija“, Adamičevo „Molitev“ in Foersterjevo „Ave Marija“ iz Gorenjskega slavčka. V drugem delu je mešani zbor izvajal naslednje skladbe: Palestrina — Crucifixus; Bach — Za menoj; Karl Pahor — Oče naš; Lojze Mav — Ne boj se in Hugolin Sattner — Kristus Kralj.

M. K.

KNJIGE

VINKO BELIČIČ: POT IZ DOLINE. — Ob desetletnici svoje pesniške zbirke „Češminov grm“ je Vinko Beličič izdal v Trstu v aprilu 1954 zbirko 21 pesmi, opremljeno z lesorezj Alekse Ivančeve. Knjigo je izdala založba Tabor v Trstu v dvesto numeriranih izvodih.

Izid te nove Beličičeve pesniške zbirke je brez dvoma posebno doživetje v slovenskem literarnem življenju: je to dognano, zrelo delo, ki mu jih je doma in v tujini v zadnjih letih le malo mogoče postaviti ob stran.

Beličičev svet je Kras, na robu domovine, čas pa leta od pomladi 1945. Pesmi deli pesnik sam po nastanku v tri dele: v prvem poje o osebni bolečini ob prelomu časa, drugi mu služi za prehod in zvezo s tretjim delom, v katerem izpoveduje boj med dvojno človekovo naravo. Dodaja dve pesmi kot izraz svoje navezanosti na domovino.

V prvem delu meditira ob bogastvu močnih barv narave ves uživet vanje, o izgubljenem domu: bogata jesen na Krasu, intimna impresija oktobra, prijetna podoba morja — vse je le kontrast njegovi bolečini. Naravnost bolešno si želi nazaj domovino, v trpko nemoč omahne enkrat (Oktober 1945), večkrat pa izzvani v čudovit optimizem (Mrtvi materi, Pri svetem Justu), ki dobi enkrat celo svetle barve (Sonce na morju).

Drugi cikel, nazvan Gorske večernice, bi lahko imenovali zimski pasteli in meditacije. V bele zimske dni gre iskat počitka svojemu srcu. Še mu jasnica iz Benečije vzbuja željo po starem, urejenem času, a že se ta problem umika drugemu: klicu po ženi. V večinoma poznojesenskih ali zimskih pokrajinah išče barve svoji boli: svoje osamljene dlani bi rad položil v toplino ženinih obeta-jočih rok, a ju loči čas.

Tretji del govori o boju med višjim in nižjim v človeku. Pesnik je ves grenak v svoji samoti, okrog njega pa se prebuja pomlad. Preživlja nemirne noči, ure mu minevajo v mislih na ženo, v polsnu se mu zdi, da ona čaka za vrati, lepo jezero opazuje le v tej luči: kako bi bilo, ko bi ona bila tukaj. Na drugi strani pa se ponuja prepovedan sad. Pesnik obupuje, potepuh bi bil rad, da bi opil srce, a se končno najde in izpove, da postaja cel kot prstan: „...duhovnik posvečen za en oltar, za ena usta sladka strd“ (Prstan).

Zadnji dve pesmi sta zunaj enotne kompozicije zbirke. Sta afirmacija pesnikovega slovenstva.

Glavna in pravzaprav edina problema sta dva: tožba po domu, tožba po ženi. Prvi problem je obče begunski in daje tako posebno oznako vsej zbirki kot priča časa, pa tudi drugi osvetljuje današnji slovenski čas: marsikak slovenski mož okuša v teh letih skupaj s pesnikom usodo poročenca, čigar žena je daleč od njega. Močno osebno doživljanje obeh bolečin je jedro pesmi.

Svoja vprašanja rešuje Beličič zavestno kot katoličan, kar je nova značilnost za begunsko poetiko v času, ko so pesnikom doma sedemkrat zapečatena vrata v svet, ki se ne vidi. Res je včasih pesimist, pa le prevladajo optimistične poante:

Vidim, ne vidim Barbano?
V predalno sinj se blišči
cerkvice... iskrica tli
v srcu mi: Bog, saj si z mano!

(Pri svetem Justu)

Poseben Beličičev privilegij je, da poje — čeprav v tujini — na slovenskih tleh. Gotovo tudi ta okolnost pripomore k polnim barvam njegovih opisov. A je treba reči, da ima Beličič izreden dar za dojemati barv: njegove barve so krepke, sveže, nekam domače, bi rekel. To je njegova posebnost in ena najznačilnejših in najbogatejših potez njegovega peresa. Kot da bi imel čopič v rokah, ko riše vtise iz narave. Lahko bi ga imenovali pesnika-slikarja. Ne vem, komu od naših slikarjev bi ga primerjal: večkrat mi pride na misel, da je to naš Jakac v

verzih. Kot da se človeku odkrivajo stare, znane, a pod plastjo časa že zaprašene podobe, ti je, ko bereš te njegove izraze: sajavi lešniki, rdeče hoste, encijanove gore, vinaki vonj in šelest grmičja, dim in blato, regratovo seme in jelše, zgiblaji murv in šumot koruze. Ali tale kitica — ena najboljših —, kako polna, sveža je:

Daljav in vina omamljiv pihljaj
— ko da vse zidanice so odprte na stežaj.
... Tam doli rdeče breze ilovak:
ljubeče jih ovija dim in mrak
— pustite mi moj paradiz!

(Moj paradiz)

Ali:

Ptiči (kot slivovi cveti
se krilite nad vodo),
ladjice z belo sledjo:
têžko je, težko živeti!

(Pri svetem Justu)

Poje o vetru, večnem organistu gora, o jasnici iz Benečije, ki na koncu doline trikotna sijé svetlozelena kot hruškov brst. Kako ostro oko in vonj in bogato domišljijo ima pesnik!

Tej potezi silnega dožemanja barv se pridruži druga: intimnost, doživljanje s srcem, združeno večinoma z melanholijo. Prav to dejstvo dviga Beličičevo pesem v čisto liriko, tako nežno, tako pojočo, da se človek nehote spomni tiste tenke lirike kitajskih pesnikov. Je izraz najbolj notranjih občutkov duše, izpoved najglobljih pregibov srca. Ta intimnost, melanholija, včasih erotično pobarvana, in ta sentimentalnost tvorijo bistvo Beličičeve Krike.

Oblikovno se ne veže v ritem in določene oblike. Forma je sužnja občutju: včasih z eno samo besedo, drugič z dolgim stavkom pove, kaj je v srcu. Tudi rima: včasih je, včasih je ni, pa vendar čutiš, da je pesem. Ni povsod takoč, včasih se zavre, tudi rima ni vselej čista, a večinoma je tudi formalna plat dognana. So to močni verzi, doživeti, ne ustvarjeni v laboratoriju. Pesniško je nekaj slabši na enem mestu (2. kitica Mrtvi materi), sicer pa bi si upal trditi, da v tej zbirki ni slabega verza.

Zanimivo bi bilo vzporediti to Beličičevo zbirko z njegovo prvo izpred desetih let. Dve spremembi sta opazni: če je bil v prvi zbirki barvno prenatrpan, tega tu ni. In pa: v tej zbirki se je formalno oprostil ritma in rim. Oboje pomeni napredek.

Človek se sprašuje, kako to, da je Beličič, ki je dosti ploden, za do'go dobo skoro deset let izbral iz vsega svojega ustvarjanja le 21 pesmi. Prav v tem vprašanju pa tudi vidim odgovor na drugo vprašanje: kako to, da je zbirka tako vsestransko zrela, dognana. Le najboljše je sprejel. Kvantitativno drobna zbirka je kvalitetna. Če bo kdaj iz tega meddobja, v katerem živimo, našla kaka pesem v bodoče antologije slovenske pesmi, jo bo brez dvoma ta in ona iz te Beličičeve zbirke. In to ni malo.

Branko Rozman

Naš slovenski rojak Dore Ogrizek je v Parizu ustanovil ugledno založbo, ki si je ustvarila velik sloves ne samo v Franciji, ampak tudi v tujini. Knjige njegovih izdaj so danes v izložbah vseh vodilnih knjigarn v vseh svetovnih prestolnicah. Odlikuje jih odlična oprema in pa sodelovanje prvih francoskih pisateljev in umetnikov, ki pri teh knjigah prispevajo ali svoje opise ali kulturno zgodovinske preglede, slikarji pa z reprodukcijami svojih umetnin poudarjajo novost in velik pomen teh edicij.

Ta zbirka „Le Monde en couleurs — svet v barvah“, pa je tudi zasnovana na poseben in silno privlačen način. Zamišljena je bila tako, da bi bila posebne vrste vodič turistom in obiskovalcem Pariza in drugih krajev Francije in vsega sveta. To ni več vodič, ki daje statistične ali pa prometne podatke potniku, tudi mu ne nakazuje, kam naj gre najprej, da se preskrbi z vsem potrebnim za bivanje v tujem svetu in mu tudi ne ponuja suhoparnih prepisov iz enciklopedij za razumevanje muzejev ali pa zgodovinsko važnih predelov mesta ali pokrajine. Vodiči te zbirke skušajo izletnika uvesti v duha in kulturno bogastvo mesta in njegovih predelov s popisi in opazovanji, ki prihajajo iz peresa pesnikov, pisateljev in esejistov, ob tekstu pa so ponatisi ali izvirna dela umetnikov, ki so z ilustracijami hoteli bralcu povedati to, kar pisatelju pero ni moglo dovolj bogato povedati.

Tako so to knjigo o Parizu, ki naj bralca prevzame predvsem s svojo ljubeznijo, obogatili s svojimi spisi člani francoske Akademije André Maurois, Jules Romains, Maurice Garçon, pesnik Jean Cocteau, umetnostni zgodovinar in pisatelj Jean Louis Vaudoyer, pisatelji Pierre Mac Orlan, Leon Larguier, Francis de Miomandre, Marcel Brion, ki popisujejo vsak svoj predel mesta tako, da nazadnje zažari ves Pariz v svojem umetnostnem in duhovnem prerezu, a to s tisto neposrednostjo in prisrčnostjo, ki jo more nuditi pero ali pa čopič tistega, ki je sam ob tej priliki spet ustvaril svoje vrste umetnino.

Kakor Pariz, tako so v tej zbirki Doreta Ogrizka izšli vodiči za ostale dele Francije, za Anglijo, dežele Beneluksa, Italijo, Španijo, Portugal, Severno Afriko, za Črno Afriko, Nemčijo, za Združene države, izšel je vodič za „lepo vedenje v mednarodnem svetu“, pa še vodič za „Le monde à table — za jedila, ki naj prihajajo na mizo“. V tej knjigi so tudi izbrana slovenska jedila, med njimi na prvem mestu naša slovenska potica s podatki, kako jo je treba pripraviti.

Zbirka izhaja pod posebnim literarnim in umetniškim uredništvom, pri njeni notranji opremi, ki obsega tudi večbarvne klišee, pa so še sodelovali tudi ravnatelji velikih francoskih muzejev in galerij. Enako skrbna in bogata je oprema vseh ostalih edicij; zbirka še zdaleč ni zaključena, a je izid vsake nove knjige poseben dogodek za francosko in svetovno kulturno življenje.

Knjige skušajo biti svetovalke za turiste, ki se štejejo med elito, toda s svojim načinom podajanja gradiva in vsebin ustvarja med vsemi bralci množico elite. Skozi take predstave in branje diha iz knjige svet mogoče še bolj, kot bi obdajal bralca takrat, ko bi se res gibal med temi umetninami in zanimivostmi kot potnik ali turist. Po knjigah te zbirke bo bralec vžljubil vse dežele in kraje, kamor ga te knjige povedejo — in to je mogoče največja odlika zbirke.

B. L.

Ime Ivana Potrča je med najvidnejšimi v povojni slovenski književnosti. Sicer se je pojavil že pred vojno s povestjo „Sin“ (1937) in l. 1944 je napisal dramo „Izdajalec“, vendar je šele kasneje stopil bolj v ospredje. Tako je 1946 izdal zbirko pripovedne proze „Kočarji in druge povesti“, dve leti kasneje pa povest „Svet na Kajžarju“. Pred nedavnim je zaključil dramsko trilogijo o Kreflih, ki mu je še najbolj ustvarila ime. Razen tega je v osrednjih revijah večkrat pisal o sodobnem pripovedništvu v Sloveniji kot pronicljiv in pravičen ocenjevalec. Njegov zadnji tovrstni kritični spis je izšel v letošnji 7./8. št. „Naše sodobnosti“ (str. 687-698) z naslovom „Pisanje in naša stvarnost“. V njem je spregovoril o Bena Župančiča zbirki novel „Veter in cesta“ ter o „Novelah“ Andreja Hienga, Frančka Bohanca in Lojzeta Kovačiča. To svojo kritiko je datiral z 2. septembrom 1954, kar pomeni, da jo je napisal štiri ali pet mesecev potem, ko je izšel njegov prvi roman „Na kmetih“ (v zbirki „Sodobni roman 1954“).

Kaj je vsebina tega romana?

Pisatelj je položil pripoved v usta jetnika Južeka Hedla, katerega zgodba je torej nekako uokvirjena. Ta kmečki fant, doma s Štajerske, je star dobrih dvajset let, a doživel je že veliko. Iz njegovega pripovedovanja govori ena sama obtožba zoper ženske, ki so zakrivile njegovo nesrečo. Med vojno so mu Nemci ustrelili brata in požgali dom, katerega po vojni pozida zet Štrafela, „veliki partizan“, kot mu pravijo ljudje, „steklač“, kot ga sovražno naziva tašča Hedlea. Južeka doma ni obstanka, zato odide služiti na drugo stran grape na Toplekovo kmetijo. Tam gospodar hira za jetiko, vse vodi Toplečka, ki ima še dve mladi hčeri Hana in Tuniko. In tu se začne Južekova pot navzdol. Nedolžno sicer ljubi Tuniko, ali Toplečka ga zapelje ob še živem možu. Grešno razmerje traja in traja: hlapec in gospodinja sta kot dve živali, ki stržeta le svojemu nagonu. Posebno ko se začno zimski meseci, on ne misli na drugo kot na ženske. Toda ko Toplečka, zdaj že vdova, zanosi, se v Hedlu dvigne odpor do nje. Mati ga večkrat vabi domov, kjer Štrafele ni več, a zaman. Buriti ga začne Hana; če je bila Toplečka „žrebica“, „babnica in pol“, „spočita in lenobna kobila“, je hči „mlada žrebica“. In glej fanta: isti dan, ko Toplečka rodi nezakorsko dete, se Hana in Južek na samokolnici povežeta s prvim grehom. Žival v njem, omamljena po mladji Hanini krvi, se napaja dalje. Nič več se ne zmenita, „kot da bi oglušela za vse“. Tudi Hana zanosi. Toplečka trpi, pije, se vdaja pobožnosti, zaman moleduje pri Južeku za ljubezen. Njemu se kmetica pol studi, pol smili, pa tudi Hana v nosečnosti ga odbija. Fant že meče oči na tretjo Toplekovo, na Tuniko, in vse kaže, da bo še z njo zaplaval v kalne vode. A nekaj pride vmes: ob neki priliki Južek Toplečko „z njenimi lastnimi kitami“ zadavi. To pa ga spravi v zapor. Iz pisma na koncu, ki je pravi „deus es machina“, zvemo, da Hedla čakajo doma Hana ter njen in Toplečkin otrok. Njega so medtem ali odpeljali drugam ali pomilostili in Potrč v zaključnem akordu sam stoji pred vprašanjem, kako se je njegov junak „zbogal z življenjem“.

Takoj v začetku knjige pravi Potrč, da ga je „Hedl stisnil nekje za golšo“, to je, da se mu je zasmilil. Reči je treba, da je Potrčevo srce čudno. Glavni junak nima ničesar takega, kar bi vzbujalo sočutje. To je žival, „bikič“, človek brez vsake volje, a moralen človek, in njegova pripoved je zmes naturalizma, cinizma in lažne sentimentalnosti. Hoče veljati za žrtev žensk, toda ta slabič volje in pameti je v vseh svojih dejanjih uživač. Njegova usoda nas ne pretesre; kar ga

je doletelo, je zaslužil. V njem ni nič velikega ali plemenitega — nič takega, da bi nam bil simpatičen. Kot glavni junak romana daje čudno nravstveno spridevalo svojemu stvaritelju. Ne dosti manj odbijajoče osebe so tudi druge: Južekovi mlajši sestri, že imenovani štrafela, nadalje Muršec (ali Murkec), ki še posebno nespodobno govori in poje. Pozitivna je edino Tunika, a ta je do kraja pasivna. Potrčevi ljudje hodijo k maši in molijo doma, ali vse to jim ne brani, izživljati se čutno v besedah in dejanjih. Lahko rečemo, da je roman „Na kmetih“ zavoljo svoje sladkostrastnosti v moralnem oziru do kraja negativno delo.

Pa tudi v umetniškem pogledu to delo ne predstavlja niti svežine niti izvirnosti niti lepote. Ta roman spominja človeka na celo vrsto kaj različnih pisateljev: na Boccaccia („Decamerone“) brez humorja, na Reymonta („Kmetje“) brez zračka in sonca, na Tolstoja („Moč teme“) brez etike, na Velikonjo („Višarska polena“) brez očiščenja, na Ingoličeve štajerske kmečke romane, celo na Seliskarjevo „Tržaško cesto“. Potrč je sicer spreten pripovednik in tu je še zlasti hotel biti realist, o čemer priča poleg podrobnega opisa kmečkega okolja vrsta štajerskih narečnih besed, pojasnjenih na koncu v slovarčku.

Šibkih strani prvega Potrčevega romana pa je še več. Hedlova zgodba, ki jo pisatelj pripoveduje, bi se lahko odigrala kjerkoli drugje, kjer živijo kmetje in raste vinska trta (na primer na Madžarskem, v severni Italiji, v Porenju, na Češkem), in v kateremkoli času. Nekajkrat sicer naletimo na ustanavljanje zadrug, tudi politična prвина v romanu je bolj bleda. Potrčevim kmetom gre za grunt, za zemljo, za uživanje sveta.

V prej omenjenem kritičnem spisu „Pisanje in naša stvarnost“ je Potrč navedel Gorkijeve besede, po katerih „mora pisatelj aktivno sovražiti vse, kar človeka od zunaj ali od znotraj tlačijo“ (691). Toda živalskosti Hedlovega Južeka Potrč ne sovraži, nasprotno, vtis imamo, da celo z naslodo zapisuje fantovo avtobiografijo. In ko zavrača Hiengove novele, pravi, da se tega pisatelja „vešče skonstruirana plastika“ človeku „upira, če že ne gnusi — vse je tako zgolj živalsko in brezupno za človeka. Človeku se upre lik junaka...“ „Ta človek ali junak je pri Hiengu vselej oropan vsega človeškega, predvsem je oropan zavesti in etike, te čudovite dediščine, ki jo človeštvo deduje iz roda v rod...“ Pri Hiengu „je človek samo še žival, nič drugega več, kot žival“ (694). Še vrsto drugih resnic je zapisal ob ocenjevanju mlajših pisateljskih tovarišev, a žal se je ob romanu „Na kmetih“ pokazala velika razlika med Potrčevo teorijo in prakso.

Tako je bila naša sodobna književnost vnovič opeharjena za umetnico, bralec pa vnovič prikrajšan za umetniški užitek in za notranjo pretresenost.

Vinko Beličič

MARTIN JEVIKAR, VSEBINE SLOVENSKIH LEPOSLOVNIH DEL. (Izšlo v Trstu. Samozaložba. I. del izšel 1953, 212 str.; II. del 1954, 228 str.)

Marsikaj ima povedati dejstvo, da morajo nastajati nekatera najbolj neposredno koristna dela šele zdaj in zunaj domovine. Eno takih je poskrbel prof. Jevnikar z „Vsebinami“, katerih 1. del (Od Linharta do moderne) in 2. del (Naturalizem in moderna) sta izšla v letih 1953 in 1954; za konec leta je napovedan 3. del s pripovedništvom med obema vojnama, potem pa bodo sledili menda novi deli z ostalimi panogami leposlovja. Delo bo prav prišlo „vsem, ki se zanimajo za slovensko leposlovje“, kakor ga je pisec namenil v uvodu, in tržaška-goriška „Zgodovina slovenskega slovstva“, ki ji je bil Jevnikar eden

avtorjav, je dobila z „Vsebinami“ zelo porabno dopolnilo. Glaser je ob koncu prejšnjega stoletja skušal mašiti vrzel tako, da je prinašal vsebine obravnavanih del v drobnem tisku kar v svoji Zgodovini. A vanjo v resnici ne spadajo in vrh tega je Glaser pripovedoval nespretno in brez pravega sorazmerja. V dobrih 20 letih Jugoslavije je moral zadoščati tudi za obnavljanje vsebin Grafenauer s svojo „Kratko zgodovino“ in čitankami, kmalu pa je bilo še to razprodano; „Cvetja“ je izšlo šele zadnja leta nekaj knjižic. Študentje in celo profesorji so torej morali razpravljati o mnogih delih, ki jih niso brali, da celo niso brati mogli. Ob Jevnikarjevih knjigah šele dobro začutimo, kako silno so nam potrebni ponatisi spisov, ki so do danes ostali po nedostopnih in redkih revijah (n. pr. v 1. delu kar zapovrstjo: Trdinov Arov in Zman, Pripovedka od Glasan-Boga, Svetčev Vladimir in Kozara, Mandelčeva Jela in Ceptec itd.) ali pa so tudi v knjižnih izdajah davno pošli. Prav za take smo Jevnikarju še posebno hvaležni in bi bili še bolj, če bi upošteval še slabša starejša dela, kot jih je že.

Ureditev je strogo — morda preveč strogo — sistematična: 1. Osebe; 2. Vsebina; 3. Pomen. V tem 3. delu najdeš, kdaj je bilo delo objavljeno in kje, kratko označitev, včasih tudi še drugih podatkov. Vsebine so podane obširno in natančno sledeč zaporednosti obravnavanega leposlovnega dela.

Izvirne linoreze na naslovni strani je izdelal akademski slikar Avgust Černigoj in s tem pripomogel k okusni opremi knjig.

A.G.

KRONIKA

IZ LETA 1910. — Stopil sem pred ogledalo.

„Ti, ki si hodil z mano po vseh mojih gladkih in grapavih poteh, razodeni mi skrivnost, odreši me!“

Oni v ogledalu je govoril: „Kaj ti nisem pravil že od kraja, kaj ti ne pridigujem vsak dan posebej! Vsa tvoja zmeta je, da gledaš ljudi in stvari, kakor so ob delavnikih in ne ob nedeljah, kakor so doma in ne na ulici!... Gledal si človeka — radost vsem pravičnim očem! Stal je na odru, črno oblečen, desnico visoko v zrak, levico ob boku; obraz sladak in svetel, tako rekoč od notranjega ognja obžarjen. Besede njegove — pesem, zložitna domovini na čast... Narod je navdušen, joka, poje, vriska, srca mladine so polna tistih svetlih idealov, ki jih po navadi imenuješ fraze... Ti pa stojiš v kotu, gledaš čmerno in molčiš. Da bi le molčal! Gumb za gumbom odpenjaš na spodobni suknji govornika, slečeš ga do golega ter ga pokažeš ljudem, kako je gobav... Ali misliš, da so ti hvaležni? Oskrunil si jim ideal, oblatil si jim tiste prijetne pozitivne ideje, za katere so se navduševali brez stroškov... Kaj ti je bilo treba gledati pod suknjo? ...Čemu se čudiš, da ti ljudje očita jo pretiravanja, črnoglednost, brezdejnost, rušenje idealov, gazenje po blatu in še drugih grehov nemalo? Kričiš hosana, ne segaj pod suknjo, ne žali občutljivih dam ter zapiši si, da je domovina najbolj

občutljiva dama! Bodi še tako našarjena in našemarjena — poj ji hosana, pa tudi če si v srcu prepričan, da lažeš; pa tudi če v svojem srcu veš, da ji ne koristiš s svojo pesmijo, da bi ji koristil več, če bi ji zalučal grobo resnico v našminkano lice! Poglej ljudi, ki se ravnaajo po teh naukih: pismo jim ne teče gladko, tudi drugih čednosti nimajo v izobilju; toda ker spoštujejo občutljivo damo in brusijo komplimente njenim bradavicam, so jim komplimenti pozitivne ideje ter je njih hinavska hosana čista umetnost. Ravnaj se po njih — to je pozitivna ideja: zgrabi jo in jo drži, da ti bo dobro na zemlji!“

Tako mi je pridigoval iz ogledala.

Jaz pa sem mu odgovoril:

„Ali se ne spominjaš več, kako nama je bilo nekoč na Dunaju?... Takrat sem vstal in sem šel, da bi te ubogal. Preden pa sem se napravil na trnovo pot, sem obrnil v steno vsa ogledala in svojo podobo sem vrgel v peč. Ali joj meni — moje oči so tako ustvarjene, da se gledam sam. Morda le niso samo moje oči tako ustvarjene. Resnica je, da bi tako ne bila: Bog te vidi v zaklenjeni izbi. Ubijaj resnico, ki je v tebi — ne ubiješ je!... hvaliti sem hotel, kar ni zaslužiło hvale — jezik se je branil; pisati sem hotel zoper svojo misel — pero mi ni bilo pokorno... Ne vem, kako napravijo drugi ljudje, da pojo hosana, pa se jim glas ne izprevrže in jezik ne zaplete; tudi ne maram raziskavati te čarovne umetnosti — nikoli nisem bil vnet za klovne, žonglerje in eskamoterje; le sitno mi je bilo, če se je narod gnetel v njih šotorih in občudoval njih pozitivno delovakje... Kar sem videl z očmi, s sreem in z razumom, nisem zatajil, in bi ne bil zatajil za same zlate nebeške zvezde. Resnica pa je posoda vsega drugega: lepote, svobode, večnega življenja. Dokler sem zvest resnici, sem zvest sebi; dokler delam v njenem imenu, bo moje delo rodovitno, ne bo ovenelo od pomladi do jeseni...“

Tisti v ogledalu in jaz sva se okrenila in sva si pokazala hrbet.

(Iz „Bele krizanteme“ Ivana Cankarja. Leta 1910)

KAKO JE Z NAŠO KULTURO? „...In glede pisanja, čemu tisti strah pred razpravljanjem o kakem resnejšem problemu, čemu bojazen, da vsi ne bodo razumeli in se bo komu zdelo preučeno? Mar z odlašanjem dosežemo, da postanemo bolj učeni in se nam sama od sebe vzbudi volja do tudi malo resnejšega branja? Če je problem tu, je treba o njem razpravljati, kakor vemo in znamo, in če je razpravljanje nekoliko težje, se je treba pač potruditi, da ga umemo, ne pa potiskati glavo v pesek, da problema ne vidimo, ali čakati, da ga bo kakšna dobra vila za nas rešila. Gotovo pa rešitev ni v tem, da ponovno pademo vsi na raven kulturnega pratikarstva... Nekatere med nami naravnost peče, ne le to, da drugi iščejo zadostitve svojim kulturnim potrebam, marveč že samo dejstvo, da si drugi dovoljujejo razkošje kulturnih potreb, ki jih sami ne čutijo. Po mnenju premnogih med nami bi morali biti vsi enaki, enaki čim bolj na dnu, kjer bolj lenim nihče ne bi budil kulturne vesti ter jih opozarjal, da je tudi njihova dolžnost, da store kaj več zase in za druge... Izreden čas terja izredne žrtve. In to od vsakogar izmed nas in ne le od nekaterih. Držati se ob strani in zapirati se vase ter služiti le sebi, je egoizem, ki ni nič grši kot katerikoli drug egoizem. Trditev, da komur skupnost ničesar ne daje, zato nima dolžnosti do nje, kaže moralno otopenost; ljubezen do bližnjega ni trgovanje. Ko so naši predniki delali, niso iskali ne plačila ne uslug; pa jih tudi dobili niso, Bogu bodi

potoženo. Najmanjša ljubezen do bližnjega in celo dobro umevana ljubezen do samega sebe narekujeta tako delo in ne dovoljujeta izogibanja. K temu pa sili tudi lastna izobrazba. Saj je ta po svojem bistvu neka dobrina, neka dinamična polnost človeškega bitja, ki sama po sebi išče možnosti, da se razširi. Ali tedaj ni morda glavni razlog, da se kdo nič ne daje, v tem, da nima česa dati? Ali je kulturna pasivnost ubožno spričevalo?... Marksikdo se izgovarja, da ni zmožen ničesar storiti. A že drugje je bilo poudarjeno, da zmožnost sama tako ničesar ne stori, da vse delo izhaja iz sposobnosti, ki je plod naravne zmožnosti, osebne volje in resnega prizadevanja... Razen tega pa niso samo geniji tisti, ki morejo kaj storiti. Če je res, kakor je izračunal angleški antropolog Galton, da en genij pride nekako na milijon prebivalcev, potem ne moremo pričakovati, da se med nami rodi mnogo genijev. Razen tega je genij kakor kralj: da more kaj doseči in ne le uzreti in nakazati, potrebuje celega dvora spremljevalcev. „Ko kralji gradijo, imajo tudi težaki delo,“ zatrjuje nemški pregovor. In četudi kralja ni, je treba nekaj storiti. Vsakdo mora torej kako pomagati, toda poišče si naj to, kar zmore, in naj ne toži le, česar ne zmore! In naj ne pričakuje od drugih vsega, ko sam niti malo ni pripravljen storiti... Kritika naših sedanjih kulturnih razmer ali vsaj nezdravih pojavov, potrebna in nujna, bo morala vstati med nami. Naj bo ta članek eden izmed prispevkov!

(Iz članka Vinka Brumna: Kako je z našo kulturo — Slovenska beseda, 7-8, Buenos Aires 1954.)

KNJIGA O FILOZOFU VEBRU. — Franciškanska založba v Montrealu v Kanadi je izdala filozofsko de'o hrvatskega franciškana drja Serafina Zečevića o slovenskem filozofu in bivšem profesorju ljubljanske univerze Francetu Vebriu. Delo je napisano v latinščini in nosi naslov: „P. Serafinus Zečević, OFM, Dr. Phil. — *Francisci Veber theoria de persona*. Internum drama philosophi sloveni. Montreal — Roma 1954; XVI — 192 str. velike osmerke. Cena 1500 lir ali 3 dolarje.

P. dr. Zečević je že sedem let profesor na franciškanski bogoslovni fakulteti v Montrealu. V tej knjigi o Vebriu kritično obdelava teorijo o osebi, kakor jo je v svojih delih podal slovenski filozof. Obravnava tedaj osrednji problem filozofije: vprašanje osebe. Na čelu knjige je uvod, ki v zelo zgoščeni obliki podaja pregled Vebrove filozofije, gradivo samo pa je nato razdeljeno v šest poglavij. Kritika pravi o delu, ki je pisano v latinščini, da je zaradi svoje znanstvene metode namenjeno predvsem strokovnjakom v filozofiji in tistim, ki dobro obvladajo latinščino. Delo je pisano solidno in polno bogatih misli in je zaradi svoje objektivnosti velika obogatitev tiste književnosti, ki skuša reševati filozofske probleme, ki so mučili in še mučijo vse prave mislece. V Rimu se naroča pri Desclee et Cie., Piazza Grazioli — Palazzo Doria, Roma, sicer pa pri Editions Franciscaines, 2080 Ouest, rue Dorchester, Montreal, Canada.

NOVO ZNANSTVENO DELO PROF. NAHTIGALA. — Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani je izdala med publikacijami svojega razreda za filološke in literarne vede akademika univ. prof. dr. Rajka Nahtigala spis „Staroruski ep Slovo o polku Igoreve“ (Ljubljana, 1954, 138 str. in 2 prilogi). Prvi prevod tega dela smo Slovenci dobili že pred 90 leti, ko ga je izdal in s komentarjem opremil znani slavist M. Pleteršnik. „Slovo o polku Igoreve“ je

najznamenitejši literarni spomenik kijevske Rusije in je nastal med leti 1185 do 1187. Prvič je izšel v knjižni izdaji l. 1800. Rokopis sam je zgorel leta 1812 v Moskvi, vendar imajo znanstveniki na razpolago prepis, ki je bil tri leta pred izidom pripravljen za carico Katarino II. Kritika ugotavlja, da je delo dr. Nahtigala napisano tako, da bodo po njem segali tudi tuji slavisti. Odlomek dela je izšel že v „Slavistični reviji“ in je bil posvečen spominu prof. Ramovša.

KNJIGE ZA IZSELJENCE. — Slovenska izseljenska matica v Ljubljani, ki je sestavila in objavila svojo statistiko o slovenskih izseljencih po svetu (v Franciji 7000, Belgiji 1000, Holandski 1000, Nemčiji 15.000, ZDA 250.000, Karadj 3000, Argentini 30.000, Uruguayu 3000, Paraguayu 500, Egiptu 4000, skupno tedaj 350.000, pa je verjetno ta številka prej premajhna kakor prevelika), je sklenila podpreti skrb za razširjanje slovenske knjige med izseljenci. Tako že dalj časa pošilja razne knjige slovenskih založb med rojake po Zapadni Evropi in Ameriki. Končno se je odločila, izdajati nekatere knjige samo za izseljence. Prva njena taka publikacija je bila brošura „Sv. Urh“, ki je izšla l. 1952. Ko se je lani slovenski oktet pripravljaj na turnejo po Ameriki, je matica izdala knjižico Slovenske narodne pesmi, ki obsega na 140 straneh besedila 90 pesmi. Uvod, ki razlaga pesmi, je v slovenščini in angleščini. Sedaj tiska matica Zgodovino slovenskega naroda, ki je namenjena ameriškim izseljencem in bo zato tiskana tako, da bo na eni strani slovensko, na drugi strani pa angleško besedilo. Tako bo mladina druge, tretje ali naslednjih generacij mogla primerjati slovensko in angleško besedilo ter tako obnavljati znanje slovenskega jezika. Knjiga bo tudi ilustrirana. Za leto 1954 je prvič izšel Slovenski izseljenski koledar, čigar prvi letnik je uredil Tone Seliškar. Ima nad 250 strani ter 150 ilustracij. V tem koledarju piše o kulturnem življenju slovenske emigracije v Argentini Ciril Kren. Matica je tudi začela izdajati svojo revijo za izseljence „Rodna gruda“; urejuje jo Tomo Brejc.

SLOVENSKA GRAFIKA V TUJINI. — Na veliki mednarodni grafični razstavi v Luganu v Švici, kjer je razstavljalo 90 udeležencev iz 23 držav in je vsak razstavljalec bil zastopan s štirim deli, sta od Slovencev razstavljala Mihelič in Sedej. Nagrajenih je bilo le 10 umetnikov in je med njimi tudi France Mihelič, ki je dobil nagrado za delo „Ples kurentov“. — Druga velika mednarodna grafična manifestacija je bila v Cincinnatiju v Združenih državah, kamor so svoja dela poslali Riko Debenjak, Miha Maleš, France Mihelič in Bogdan Grom (Trst). — Na razstavi v Srbonu v Švici so bila dela Hinka Smrekarja, Vena Piona, Božidarja Jakca, Mihe Maleša, Toneta Kralja, Franca Miheliča, Maksima Sedeja, Rika Debenjaka in Marija Preglja. — Na letošnji razstavi XXVII. biennale v Beretkah je slovensko grafiko zastopalo nad 70 del.

RAZSTAVA PETNAJSTORICE V LJUBLJANI. — Letos pomladi je bila v Ljubljani „razstava petnajstoričje“ in so svoja dela razstavljali G. A. Kos, Miha Maleš, Božidar Jakac, Maksim Sedej, Nikolaj Omerza, Evgen Sajovic, France Mihelič, Stane Kregar, Riko Debenjak, Gabrijel Stupica, Marij Pregelj in kiparji Zdenko Kalin, Boris Kalin, Frančišek Smerdu in Karel Putrih. Kritika je največ

diskutirala o delih Staneta Kregarja in Rika Debenjaka, ki sta že lani decembra prazenčila Ljubljano s svojo prvo manifestacijo abstraktne umetnosti. Na tej razstavi pa je krenil Riko Debenjak še dalje, ko je razstavil 10 olj in z njimi še bolj podčrtal bogastvo fantazije in barvnega izraza, ki mu omogočata tako bleščečo kreativnost, da pri tem predmet sam po sebi izgublja svojo pomembnost. Presenečenje razstave je bil France Mihelič, ki se je na tej razstavi predstavil tudi kot pristaš abstraktne smeri, vendar bi po mnenju kritike bila ta sprememba tako spontana, da se ji ni mogoče dovolj načuditi. Mihelič je bil do sedaj najvidnejši predstavnik barvnega realizma.

SLOVENSKA REDAKCIJA JUGOSLOVANSKE ENCIKLOPEDIJE. — Priprave za izdajo Jugoslovanske enciklopedije vodi Leksikografski zavod v Zagrebu. Za vsako republiko obstoje posebne republiške redakcije in je slovenska redakcija v Ljubljani; načeljuje ji univ. prof. dr. Anton Melik. Redakcija ima celo vrsto strokovnih sodelavcev za posamezne stroke ali znanstvene panoge. Za gradivo vsake stroke je odgovoren glavni strokovni urednik. Ta sklicuje sestanke sodelavcev, razdeljuje delo ter tudi gesla, ki jih nato posamezni strokovnjaki in sodelavci obdelajo. Za nekatere stroke, kot n. pr. za zgodovino, tehniko, umetnost ima slovenska redakcija veliko število sodelavcev, pri mnogih geslih, ki zadevajo več strok, pa je potrebno sodelovanje več strokovnjakov. Tako bo n. pr. za geslo Ptuj potrebno sodelovanje zgodovinarjev in arheologov. Slovenska redakcija je dosedaj pripravila gradivo za prvi dve črki in bo prva knjiga razlagala tiste pojme, ki se začenjajo s črkama A in B, v delu pa so že črke C, Č, D, E in F. Redakcija bo gradivo tudi teh črk kmalu poslala v Zagreb. Dolgo so menili, da bi enciklopedijo izdali v latinici in cirilici, pa so sedaj odločili, da bo izšla samo v latinici. — V Zagrebu je tudi že izšel leksikon, ki ima v hrvaščini naslov „Vseznadar“. Sedaj pripravljajo njega slovensko izdajo, vendar tega leksikona ne bodo samo prevedli, ampak popravili, ker da je po mnenju ljubljanskih kritikov poln netočnosti in je v obdavi nekaterih gesel celo zelo malomaren. Pač pa bo slovenska izdaja mogla uporabiti vse ilustracije. Vse popravljeno gradivo in prevod so že poslali v Zagreb in bo slovenska izdaja nosila naslov „Priročni leksikon“.

LJUBLJANSKE KNJIŽNE NOVITETE. — V zbirki Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev je pri Državni založbi Slovenije pričel izhajati slovenski klasik Josip Murn Aleksandrov. Prvi zvezek, ki ga je uredil Dušan Pirjevec, obsega nad 500 strani in prinaša po uvodnem komentarju Murnove „Pesmi in romance“, drugemu razdelku je urednik dal naslov „Lirske pesmi“, kjer je urednik zbral tiste pesmi iz pesnikove zapuščine, ki se uredniku zde kvalitetne, pa jih je Murn pri redakciji svojih poezij izvrget, v tretjem razdelku pa je še preostali Murnov pesniški opus. Drugi zvezek bo prinesel njegovo prozo in korespondenco. Ta izdaja Murnovih del je že peta in ljubljanska kritika omenja, da obeta biti najpopolnejša. — V redakciji Mirka Rupla je tudi pri Državni založbi izšel šesti zvezek Jurčičevega zbranega dela in se je s tem zvezkom vrsta zbranih Jurčičevih spisov že nagnila proti koncu zamišljenega dela. Ta zvezek obsega dela, ki so nastala v dobi 1869—1875, tako Med dvema stoloma, zgodovinsko povest Bojim se te in Lepo Vido. — Slovenska Matica je že leta

1952 izdala prvo knjigo Esejev Ivana Prijatelja. Sedaj pa je izšla druga knjiga Esejev in razprav. Prvi del Esejev je prinesel najznačilnejše Prijateljeve sestavke iz domače slovenske književnosti s prodornimi avtorjevimi mislimi o pomenu reformacije, profile slovenskih preporoditeljev, nato pa najvidnejše oblikovalce slovenske besede kot Franceta Prešerna, Josipa Stritarja, Janka Kersnika, Antona Aškercja, Josipa Murna Aleksandrova in Ivana Cankarja. Druga knjiga pa obsega literarne razglede po ostalem evropskem svetu. Uvod in opombe v obe knjigi je napisal dr. Slodnjak, ki je Prijatelj naslednik na stolici za novejšo dobo slovenske književnosti na ljubljanski univerzi. — Letos v marcu so v Ljubljani proslavili dvestoletnico rojstva velikega matematika in vojaškega strokovnjaka Jurija Vege. V Narodni in univerzitetni knjižnici je Društvo matematikov in fizikov priredilo slavnostno komemoracijo in razstavo Vegovih del. Knjigo o Vegi je napisal dr. Lavo Čermelj. — V Zagrebu je izšla pod naslovom „Koloplet“ pesniška zbirka osmerice hrvaških pesnikov in sicer Tina Ujevića, Frana Alfrevića, Saliha Alića, Mateja Šavore, Ferda Škrljeca, Ferda Bačića, Ivana Djurašanina in Juraja Boldorija. Zanimivo je to, da je Matej Šavora Slovenec, ki se je rodil l. 1901 v Središču ob Dravi v Sloveniji, a piše hrvaške stihe. Sedaj živi stalno v Središču ob Dravi in zahaja v Zagreb. — Slovenska Matica je pripravila bogato ilustrirano in lepo opremljeno izdajo Melikove knjige „Slovenski alpski svet“. Glavna snov knjige je razdeljena na tri slovenska visokogorska področja: na Kamniške Alpe in Vzhodne Karavanke, Julijske Alpe in Zahodne Karavanke, predel Vzhodnih Karavank in Ziljskih Alp, Kanalske in Ziljske doline ter Celovške kotline. Knjiga obsega 640 strani velikega formata in okrog 150 slik in zemljevidov. — Izšla je peta knjižica Bevkovega izbranega dela za mladino. Obsega romantično povestico Lukee in njegov škorec in za to izdajo je pisatelj obe zgodbi strnil v zgodbico o Lukcu, ki potuje z materjo in škorcem Klepcem v Argentino. Kritiki sodijo, da spada ta povestica med naše klasične mladinske spise. Pisatelj opisuje v njej izseljevanje vipavskih Slovencev v Argentino v letih po prvi svetovni vojni. — Iz prevodne književnosti, ki je izšla v zadnjem času v Ljubljani, bi navedli dela: Romain Rolland: „Življenje Michelangela“; izmed del španskega pisatelja Blasca Ibáñeza so prinesli prevod njegovega dela „Katedrala“; v založbi Mladinske knjige so izšle „Korejske pripovedke“, ki jih je prevedel v slovenščino iz nemščine Ivan Potrč, knjigo pa opremil s celostanskimi ilustracijami Maksim Sedej; Cankarjeva založba je izdala delo ekvadorskega pisatelja Jorgeja Icaza iz Quita „Mešanci“; Slovenski knjižni zavod v Ljubljani je izdal drugo knjigo romana Romaina Rollanda: „Jean Christophe“, ki obsega četrto in peto knjigo izvirne izdaje „Upor“ in „Semenj“. Cankarjeva založba je tudi izdala delo italijanskega pisatelja Elia Vittorinija „Pogovori na Siciliji“.

SLOVENSKI SLIKARJI PO SVETU. Od novembra do januarja bo v Victoria & Albert Museum v Londonu velika razstava barvnega lesoreza in linoreza. Sodelovalo bo 25 držav. Med petimi povabljenimi Jugoslovani so štirje Slovenci: Miha Maleš, Franc Mihelič, Maksim Sedej in Riko Debenjak.

Na mednarodni slikarski razstavi majhnega formata, ki je gostovala v Rimu, Milanu, Bergamu in bo obiskala še Palermo, Barcelono, Madrid in Los Angeles, razstavljajo tudi Miha Maleš, Stane Kregar in Marij Pregelj.

SLIKARICA ALEKSA IVANC je letos poleti okrasila s freskami stene kapelice slovenskih šolskih sester na Farnezini v Rimu. Upodobila je štiri Marijine „žalosti“: Beg v Egipt, Dvanajstletnega Jezusa v templju, Jezusovo slovo od Marije ob začetku javnega delovanja in Marijo pod križem; oltarno ozadje je okrasila z angeli čistilci.

Freske dokazujejo, da skoraj dveletno bivanje Ivarčeve pod južnim soncem ni bilo zaman: figuralno in kompozicijsko so ugodno vplivali nanjo predvsem srednjeveški mojstri, barvno pa sedanji rimski tonalizem. Njene postave niso več tako toge kot nekoč, a so vendar preproste in poenostavljene; iznebila se je tudi tistih trdih, mrzlih tonov, ki so dajali njenim slikam videz trpke nesproščenosti. Uporabljala je le tri barve (belo, črno in žgano zemljo), vendar je lestvica barvnih odtenkov izredno bogata. S tem je dosegla, da slike kljub omejenemu prostoru niso preveč kričeče, obenem pa je dala po vsebini žalostnim podobam pravo krščansko vedrino.

Šolske sestre so dobile lepo, domačo kapelo; za umetnico so pa freske zanimiva razvojna stopnja in nekakšna priprava na jesensko razstavo, kjer bo mogoče bolj jasno ceniti njeno umetniško rast.

KNJIZEVNA ZAPUŠČINA LOUISA ADAMIČA. — Vse spise, ki jih je zapustil pokojni Louis Adamič, je njegova vdova izročila univerzi v Princetonu, N. J. V knjižnici te univerze je namreč Adamič iskal tvarino za svoje knjige. Gradivo, ki ga je Adamič zbiral 20 let in ki obsega njegovo korespondenco, zbirko različnih rokopisov in mnogo zapiskov, ponuja sedaj ga. Stella Adamič tej knjižnici za vsoto 5.000 dolarjev. Knjižničar William S. Dix pa izjavlja, da univerza te vsote nima, vendar bi zbirko imela zelo rada in prosi zato slovenske rojake v Ameriki, da odkupijo zbirko od vdove in jo potem podare univerzi.

LETOŠNJI FESTIVALI V EVROPI. — V evropskem glasbenem svetu počasi stopa spet Bayreuth na prvo mesto. Wagnerjevo gledališče v Bayreuthu je takoj po vojni nekaj let služilo kot zabavišče ameriškim četam, po l. 1951 pa so vodstvo gledališča spet prevzeli Wagnerjevi vnuki, predvsem Wieland in Wolfgang Wagner. Za prvi festival v l. 1952 sta pripravila „Tristana in Isolda“, lani so dajali „Lohengrira“, letos pa „Tannhäuserja“. Za prihodnji festival l. 1955 napovedujeta „Vešnega mornarja“ in v sezoni 1956 bi opera „Rienzi“ zaključila ta cikel izvedb oper Richarda Wagnerja.

Richard Wagner je „Tannhäuserja“ štirikrat popravljal in še na predvečer smrti je izjavil svoji ženi, da svetu še vedno dolguje popolno partituro te opere. Wagnerjeva vruka sta za letošnji festival pripravila vprizoritev, ki je nekak kompromis med izvedbo, ki jo je delo doživelo v Dresdenu in ono l. 1861 v Parizu, ko je Wagner operi dodal veliki bacchanal v prvem dejanju. Wieland Wagner je tokrat ta del prvega dejanja kot scenograf in režiser še raztegnil, vendar ne ravno na najbolj srečen način, kakor so skoraj soglasno navedli kritiki. Drugo presenečenje te nove vprizoritve je to, da je moral med vajami odložiti taktirko Igor Markevitch, ker je vodstvo festivala ugotovilo, da Markevitch dela ne obvlada. Opero so med festivalom izmenoma dirigirali trije dirigenti in sicer Knappertsbusch, Jochum in Keilberth. Medtem ko so bili množični prizori podani z vsem sijajem, zlasti prizor romarjev, pa nikakor niso

ogrele novosti v dekoraciji in režiji, ki jih je uvedel Wieland Wagner, češ da so v popolnem nasprotju z duhom glasbe in dela samega.

Na festivalu v Salzburgu je bilo letos osrednje delo Mozartova opera „Don Giovanni“. Ta festival je bil popolno nasprotje onega v Bayreuthu in je ostal zvest klasičnim tradicijam vprizarjanja Mozartovih del. Ogromni oder na prostem je bil razdeljen tako, da se je delo izvajalo brez presledka, ker so reflektorji razsvetljevali le tisti del odra, ki je bil za prizor potreben. Opero je dirigiral Furtwängler. Dirigent Karl Böhm, znanec iz koncertnih sezon v Buenos Airesu, je na istem festivalu dirigiral Straussovo opero „Ariana z Naxosa“, ki jo zdaj dajejo v buenosaireskem „Colonu“.

Festival v Münchenu je bil letos posvečen predvsem delom Richarda Straussa. Tako je vprizoril opero „Žena brez sence“, ki jo zaradi tehničnih težav izvedbe le redko dajejo. Rudolf Hartmann je z vprizoritvijo dosegel popolen uspeh, ki bi mogel vplivati tako, da bi poslej to tako malo znano Straussovo delo moglo biti izvajano tudi na drugih svetovnih odrih. Vendar so obiskovalci imeli največ od nove izvedbe „Elektre“, ki jo je dirigiral tudi tu med nami znani dirigent Rudolf Kempe. Glavno vlogo je pela Leonie Rysanek, ki jo kritika sedaj proglša za najboljši dramatični sopran v Evropi.

V Franciji so poletni meseci posvečeni predvsem dramskim delom. Pred leti je začel te festivale prirejati veliki reformator francoskega ljudskega gledališča Vilar, ki je Francozom odkril palače nekdanjih papežev v Avignonu kot prizorišče za izvajanje francoskih in tujih dramskih del na prostem. Po teh uspehih je Vilar postal vodja gledališča, ki razpolaga najbrž z največjim odrom na svetu. Njegovo gledališče Théâtre National Populaire je v dvorani palače Chaillet v Parizu.

Glavni dramski festival letošnje sezone pa je bil tokrat v mestu Arles v južni Franciji. Mesto slavi letos 2000 let obstoja in v starodavni mestni areni je režiser Jean Renoir vprizoril Shakespearejevega „Julija Cezarja“. Oder in izvedba dela v tem velikanskem stadionu sta zavzela tak obseg, da režiser in igralci niso zmogli vsega dela vsaj enkrat preigrati v celoti pred prvim nastopom. Ko so morali začeti z otvoritveno predstavo, je vladala med igralci in režiserjem ter tehničnim osebjem razumljiva nervoza in napetost in dasi je bila prva predstava šele neke vrste generalka, je veličina dela in klasično okolje na ves potek vplivalo tako, da je izvedba zrastle v popolnost klasičnih razmerij. Sicer obljublja Jean Renoir ponovitev Julija Cezarja za jesensko sezono v Parizu, vendar sam povdarja, da tam ne bo mogel doseči tiste višine, kakor jo je delo ustvarilo v Arlesu. — V Avignonu je letos Jean Vilar na dvorišču papeškega dvora priredil vprizoritev drugega Shakespeareovega dela „Macbetha“. Sam je igral tudi glavno vlogo, lady Macbeth pa je igrala Maria Casares.

V vasici Bau tik ob obali Sredozemskega morja je dolina, ki nosi ime „Dolina pekla“. To je kotlina, ki se od morske obale vriva v globino pod ogromnimi čermi. Pesniku Mistralu, ki je tu blizu doma, je ta dolina navdahnila pesnitev „Mireille“, ki jo je nato Gounod prepesnil v opero. To opero so letos prvič izvajali v tej kotlini, kjer so namestili sedeže za 6000 poslušalcev. Izvedbo je pripravil Wakhevitch, ki si je pomagal v glavnem s svetlobnimi efekti; na skale in skladovje kamenja je proiciral prizore iz Kristusovega življenja in portale srednjeveških katedral. Vizije so se na ozadju tresle, kakor da trepetajo z ritmom muzike in pevcev. Kritika navaja, da so s tem festivalom prireditelji odkrili edinstveno gledališče na svetu, ki ne potrebuje nobenih kulis in dekoracij.

Dvorišče nadškofijske palače v Aix en Provence-u pa je dalo prostor za krstno predstavo nove opere, ki je bila komponirana na besedilo pesnitve romantika Musseta „Les Caprices de Marianne“. Skomponirala sta jo Jean Pierre Grady in Henry Sauguet. Premiera je bila velik dogodek za ves francoski glasbeni svet in dasi je občinstvo odhajalo s predstave z vtisom, da sta avtorja „izdala“ Mussetovo besedilo, je kompozicija sama dosegla ves uspeh in postala dogodek v sodobni francoski glasbi.

MEDNARODNI GLEDALIŠKI FESTIVAL V PARIZU. — V juliju se je začel v Parizu mednarodni gledališki festival, katerega se je udeležilo dvanajst francoskih gledaliških skupin ter dvanajst inozemskih gledališč. Inozemske gledališke skupine so nastopale v velikem gledališču Sarah Bernhardt na trgu Chatelet v Parizu. Italijanska gledališka skupina, ki jo je vodil Gino Cervi, je igrala Rostandovo delo Cyrano de Bergerac, danska skupina pa je nastopila s Corneillevim Oidom. Nemčija je poslala dve skupini, vzhodno nemška je vprizorila Kleistov Razbiti vrč, ki je bil tokrat prvič predvajan v Franciji. Režiral ga je Berthold Brecht. Gledališka skupina iz Stuttgarta je igrala Schillerjevega Don Carlosa. Iz Jugoslavije je prišla beograjska gledališka skupina, ki je predvajala Držičevo delo Dundo Maroje.

BIENALA POEZIJE. — Letošnja druga bienala poezije se je med 2. in 6. septembrom vršila v Knokke le Zoute v belgijski Flandriji. Iz 29 dežel je prišlo nad 300 pesnikov, ki so govorili v 20 različnih jezikih. Predsedoval je francoski pesnik in pisatelj Jean Cassou, najstarejši udeleženec je bil 84 letni pesnik André Spire, najmlajši pa Juan Liscano iz Venezuele. Japonski pesnik Kikou Yamata je v japonščini recitiral prevode iz francoske poezije, nemški pesnik Martin Kessel pa je v verzih primerjal korakanje slovnic, plavanje poeziji. Dva češka pesnika sta za to bienala pobegnila iz za železne zavese. Predavanja o poeziji in teoriji pesništva so imeli italijanska pesnika Lionello Fiumi, Pesce Gorini, francoski kritiki Alain Bosquet, Robert Goffin, Jacques Duron, Grk Spiridaki. Na kongres je prihitel tudi abbé Pierre, ustanovitelj „bratovščine iz Emavs“, ki v Parizu zbira darove za tiste, ki so brez strehe in ki je pred kratkim ustanovil list „Lakota in žeja“. Govoril je tako ganljivo, da je s kongresa odnesel za svoje reveže lepe svežnje rokopisov pesmi, nastalih v noči, ki je sledila njegovemu nagovoru.

MEŠTROVIČEVA RAZSTAVA. — Kot IX. kulturna prireditev Slovenske kulturne akcije se je dne 27. junija t. l. vršila razstava 9 skulptur in 18 risb tega največjega sodobnega kiparja. (Dvorana Dekleva). Slikarica Bara Remec in kipar Franc Ahčin sta prevzela razporeditev umetnin.

Predsednik Ruda Jurčec je najprej pozdravil rodbino Pelicarićevo, nato pa vse ostale goste, se zahvalil ge. Marici Meštrovič-Pelicarič za vso naklonjenost in jo zaprosil, naj sporoči zahvalo Slovenske kulturne akcije mojstru, ki je razstavo dovolil. Gdčna. Lučka Kralj je nato brala tri odlomke iz del Marice Meštrovič, ki govorijo o očetu, nakar je Marijan Marolt predaval o Meštroviču in

njegovem vplivu na sloverske umetnike, esej, ki bo objavljen v naslednji knjigi Vrednot. Na povabilo predsednika Slovenske kulturne akcije je ga. Meštrović-Peliciarić odprla razstavo z naslednjimi besedami:

„Otvorenje ove izložbe nekoliko djela moga oca koja imam sreću posjedovati, je za mene naročito veselje i čast.

Za mene ova djela nemaju naravno samo artistsku i estetsku vrijednost već i sentimentalnu, jer zahvaljujući njima često zaboravim na daljinu, koja me već godinama dijeli od mojih roditelja, i svakim danom u ovim linijama i oblicima mogu naći onoga, koji ih je stvorio i naći vezu s njime bez suvišnih riječi a s toliko srca.

Ali kao što ja nalazim u ovim djelima dalekog roditelja, tako ćete se vi više sam mego sigurna, pomoću njih, putem umjetnosti, vratiti u daleku nam domovinu, jer je ruku moga oca, u prvom redu, uvijek vodila ljubav za njegov narod i za njegov zavičaj, a pored te ljubavi i povrh nje, stoji ljubav za sve narode i za sve ljude dobre volje, pa sam s toga uvjerena, da će ova izložba pridonijeti bratstvu Slovenaca i Hrvata.

S tom nadom i željom pozdravljam vas sve i još jednom se zahvaljujem Slovenskoj kulturnoj akciji, što me je zamolila, da vas upoznam s ovih nekoliko djela Ivana Meštrovića, koja su donesena iz staroga svijeta u novi s puno srca i uvjerenja, da ono što je lijepo je i vječno, bilo u umjetnosti bilo u kojoj drugoj manifestaciji osjeća i uma, za koje ne postoje ni granice ni vrijeme.“

Vseh obiskovalcev je bilo 300, med temi 50 Hrvatov in 20 Argentincev, umetnikov in kritikov. Bilj so prisotni predstavniki vseh slovenskih kulturnih in političnih organizacij. O prireditvi so poročale poleg slovenskega tiska še Lyra, Kriterio, Hrvatska revija in Glas sv. Antuna.

Slovenska kulturna akcija je poleg seznama razstavljenih del tiskala posebno številko Glasu s štirimi reprodukcijami novejših mojstrovih ustvaritev ter izčrpnimi podatki o njegovem življenju, delu in pogledu na umetnost. Naslednja dvojna številka Glasa, mesečnega poročila, ki ga izdaja tajništvo Slovenske kulturne akcije, je prinesla na dveh straneh natančni potek razstave, fotografijo čelne strani razstave in prve odmeve v tisku.

KULTURNI VEČERI V BUENOS AIRESU. — Slovenska kulturna akcija je končala zimsko sezono svojih kulturnih večerov v argentinski prestolici. Nadaljnji večeri so se vršili takole:

XII. in XIII.: Pregljava žalna igra „Azazel“ v priredbi in režiji Marijana Willemparta. Prireditelj je igro stresnil pred vsem na dramo Magdalene in Judeža. Igrali so Magdaleno Nataša Zajc, Jude Nikolaj Jeločnik, Suzano Ema Blejc, Lijo Lojzika Štajdohar, Asima Maks Nose, Joela Maks Borštnik, dva molilca Tine Kovačič in Miro Oman. Premiera je bila 22., repriza 25. julija, udeležba prvič 85, drugič 115 ljudi. — O predstavi je v „Svobodni Sloveniji“ objavil kritiklo dr. Jože Krivec. — 27. 7. se je vršil o drami diskusijski večer z 18 udeleženci.

XIV. večer (1. VIII.) je bil posvečen filmu kot umetnini. Ob italijanskem filmu „Tatovi koles“ (Vittorio de Sica) sta o temi govorila Janez Jeločnik in Vinko Flek. Udeležba 40.

XV. večer (12. VIII.) je bil drugi filozofski. Vodil ga je odsekov vodja dr. Ignacij Lenček, ki se je najprej spomnil mons. Ivana Trinka kot filozofa in

narodnega delavca. O idejnih temeljih medsebojne strpnosti je predaval dr. Vin-ko Brumen, koreferat s pravnofilozofskega stališča je imel Božo Fink. Izmed 56 udeležencev jih je 12 poseglo v diskusijo.

19. VIII. se je vršil v navzočnosti 17 oseb 2. diskusijski večer in sicer o prvi dvojni številki „Meddobja“.

Novačanov (XVI.) večer (26. VIII.) je obiskalo 46 poslušalcev. Vodil ga je Zorko Simčič, ki je ob skioptičnih slikah obnavljal srečanja s pesnikom; predavanje dr. Tineta Debeljaka je pritrjal M. Marolt; Mirko Rojak je recitiral Debeljakovo odo o Novačanu, Pavči Maček tri neobjavljene sonete za Peti evangelij, Nikolaj Jeločnik, Tine Kovačič, Marijan Marolt, Maks Nose in Marijan Willenpart pa oba prizora iz 2. slike „Friderika Celjskega“. Posamezne točke je vezala glasba. V odmoru so bili razstavljeni v predsobi rokopisi variant „Friderika Celjskega“.

Od 3. do 5. IX. je bila odprta razstava slovenske izseljenske grafike kot XVII. prireditvev. Razstavili so France Gorše (6 risb in en linorez), Aleksa Ivanc (9 monotipij, 2 tuša, 4 lesoreze), + Marijan Koritnik (6 perorisb), Božidar M. Kramole (4 suhe igle, 16 linorezov) in Bara Remec (6 lesorezov, 7 linorezov, 2 monotipiji in 7 risb, največ v tušu). 3. IX. zvečer pri začetku je predaval Marijan Marolt o grafičnih tehnikah ter o svetovni in slovenski grafični umetnosti in zgodovini in sedanjosti. Razstavo je odprl predsednik Ruda Jurčec. Obiskovalcem, ki jih je bilo 130, med njimi vsi vidnejši zastopniki javnega življenja, sta tolmačila razstavo Franc Ahčin in Marijan Marolt. Prodanih je bilo 16 del. V „Svobodni Sloveniji“ je napisal kritiko Milan Volovšek.

XVIII. večer (9. IX.): impresionizem v francoski glazbi. Prof. Geržinič je predaval o Debussyju in Ravelu in njunem vplivu na Slovence. Trije filmi so podredovali 9 Debussyjevih del, plošče pa dve Ravelovi skladbi: Bolero in Daphnis et Chloé (Suita št. 2). Za konec so vrteči še film „Evangelij v kamnu“, Kristusovo življenje v romanskih in gotških skulpturah iz francoskih katedral. Vse filme je posodilo francosko veleposlaništvo. Udeležba 47.

16. IX. je bila krstna predstava, 19. IX. pa ponovitev Willenpartove drame iz življenja slovenskih novonasejencev v Buenos Airesu „Zadnji krajec“ (XIX. in XX. večer). Udeležencev prvič 140, drugič 162, med njimi spet vsi zastopniki slovenskih ustanov. Režiral je avtor, ki je nosil tudi glavno moško vlogo Andreja Mlakarja. Igrali so še Nika Iglič (Karla Mlakarjeva), Ema Bleje (gospa Kernova), Maks Borštnik (Frenk Podlogar), Nataša Zajc (Anica Bernik), Slavko Adamič (zdravnik), Boštjan Petriček (deček Toni). Slovenska kulturna akcija je poklonila avtorju lovorjev venec, pevski zbor „Gallus“ šopek; cvetja so bili deležni tudi drugi igralci. — V „Svobodni Sloveniji“ je objavil obširno kritiko dr. Krivec. — 14. X. se je vršil o drami 3. diskusijski večer s 15 udeleženci.

140 ljudi je prišlo na XXI. večer dne 23. IX. v počastitev dr. Tineta Debeljaka in v pozdrav njegovi družini, ki je nekaj prej prišla iz domovine. Dvorana je bila okrašena z deli slovenskih izseljenskih umetnikov (Gorše, Ivanc, Kramolc, Remec), v predsobi pa je bila prirejena razstava Debeljakovih knjig in drugih njegovih tiskov, ki jo je uredila Pavči Maček. Predsednik Jurčec je pozdravil slavljence in njegovo družino ter druge novodošle naše sodelavce in družne naših ustvarjalnih članov, tako go. Petričkovo ter družini Vombergarjevih in Savellijevih. Nadaljnji večer je vodil Zorko Simčič. Tine Kovačič je recitiral Payadorja v pampi, prof. Geržinič je predaval o Debeljaku, Maks Borštnik je podal Razbiti vrč, Marijan Willenpart tri mladostne pesmi. V imenu članov

in vseh prijateljev Slovenske kulturne akcije je slavljeneц prejel keramično plaketo, najnovejše delo kiparja Franceta Ahčina, nakar je v zahvali nanizal vrsto dogodov s svoje kulturne poti. V drugem delu so ponavljali Geržiničevo kantato na Debeljakov tekst „Balada o materi“, Lučka in Ančica Kralj sta izvajali melodramo „Ob prvem matutinu“, kvintet Lipušček, Rode, Fink, Vombergar, Braz pa je zaključil večer z Jerebovim „Pisemcem“. Režija večera je bila v rokah Nikolaja Jeločnika.

Na XXII. kulturnem, obenem III. filozofskem večeru, ki ga je vodil dr. Vinko Brumen (7. X.), je predaval dr. Ignacij Lenček o narodnosti in njenem etosu. Koneferent je bil dr. Milan Komar (prebral dr. Brumen). Zaradi pozne ure je prišlo le 6 debaterjev do besede, vseh udeležencev je bilo 50.

Zadnji, XXIII. kulturni večer se je vršil 21. X. pod naslovom „Primorska govori“. Ljudi je prišlo 66. S tem večerom je hotela Slovenska kulturna akcija počastiti Srečka Kosovega in Ivana Preglja ob petdesetletnici in sedemdesetletnici rojstva. Po uvodni besedi predsednika Jurčeca je ponovil Tine Debeljak ml. svoje predavanje, ki ga je imel lani v Ljubljani kot osmošolec. Lučka Kralj je izvajala Kosovelovi pesmi „Bor“ in „Oreh“, Zorko Simčič in Marjan Willenpart sta podala odlomek iz „Plebanusa Joannesa“. V drugem delu je bilo prebrano dr. Debeljaka „Pismo o Srečku“, Maks Borštnik in Vanda Majcen sta recitirala Kosovelove pesmi, Marijan Marolt je tolmačil skioptične slike iz Pregljevega življenja; M. Willenpart je recitiral še neobjavljeno Pregljevo Legendo, mala Terezika Marn pa Otrokovo molitev. Večer je pripravil Nikolaj Jeločnik.

(Iz tajništva Slovenske kulturne akcije)

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

KNJIŽEVNA IZDANJA ZA LETO 1954.

- 1.—„Meddobje“ štev. 1-2; strani 90. — Revija.
Urejujeta Zorko Simčič in Ruda Jurčec. Izšlo.
- 2.—Stanko Kociper: „Mertik“; strani 168. — Zbirka novel,
z obširnimi uvodi dr. Tineta Debeljaka. Izšlo.
- 3.—„Meddobje“, štev. 3; strani 88. Izšlo.
- 4.—„Vrednote“ 1954; strani ca 160. — Zbornik razprav.
Urejuje Ruda Jurčec.
- 5.—„Meddobje“, štev. 4; strani 80.
- 6.—Ivan Pregelj: „Moj svet in moj čas“ strani ca 350. — Kot
11. zvezek pisateljevih zbranih spisov zbral dr. T. Debeljak.

NAROČNINA ZA CELOTNO IZDANJE

Za Argentino: 85 pesov* (100.—; 110.—)

Za Slov. Primorje: 2.500 Lir (3.000.—; 3.500.—)

Za ostale dežele (ostale evropske in ameriške države in drugi kontinenti): 8 dolarjev (9.—; 10.—).

*Številke v oklepajih označujejo naročnino za v platno odnosno v usnje vezani knjigi Kocipra in Preglja.

Plačljivo do konca leta 1954. — Kdor do tega časa ne plača celotne vsote, se mu vsa izdanja leta 1954 zaračunajo kot nenaročniku.

ČLANI SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE

bodisi ustvarjalni, izredni ali redni, imajo 25% popusta, najsi bodo naročniki ali ne.

PRIJAVE ZA NAROČNINO JE POŠILJATI

na naslov: Knjižna založba Slovenske kulturne akcije, Granaderos 61, Buenos Aires, Argentina.

Revija „Meddobje“ izhaja dvomesečno. — Izdaja jo Slovenska kulturna akcija. — Naslov uredništva in uprave: Granaderos 61, Buenos Aires, Argentina. — Denarna nakazila na ime predstavnika: Ladislav Lenček. Uredništvo ne objavlja anonimnih dopisov. Prispevki s psevdonimom se objavijo samo, kadar je uredništvu znano tudi pravo avtorjevo ime.

Tiska tiskarna Talleres Gráficos „Federico Grote“, Montes de Oca 320, Buenos Aires, Argentina. (Lenček Ladislav C.M.)

